

आश्रमभजनावलि

II
1926

7/4/17

Reg. No. 52

200

10.4

नवजीवन प्रकाशन मंडल

बमराबाद

मूल्य ०-१-०

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૨૫૫૮ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ ટાઈગર (૫૪૪૫૫૫)

વિષય ૨ ૧૨

આશ્રમભજનાવલિ

સંગ્રાહક
નારાયણ મોરેશ્વર સ્વરે
સત્યાગ્રહાશ્રમ સાબરમતી

વૈષ્ણવ જનને તેને કહીયે
જે પીડ પરાઈ જાણે રે
પરદુઃખે ઉપકાર કરે તોયે
મન અભિમાન ન આણે રે
—નરસિંહ મહેતો

નવજીવિન પ્રકાશન મંદિર
અમદાવાદ

મૂલ્ય ૦-૩-૦

પાંચમી આવૃત્તિ

१०१६१६ १२२२२

जाती क्षीरीशर्षट-संभ्रष्ट प्रस्तावना

ईश्वर एक है, परन्तु भक्तलोग अपनी चित्तवृत्ति के अनुसार भिन्न भिन्न नामरूप से उसकी उपासना करते हैं, यह श्रुति का वाक्य है । यह सनातन सत्य जिन लोगों ने पाया है उनपर यह जिम्मेवारी आ पड़ी है कि वे अपने जीवन में सहिष्णुता, आदर और विश्वबधुत्व का विकास करें ।

स्वधर्म का तत्त्व पालन करते हुए हमारे आश्रम ने सर्व धर्म और पथ के प्रति आदर रखने का व्रत लिया है । उसके अनुसार आश्रम में उभय संध्याकाल को जो उपासना या प्रार्थना की जाती है उसका यह संग्रह है । आश्रम का जीवन जैसा समृद्ध होता जाता है वैसा ही यह भजनसंग्रह भी बढ़ता गया है ।

हम प्रार्थना करते हैं कि यह वाढ्मयी उपासना प्रभु को प्रिय हो ।

नारायण मोरेश्वर स्वरे

३

रागा का क्रम—भिन्न भिन्न राग भिन्न भिन्न समय पर गाने का प्राचीन रिवाज है । जो मानस-शास्त्र के अनुसार रसानुकूल और भावानुकूल है । इसका क्रम यह है:

प्रातःकाल ४ से ९ तक—प्रभात; विभास; ललित, भैरव; भैरवी; विलावल; आमावरी; तोड़ी सुवासुधराई.
दोपहर ९ से ३ तक — सारंग; गौडसारंग, गौड मल्हार; गौड. सायंकाल ३ से ७ तक— मल्हार; मुलतानी; पिलु; भीमपलासी; धनाश्री, पूर्वा, पूरिया, धनाश्री; श्री; गौरी. रात्रि ७ से १२ तक— कल्याण; बिहाग; भूपाली; हमीर; केदार, देस; कामोद, दरबारी—कानडा; तिलग; मालकंस; जयजयवति; काफी; शकरा; वडहस, तिलक—कामोद; बरवा. उत्तर रात्रि— बहार; वागेश्री; परज, सोहनी, कालिगडा; वसत; हिडोल
हर समय गाने लायक— खमाज; काफी; शिझोटी, गारा; माजी; पद्माडी, आसा; माड; माड; आसा—माड, छाया—खमाज; सिंधोरा; सिंध—काफी; वन्द

विषयसूचि

	पृष्ठ
सत्याग्रहाश्रम का नित्यपाठ और संस्कृत विभाग	५-६९
भजन की धून	७०-७२
हिन्दुस्तानी भजन	१-११०
गुजराती भजन	१११-१७५
मराठी भजन	१७६-२१४
बंगाली भजन	२१५-२२३
अंग्रेजी भजन	२२५-२३४
राष्ट्रीय गीत	२३५-२३९
वर्णानुक्रमणिका	२४०-२५२

मुद्रक और प्रकाशक स्वामी आनंद,

नवजीवन मुद्रणालय, अमदावाद

प्रत १०,०००

संवत् १९८२

कुल २९,०००

श्री सत्याग्रहाश्रम

का

नित्यपाठ

प्रातःस्मरणम्

प्रातः स्मरामि हृदि संस्फुरदात्मतत्त्वं
 सच्चित्पुख परमहमगति तुरीयम्
 यत् स्वप्नजागरसुषुप्तमवैति नित्य
 तद् ब्रह्म निष्कलमहं न च भूतसंघः

१

प्रातर्भजामि मनसो वचसामगम्य
 वाचो विभान्ति निखिला यदनुग्रहेण
 यन्नेतिनेतिवचनैर्निगमा अवोचु-
 स्त देवदेवमजमच्युतमाहुरध्यम्

२

प्रातर्नमामि तमसः परमर्कवर्ण
 पूर्ण सनातनपदं पुरुषोत्तमाख्यम्
 यस्मिन्निदं जगदशेषमशेषमूर्तौ
 रज्ज्वां भुजगममिव प्रतिभासितं वै

३

પ્રાતઃસ્મરણ

૧ સવરના પહોરમા ગારા હૃદયમ' સ્ફુરતા મારા સ્વરૂપના તત્ત્વનું હું સ્મરણ કરું છું; તે સત્સ્વરૂપ, પ્રકાશ સ્વરૂપ અને સુખાનંદ છે; પરમહંસોની તે છેલ્લી ગતિ છે. તે ચતુર્થ પદ છે. તે સ્વપ્ન, જાગૃતિ અને નિદ્રા ત્રણેને સતત જાગે છે. તે શુદ્ધ બ્રહ્મ છે, અને તે જ હું છું. પંચમહાભૂતથી બનેલો આ દેહ તે હું નથી.

૨ જે મન અને વાણીને અગોચર છે, જેની જ દ્વારા વડે ચતુર્વિધ વાણી પ્રવર્તે છે, જેનું વર્ણન વેદો પણ તે 'આ નથી, આ નથી,' એ રીતે જ કરી શક્યા, તે બ્રહ્મને સવારે ઊઠીને હું ભજું છું. ઋષિઓએ તેને દેવોના દેવ, અજન્મા, પતનરહિત અને સૌથી આદિ તરીકે વર્ણવેલું છે.

૩ અંધકારથી પર, સૂર્ય જેવું, પૂર્ણ, શાશ્વત આધાર, પુરુષોત્તમ નામથી ઓળખાયેલું, એવા પરમાત્મતત્ત્વને હું સવારે ઊઠીને નમસ્કાર કરું છું તે અનંત સ્વરૂપની અંદર આ આખું જગત રજજીમાં જેમ સપ દેખાય છે તેમ પ્રતીત થાય છે.

८

रमुद्रवरुने देवि पर्वतस्तनमण्डले

विष्णुपत्नि नमस्तुभ्यं पादस्पर्शं क्षमस्व मे ४

या कुन्देन्दुतुषारहारधवला या शुभ्रवस्त्रावृता

या वीणावरदण्डमण्डितकरा या श्वेतपद्मासना

या ब्रह्माच्युतशंकरप्रभृतिभिर्देवैः सदा वन्दिता

सा मां पातु सरस्वती भगवती निःशेषजाज्यापहा ५

वक्रतुण्ड महाकाय सूर्यकोटिसमप्रभ

निर्विघ्न कुरु मे देव शुभकार्येषु सर्वदा ६

गुरुर्ब्रह्मा गुरुर्विष्णुर्गुरुर्देवो महेश्वर :

गुरुः साक्षात् परब्रह्म तस्मै श्रीगुरवे नमः ७

૪ સમુદ્રો જેનું વચ્ચે છે, પર્વતો જેનાં સ્તનમંડલ છે અને વિષ્ણુ જેનો સ્વામી છે એવી હે ભૂમિમાતા, તને હું નમસ્કાર કરું છું. મારા પગથી તને અડું છું એ મારા અપરાધને क्षમા કર.

૫ જે મોગરાના જેવી અથવા ચંદ્ર જેવી અથવા ખરકના તુષાર જેવી ગૌરવર્ણ છે, જેણે મૈત વસ્ત્રો પહેરેલાં છે, જેના હાથ વીણાના સુંદર હાંડથી સુશોભિત છે, જે સદેહ કમળ ઉપર વિરાજે છે, બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, મહેશથી માલીન બધા દેવો જેને હમેશા રતવે છે, તે સમગ્ર અજ્ઞાન અને જડતાનો નાશ કરનાર દેવી સરસ્વતી મારું રક્ષણ કરો

૬ જેનું વદન ત્રાસું છે, જેનું શરીર વિશાળ છે, કરોડ સૂર્ય જેવી જેની કાન્તિ છે, એવા હે સિદ્ધિવિનાયક. મારાં બધા શુભ ક્રમોમાં મને નિર્વિઘ્ન કર.

૭ ગુરુ એ જ બ્રહ્મા છે, ગુરુ એ જ વિષ્ણુ છે, ગુરુ એ જ દેવેન્દ્રના દેવ મહાદેવ છે, ગુરુ સાક્ષાત્ પરબ્રહ્મ છે, તે શ્રીગુરુને હું નમસ્કાર કરું છું.

१०

शान्ताकार भुजगशयन पद्मनाभ सुरेश
विश्वाधार गगनचरं मेघवर्ण शुभाङ्गम्
लक्ष्मोक्तान्तं कलनयन योगि भर्षातिगम्यं
वन्दे विष्णु भवभयहं सदलोकैकनाथम्

८

करचरण त वाक्पायजं कर्मज वा
श्रेष्ठगत नन वा मानसं वाऽपराधम्
विहितमविद्वत् वा सर्वमेतत् क्षमस्व
जय जय कृष्णार्धे श्रीमहादेव शम्भो

९

न त्वहं नामये राज्यं न म्वर्गं नापुनर्भवम्
कामये दुःखनष्टनां प्राणिनामातिनाशनम्

१०

૮ ભવભયને દૂર કરનાર, સર્વલોકના એકમાત્ર સ્વામી એવા શ્રીવિષ્ણુને હું નમસ્કાર કરું છું (તેનું હું ધ્યાન ધરું છું) તેના આકાર ગાંત ગૌમ્ય છે; તેણે સપત્તી શય્યા બનાવી છે, તેની નાભિમાથી કમળ હિપ્પત્ર થયેલું છે, બરા દેવોનો તે સ્વામી છે આખા વિશ્વનો તે આધાર છે, આકાશ જેવો તે અતિમ્ભ છે, અને મેધના જેવો જેનો વણ છે, જે કલ્યાણકરી શરીરવાળો છે, સર્વ સંપત્તિનો તે સ્વામી છે, કમળ જેવા તેનો નેત્ર છે અને યોગીઓ જ ધ્યાન વડે તેને કળી શકે છે.

૯ હાથ વડે કે પગ વડે, વાળથી કે શરીરથી, કાનથી કે આંખથી હું જે કંઈ અપરધ કરું, તે કર્મથી હિપ્પત્ર થયેલો હોય કે ક્ષત માનસિક હોય, અમુક કૃતિ તે હોય કે અમુક ન કૃતિ તે કરજો હોય, હું હવે સાગર કલ્યાણકરી મહાદેવ, તે બધાની મને ક્ષમા કર. તારો જયજયકાર થાઓ.

૧૦ હું તારી રાજ્યની ઇચ્છા કરતો, કે તારી સ્વગર્ભ ઇચ્છા કરતો અરે ! મોક્ષનીયે મને ઇચ્છા તારી હું અથવા તવાયેવા પ્રાણીનાત્રની પીડા દૂર થાય એટલું જ હું ઇચ્છું છું.

१५

वसित प्रजाभ्यः परिपालयन्तां
न्याय्येन मार्गेण मही महीशाः
गोब्राह्मणेभ्यः शुभमस्तु नित्यं
लोकाः समस्ताः सुखिनो भवन्तु

११

नमस्ते सते ते जगत्काश्याय
नमस्ते चित्ते सवलोकश्रयाय
नमोऽद्वैततत्त्वाय मुक्तिप्रदाय
नमा ब्रह्मणे व्यापिने शाश्वताय

१२

त्वमेक शरण्य त्वमेकं वरेण्य
त्वमेकं जगन्पालक स्वप्रकाशम्
त्वमेक जगत्कर्तृपातृप्रदत्
त्वमेक परं निश्चल निर्विकल्पम्

१३

૧૧ પ્રજનનું કલ્યાણ થાઓ,
'પૃથ્વીનું' પાલન કરો, હમેશાં ગાય ને
'અને' સમસ્ત લોકો સુખી થાઓ.

૧૨ જગતના કારણરૂપ અનં સત્સ્વરૂપ
તને નમસ્કાર સર્વ લોકના આશ્રય એવા ચિત્સ્વરૂપ, તને
નમસ્કાર. મુક્તિ આપનાર અદ્વૈતતત્ત્વ, તને નમસ્કાર
શાશ્વત અને સર્વવ્યાપી એવા બ્રહ્માને નમસ્કાર.

૧૩ તું જ એક શરણ લેવા જેવો છે — આશ્રયનું
સ્થાન છે. તું જ એક ઈચ્છવાલાયક છે — વરવાલાયક છે
તું જ એક જગતનો પાલનકાર છે અને પેતાના જ પ્રકાશ-
થી પ્રકાશમાન છે. તું જ એક આ સૃષ્ટિનો ઉત્પન્ન કરનાર,
પાલન કરનાર અને સંહાર કરનાર છે, અને તું જ એક
નિશ્ચય અને નિવિઠલ્ય છે.

मीश्वरानां
देवाणां पावनानाम्
नमस्तु त्वमेकं
रक्षण रक्षणानाम्

१४

तथा भक्तानां
वा जगत्पक्षिरा नमामः
एतेन निधानं निराश्रयमीश
भवन्मोक्षदायकं शरणं व्रतमः

१५

विष्णुर्वा त्रिपुरान्तको भवतु वा ब्रह्मा सुमेन्द्रोऽथवा
मानुर्वा शशलग्नाऽथ भगवान् बद्धऽथ सिद्धऽथवा
रागद्वेषनिषादिप्रोद्वहन्निः सत्त्वानुद्वेगोद्यतो
एः सर्वैः सह ससृजो गुणगणैस्तस्मै नमः सर्वदा

૧૪ હું ભયોને ભય પમાડનાર છે, સય કરમા ભયંકર છે. હું પ્રાણીઓની મતિ છે, અને પવિત્ર વસ્તુઓને પણ પવિત્ર કરનાર હું જ છે. ક્ષિપ્ર યથાનેતા હું જ એકલો નિયમન કરનાર છે. હું પાંથી પણ પર છે અને રક્ષણ કરનારનું પણ રક્ષણ કરનાર હું છે.

૧૫ અમે તારૂં સ્મરણ કરીએ છીએ, અમે તને ભજીએ છીએ, જગતના સુદીર્ઘ તને અમે નમીએ છીએ, સત્-સ્વરૂપ એકમાત્ર નિદાન ન કરાતો આ તાર ન લેનાર એવા આ ભવસાગરમાં વહાણરૂપ ઇશ્વરને અમે સારણ બંધીએ છીએ.

ભલે એ વિષ્ણુ હોય કે મહાદેવ હોય, બ્રહ્મા હોય કે ઇન્દ્ર હોય, અથવા સૂર્ય કે ચંદ્ર હોય, કે ભગવાન બુદ્ધ કે મહાવીર હોય;—જે કે ઇરાગ અને દ્વેષરૂપી ઝેરના પીડાથી આવતી મૂર્છાથી રહિત હોય જીવમાત્ર પર અનુકંપાથી ભરેલો હોય, સર્વે ગુણગણોથી સંસ્કાર પામેલો હોય, તેને નિરંતર નમસ્કાર છે.

उरनिषत्स्मरणम्

द्विरभ्ययेन पात्रेण मत्प्रस्थापिहितं मुखम्
तत्त्वं पुपत्रपावृणु मत्प्रधर्माय दृष्टये

* *

अग्न नय सुपथा राये अभमान्
विश्वानि देव वयुनानि विद्वान्
युयोध्यम्भज्जुहुः। णमोनो-
भूयंष्टा ते नम उक्ति विधेम

* *

श्रेयश्च प्रेयश्च मनुष्यमेत-
स्ती संपरीत्य विचनन्ति धीरः
श्रेयो हि धाराऽमप्रेयसो वृणीते
प्रेयो मन्दो योगक्षमादृणाते

* *

ઉપનિષદ્સમરસ

૧. સોના જેવા ચક્રચક્રીત ઢાંકણથી સત્યનુ મુખ ઢંકાઈ ગયું છે. હે પૂત્ર ! જગતને પેષણ દેનારા સૂર્ય) સત્યની શોધ કરનારે. જે હું, તેને સત્યનુ મુખ દેખાય તે માટે તે ઢાંકણું તુ દૂર કર

૨. સર્વ માર્ગોના જ્ઞાનવાળા અમિદેવ, અમને (અમારા) ધ્યેયની (નિશ્ચિત) પ્રાપ્તિ જે રીતે થાય, તેવી રીતના સુંદર માર્ગે તુ અમને લઈ જા અમારાં કુટિલ પાપો સાથે લદ (અને તેને ઠાર કર). તને અમે પુષ્કળ નમસ્કાર કરીએ છીએ.

૩. શ્રેય (કલ્યાણ) અને પ્રેય (પ્રિય) બન્ને મનુષ્યો આગળ આવીને ઉભા રહે છે. ડાહ્યા પુરુષ બન્નેની ઘટતી પરીક્ષા કરીને તેની વચ્ચે વિવેક કરે છે. ડાહ્યા પ્રેય કરતાં શ્રેયને જ પસંદ કરે છે મૂર્ખ મનુષ્ય યોગક્ષેમ (ઐહિક સુખોપભોગ, તું સાધન જાણી પ્રેયને સ્વીકારે છે.

१८

पूर्वे देहा यत्प्रमाणान्ति

तथास्मिन् जगति न दृष्टम्

यदिच्छन्ता ब्रह्मवत् सन्ति

तत्ते पदं सुप्रदेशं ब्रह्मसि

ॐ इत्येतत्

४

* *

आत्मानं रश्मिन् ब्रह्म जगत् स्थमेव तु

बुद्धिं तु सार्वविद्मत्तं मनः प्रग्रहमेव च ५

इन्द्रियाण्यहोरात्रिपिपासंषु साचरन्तु

आत्मेन्द्रियमनोयुक्तं न चेत्याहुर्मनादिभिः ६

विज्ञानधारिणस्तु मनःप्रग्रहवाञ्छर

सोऽध्वनः पारमाणीति तादृशोऽप्यम पदम् ७

* *

૪. સર્વે વેદો જે પદ્મનું પ્રતિપાદન કરે છે, સર્વ તથો (અંતિમ સદ્ય તરી) જે પદ્મનું વર્ણન કરે છે, જે પદ્મની ઇચ્છાથી (મુમુક્ષુએ) અભિચર્યનું પાલન કરે છે, તે પદ્મ હું તને દાંડામા ઠડું છું - ઓં એ તે પદ છે

૫-૬ આત્મા રથમાં બેઠેલો યોદ્ધો છે, શરીર રથ છે, બુદ્ધિ સારથિ છે, મન લગમ છે, ઇન્દ્રિયે થોડા છે, અને (પંચ) વિષયો ગાયરે છે, એન તુ સમજ ઇન્દ્રિયો અને મનની સોળતથી આત્મા (વિષય) ભોગવે છે, એમ શાસ્ત્ર પુરુષો કહેતા આવ્યા છે.

૭ જેનો બુદ્ધિરૂપી સારથિ (હોશિયર) હોય, અને જેની મનરૂપી લગામ તબામા હોય તે (આ સંસાર રૂપી) માગની પાર નીકળી જઇને, વિશ્વનું શ્રેષ્ઠપદ પ્રાપ્ત કરી લે છે.

उत्तिष्ठत जाग्रत प्राप्य वरान्निबोधत
क्षुरस्य धारा नि शता दुग्त्यया
दुर्गं पथस्तत्कवयो वदन्ति

८

* *

अग्निर्यथैको भुवन प्रविष्टो
रूपं रूप प्रतिरूपां बभूव
एकस्तथा सर्वभूतान्तरात्मा
रूपं रूप प्रतिरूपो बहिश्च

९

वायुयथैको भुवन प्रविष्टो
रूपं रूप प्रतिरूपां बभूव
एकस्तथा सर्वभूतान्तरात्मा
रूपं रूपं प्रतिरूपो बहिश्च

१०

૮ ઊઠો, જાગો અને શ્રેષ્ઠ પુરુષો ખાસે જઈ જ્ઞાન મેળવી લો. (કારણકે) ડાહ્યા પુરુષો કહે છે કે અસ્થાની તીક્ષ્ણ ધાર ઉપરથી જતું જેતું મુશ્કેલ છે, તેવું જ આ વિકટ માર્ગે જતું કઠણ છે.

૯ જેમ ધરમા પહેલો એક જ અગ્નિ (પોતાનું સ્વરૂપ કાયમ રાખી) જુદા જુદા પદાર્થોની સંગતિથી જુદાં જુદાં રૂપો ધારણ કરે છે, તે જ પ્રમાણે એક જ સર્વવ્યાપક અંતરત્મા વસ્તુમાત્રના સંયોગથી જુદાં જુદાં રૂપો ધારણ કરીને, પાછો (સ્વસ્વરૂપે) બહાર (અલિપ્ત) રહે છે.

૧૦ જેમ એક જ વાયુ ધરમાંના વિવિધ પદાર્થો સાથે સંબંધમાં આવનાથી જુદા જુદા આકરોને ધારણ કરે છે, તેમ વિશ્વવ્યાપક એક જ અંતરત્મા ભિન્ન ભિન્ન રૂપો ધારણ કરતાં છતાં (સ્વસ્વરૂપે) બહાર (અલિપ્ત) રહે છે.

सूय यथा सर्वलोहस्य नक्षुर
 न लिप्यते च क्षुषेर्निद्रोषः
 एकस्तथा सर्वभूतान्तरत्मा
 न लिप्यते नाकदुःखेन वाद्यः

११

एको वशी सर्वभूतान्तरत्मा
 एकं रूपं बहुधा यः कराति
 तमात्मस्य येऽनुवश्यन्त धामा
 स्तेषां सुखं शाश्वतं नतरेषाम्

१२

नित्योऽनित्यानां चेतनश्चेतनानां
 एको बहुधा यो विवर्धनं कामान्
 तमात्मस्य येऽनुवश्यन्त धामा
 स्तेषां शाश्वतः शाश्वती नतरेषाम्

१३

૧૧ સવ લોકના નેત્રરૂપ સૂર્ય જે પ્રમણે સામાન્ય નેત્રોના દોષોથી અલિપ્ત રહે છે, તેમ જ સર્વલોકાતીત હોવાથી વિશ્વવ્યાપક અંતરા માને શ્રેયના દુઃખોનો લેપ લાગતો નથી.

૧૨ એક, સર્વ ભૂતોને વ્યાપીને રહેલા, (પોતાના) એક જ સ્વરૂપને અનેક પ્રકારે દેખાડનારા (પરમેશ્વર) ને જે હાલો પુરુષ આત્મામાં જુએ છે, તેને જ કાયમના સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે; બીજાઓને થતી નથી.

૧૩ સર્વ અનિત્ય પદાર્થોમાં રહેલા એક નિત્ય, સર્વ ચેતન પદાર્થોને ચેતના આપવવાળા પોને એક હોઈ અનેકને કર્મનાં ફળ ભોગવાવનારા (પરમેશ્વર)ને જે હાલો પુરુષ આત્મામાં જુએ છે, તેને જ કાયમની શાંતિ મળે છે; બીજાઓને નાહી.

न तत्र सूर्यो भाति न चन्द्रताम्रं
 नैमा विद्युतो भान्ति कुतोऽयमग्निः
 तमेव भान्तमनुभाति सर्वं
 तस्य भासा सर्वमिदं विभाति

१४

* *

तपश्चद्धे ये ह्युपवसन्त्यरण्ये
 शान्ता विद्वांसो भिक्षुर्या चरन्तः
 सूर्यद्वारेण ते विग्जाः प्रयान्त
 यत्रामृतः स पुरुषो ह्यव्ययात्मा

१५

परीक्ष्य लोकान्कर्षितान्
 ब्राह्मणो निर्वेदमायान्नास्त्यकृतं कृतेन
 तद्विज्ञानार्थं स गुरुमेवाभिगच्छेत्
 समित्पाणिः श्रोत्रिय ब्रह्मनिष्ठम्

१६

૧૪ ત્યાં સૂર્ય પ્રકાશ પાડી શકતો નથી, ત્યાં ચંદ્ર કે તારાઓ નો પ્રકાશ પણ પડી શકતો નથી; ત્યાં વિજળીઓ પણ પ્રકાશ દેવા અસમર્થ છે; ત્યાં અગ્નિ તો કેવી રીતે પ્રકાશી જ શકે? જેના પ્રકાશને લીધે (સૂર્ય, ચંદ્ર, તારા ઈત્યાદિ) સર્વ પદાર્થો પ્રકાશમાન થાય છે તેના જ તેજ વડે આ સર્વ સ્પષ્ટપણે પ્રકાશિત થાય છે.

૧૫ જે વિદ્વાન શાંતિપૂર્વક અરણ્યમાં રહી તપ અને શ્રદ્ધાનું સેવન કરતા રહી મિત્રવૃત્તિ (અપરિગ્રહથી) રહે છે, તે પાપરાહિત થઈને સૂર્યદ્રિશી જ્યાં એ પ્રસિદ્ધ અવિકારી અને અવિનશી પુરુષ છે, તે સ્થાને જાય છે.

૧૬ (સકામ) કર્મોથી મળનારા લોક (વિનાશી છે) એવી ખત્રી કરી લઈ બ્રાહ્મણે વરઅયુક્ત થતું નિત્યની પ્રતિ કદિ અનિય વડે થઈ શકતી નથી, (તે નિત્યને) જાણવા માટે સમિધ હાથમાં લઈને (એટલે શિષ્યભાવે) તેણે વેદપારંખા બ્રહ્મનિષ્ઠ ગુરુ કને જ જઈ એવું.

२६

तस्मै स विद्वानुपमज्ञाय सभ्यक

प्रशान्तचिन्ताय शमान्विताय

येनाक्षरं पुरुष वंद मृत्य

प्रोव च तां तत्त्वतो ब्रह्मविद्याम्

१७

प्रणवो धनुः शनो ह्यात्मा ब्रह्म तल्लक्ष्यमुच्यते

अप्रमत्तेन वेदव्य शरवत्तन्मयो भवेत्

१८

भिद्यते हृदयग्रन्थिश्छिद्यन्ते सर्वमंशयाः

क्षीयन्ते चाय कर्माणि तस्मिन्नुष्टे परावरे १९

ब्रह्मैवेदममृतं पुरस्ताद्ब्रह्म पश्चाद्ब्रह्म दक्षिणतश्चोत्तरेण

अधश्चोर्ध्व च प्रसृतं ब्रह्मैवेद विश्वमिदं वारष्ठम् २०

૧૭ આવી રીતે વિધિયુક્ત આવેલ, શાંત ચિત્તવાળા અને મનોનિશ્ચી રીયા. આ વિદ્વાન આચાર્ય જે વડે તે સત્યસ્વરૂપ અન્યથા પુત્રપતું (અટલે પરમાત્માતું) જ્ઞાન થાય છે તે બ્રહ્મવિદ્યા કહ્યું છે.

૧૮ પ્રણવ (ઊં કાર) એ પ્રણવ આત્મા એ બ્રહ્મ, અને બ્રહ્મ એ લક્ષ્ય છે, આ (મનિષ્યાં) કહ્યું છે; માટે અત્યંત સાવધાનપણે બ્રહ્મનો વધ કરતાં જોઈએ, અને જેમ બ્રહ્મ લક્ષ્યમય થઈ જાય છે (લક્ષ્યમા પેસી જાય છે) તેમ બ્રહ્મમય થવું જોઈએ.

૧૯ એ તત્ત્વના પર (શ્રેષ્ઠ અથવા સૂક્ષ્મ) અને અપર (કનિષ્ઠ અથવા સ્થૂળ) બન્ને પ્રકારના સ્વરૂપનું જ્ઞાન થતાં હૃદયની ગાંઠો છૂટી જાય છે, સર્વ સંશયો છોડી જાય છે, અને સર્વ કર્મો ક્ષય પામે છે.

૨૦ આ અવિનાશી બ્રહ્મ જ આગળ, પાછળ, દક્ષિણે, ઉત્તરે, નીચે, ઉપર, ચારે બાજુએ પથરાઈ રહ્યું છે. આ બ્રહ્મ જ વિશ્વ છે, અને સર્વથી શ્રેષ્ઠ છે.

२८

सत्येन लभ्यस्तस्या ह्येष आत्मा
सद्गुणानेन ब्रह्मचर्येण नित्यम्
अन्तः शरीरे ज्योतिर्मयो हि शुभ्रो
यं पश्यन्ति यतयः क्षीणदोषाः

२९

सत्यमेव जयते नानृतं
सत्येन पन्था विनतो देवयानः
येनाक्रमन्त्यृषयो ह्याप्तकामा
यत्र तत्सत्यस्य परम निधानम्

३०

नायमात्मा प्रवचनेन लभ्यो
न मेधया न बहुना श्रुतेन
यमेवेष वृणुते तेन लभ्य-
स्तस्यैष आत्मा विवृणुते तनूः स्वाम्

३१

૨૧ આત્માની પ્રાપ્તિ હમેશાં સત્યથી, તપથી, સારી અથવા સંપૂર્ણ (ગીતે પ્રાપ્ત કરેલા) જ્ઞાનથી, અને શ્રદ્ધાચર્યથી થાય છે. પેતાના અન્તઃકરણમાં નિષ્કલંક અને પ્રકાશમય સ્વરૂપમાં રહેનારા આત્માને પાપર હત થયેલા પ્રયત્નશીલ લે કો જોઈ શકે છે.

૨૨ સત્યનો જ જય થાય છે. અસત્યનો જય થતો નથી. જે માર્ગે કૃતાર્થ થયેલા ઋષિઓ જય છે અને જે માર્ગ પર સત્યનું તે પરમ નિધાન રહે છે, તે દેવોનો માર્ગ સત્ય વડે જ આપણે માટે ખુલ્લો થાય છે.

૨૩ આ આત્મા વેદોના અધ્યયનથી પ્રાપ્ત થતો નથી, બુદ્ધિની ઝીણવટથી કે પુષ્કળ શ્રવણથી (એટલે અનેક વિષયોની મહિતી હોવાથી) પ્રાપ્ત થતો નથી. પણ (સાધક) જ્યારે આ આત્માને જ વરે છે (એટલે એની જ પ્રાપ્તિ વાંછે છે) ત્યારે જ તેને તેની પ્રાપ્તિ થાય છે. (કારણ) તેને જ આત્મા પેતાનું સ્વરૂપ પ્રગટ કરે છે.

३०

नायमात्मा बलहीनेन लभ्यो

न च प्रमादात्तमो व प्यलिङ्गात्
एतैरुपायैर्यतते यस्तु निद्रां -

स्तस्यैव आत्मा विगतं ब्रह्मधाम

२४

संप्राप्यैनमृषयो ज्ञाननप्ताः

कृतात्मानो वीतरागः प्रशान्ताः

ते सर्वगं भवतः प्राण्य धीमः

युक्तात्मानः सर्वमेवाविशन्ति

२५

वेदान्तविज्ञानमुनिश्चिन्तार्थः

संन्यासयोगाद्यन्यः शुद्धमन्वाः

ते ब्रह्मलोकेषु परान्तकाले

परामृताः परिमुच्यन्ति सर्वे

२६

૨૪ (અહ્યચર્યતા) બહુરહિત મનુષ્યને, જે બહુ કર્યા કરે છે, અથવા જેને આ આશ્રીય તપને! અંગીકાર કર્યો છે તેને, આત્માની પ્રાપ્તિ થતી નથી આ ઉપાયોથી (એટલે ઉપલા દેવો કાઢીને) જ્યારે હવે પુરુષ તેને મેળવવા પ્રયત્ન કરે છે ત્યારે તેનો આ મા અહ્યપદને મેળવી લે છે.

૨૫ આ આત્માને પ્રાપ્ત કરી લેવાથી જ્ઞાનવૃક્ષ, જિતાત્મા, પ્રશાન્ત અને એનાગચિત્ત થયેલા વિદ્વાન ઋષિઓ એ સર્વવ્યાપી આત્માને સર્વત્ર (નિહાળે છે; અને) નિહાળીને તે સર્વમા (સર્વવ્યાપી આત્મામાં) દીન થાય છે.

૨૬ વેદાન્ત (મર્વ જ્ઞાનનો જ્યાં અંત આવે છે તે) તથા વિજ્ઞાન (પ્રકૃતિનું જ્ઞાન) વડે જે ભુ (પરમ) અથ નો સારી રીતે નિશ્ચય કરી લીધે છે, તેમજ સંન્યાસ તથા યોગ વડે જે શુદ્ધ સત્ત્વ (ચિત) વળા થયા છે, એવા પ્રયત્નવાન અહ્યપરઃયણુ લોકો મરણકાળે અહ્યલોકમાં જઈ મુક્ત થઈ જાય છે.

यथा नद्यः स्थन्डमानाः समुद्रे

ऽस्य गच्छन्त नामरूपं । वहाय

तथा विद्वान्नामरूपा द्विमुक्तः

परात्परा पुरुषमुनि दिव्यम् २७

स यो ह वै स्तारम ब्रह्म वेद ब्रह्मैव भवति

नान्याब्रह्म नत्कुले भव न ।

तरति शोकं तरति परमान

गुहाप्रस्थिभ्यो विमुक्तोऽमृता भवति २८

* *

यतो वाचो निर्वर्तन्ते । अप्राप्य मनसा सह ।

आनन्दं ब्रह्मणो विद्वान् । न बिभेति कदाचन ।

एतं हि वाक् न तपति किमहं साधु नाकरवम् ।

किमहं पापमकरवमिति ॥

* *

युवा स्यात्पाधु युवान्यायकः आशिष्ठो दृढिष्ठो बलिष्ठः ।

तस्येयं पृथिवी सर्वा वित्तस्य पूर्णा स्यात् ॥

૨૭ જેમ સમુદ્ર બહારી વહેતી નદીઓ પેતાનાં નામ અને રૂપ છોડી સમુદ્રમાં જ લીન થાય છે, તે પ્રમાણે મુક્ત થયેલો જ્ઞાની નામરૂપથી છૂટી સર્વશ્રેષ્ઠ એવા દિવ્ય પુરુષમાં (લીન થઈ) જાય છે.

૨૮ જેને તે શ્રેષ્ઠ બ્રહ્મ સમજાય તે બ્રહ્મ જ થાય છે. તેના કૃણમાં બ્રહ્મને ન જાણનારો દિવ્યજ્ઞ થતો નથી. તે શોકને તરી જાય છે, પાપને તરી જાય છે. હૃદયમાંનાં બંધનેથી છૂટી તે મૃત્યુરહિત થાય છે.

૨૯ જ્યાં પડોંચી ન શકવથી વાણી મન સહ પાછી ફરે છે, તે બ્રહ્મના અનદને જે અનુભવે છે, તે કદાપિ બહીતો નથી. (કારણ) આ સત્કૃત્ય મેં ક્યું નહિ, આ ખાપ મેં ક્યું, એવ પ્રકારનો (પશ્ચાત્) તાપ કરવાનો એને પ્રસંગ જ આવતો નથી.

૩૦ તરણે ઉત્તમ પ્રકારના, અત્યંત અભ્યાસી, આશાવાન, દૃઢનિશ્ચયી અને બહુસંપન્ન હોયું બોલ્યો એવા

३४

अनृतदर्शी । सभा ममाज्जंश्रगन्ता । अजनवादशीलः ।
रहःशीलः । गुणरुश्वारेष्वकर्ता स्वरिकर्माण । स्त्रीषु
यावदर्थसभाषी । मृदुः । शान्तः । ह्रीमान् । दृढधृतिः ।
अग्लास्तुः । अक्रोधनः । अनसूयः । साय प्रातरुद-
कुम्भमाहरेत् । अरण्या धानाहत्याधो निदध्यात् ॥

* *

बल वाच विज्ञानाद्भूयाऽपि ह शत विज्ञानवतामेको
बलवानाकम्पयते स यदा बली भवत्यथोत्थाता
भवत्युत्तिष्ठन्पारिचरिता भवति परिचरन्नुपसत्ता
भवत्युत्तमादन्द्रष्टा भवति श्रोता भवति मन्ता
भवति बाद्धा भवति कर्ता भवति विज्ञाता भवति ।

તેણે તૃત્યાદિ જોવાં નહિ. સભા અને લોકસમુદાયમાં
જનું નહિ, લોકો વિષે ગંપા મારવ નો તેનો સ્વભાવ ન
હોવો જોઈએ એ એક જાતની મરિયલો હોવો જોઈએ.
શુદ્ધ તથા તેનાં મંજાંનીએ અચરિતગીતે વર્ને નોપાણ તેણે
સ્વેચ્છાચારી બનવું ન જોઈએ સ્ત્રીઓ સાથે કામપૂરણ
ન બોલવું. એણે મૃદુ, રાગ, લજ્જાચુકત અને દંડનિશ્ચયી
થવું. આળસ, ક્રોધ, મસર છોડી દેવાં. સવારસાંજ
(ગુરુને ઘેર) પાણીનો ઘડો ભરી લાવવો. અરણ્યમાંથી
બળતણ લાવવું.

*

*

*

બળ વિજ્ઞાનથી શ્રેષ્ઠ છે, કારણ એક બળવાન માણસ
સૌ વિદ્વાનોને થયરાવે છે. મનુષ્ય બળવાન થાય ત્યારે
જ જીતે હોય થાય છે (એટલે ગુરુને ઘેર જવા તૈયાર
થાય છે), જાણ પછી તે ગુરુની સેવા કરે છે, સેવા
કર્તાથી તે એની પાસે બેસવાવાળો થાય છે, પાસે
બેસવાથી તે દ્રષ્ટા [ગુરુની દષ્ટિ સમજવાવાળો] થાય છે,
શ્રવણ કરવાવાળો થાય છે, મનન કરવાવાળો થાય છે,
સુધ થાય છે, કર્તાવવાન થાય છે, વિજ્ઞાની થાય છે.

३६

बलेन वै पृथिवी तिष्ठति, बलेनान्तर्गिहं, बलेन
द्यौर्बलेन पर्वता, बलेन देवमनुष्या, बलेन पशवश्च
इत्यासि च तृणवनस्पतयः श्वापदान्याक्रीटपतङ्ग-
पिपीलिक, बलेन लोकस्तिष्ठति । बलमुपास्व ॥

* *

मधु वाता ऋतायते । मधु क्षरन्ति सिन्धवः । माध्वीर्नः
सन्त्वोषधीः । मधु नक्तमुतोषसः । मधुमत्पार्थिवं रजः ।
मधु द्यारस्तु नः पिता । मधुमान्नो वनस्पतिः ।
मधुमानस्तु सूर्यः । माध्वीर्गावो भवन्तु नः ॥

* *

न जातु कामान्न भयान्न लोभात्
धर्मं त्यजेज्जीवितस्यापि हेतोः ।
धर्मा नित्यः सुखदुःखे त्वनित्ये
जीवो नित्यो हेतुस्य त्वनित्यः ॥

* *

यदेव विद्यया करोति श्रद्धयोपनिषदा तदेव वीर्यवत्तर
भवति ॥

બળના જોર પર પૃથ્વી ટકા છે, આકાશ ટક્યું છે. પર્વત
દેવ, મનુષ્ય, પશુ પક્ષી, ઘાસ, વનસ્પતિ, નાનકડી કીડી.
પતંગ, કીડાથી માંડી સર્વ પશુઓ, સર્વ લોકો બળના
આધાર પર ટક્યાં છે. માટે તું બળની ઉપાસના કર.

* * *

(સત્યની શોધ કરનારા અમને) પવન અનુકૂળ થાઓ,
નદીઓ મીઠું ખાણી પાઓ, સર્વ વનસ્પતિ મીઠી થાઓ,
અમને રાત્રિ કલ્યાણપ્રદ થાઓ, પ્રભાત સુખપ્રદ થાઓ,
સંધ્યા આનંદપ્રદ થાઓ. પિતૃસ્વરૂપ આકાશ તે અમને
આશીર્વાદ દો. વૃક્ષ વગેરે અમને મધુરાં ફળો આપો. સૂચ
અમારું કલ્યાણ કરો; ગાઓ અમારા તરફ વાતસલ્ય ધરાવો.

* * *

એકાદ ઇચ્છા તૃપ્ત થાય એ માટે, (અથવા) ભય,
શોભ કે પ્રાણતું રક્ષણ કરવા માટે પણ ધમ છોડવો નહિ
(કારણ) ધમ એ નિત્ય છે, અને સુખદુઃખ થોડો વખત
ટકવાવાળાં છે. આત્મા નિત્ય છે, (પણ તેને બંધનમાં
નાંખવા) કારણભૂત થયેલું શરીર નાશવંત છે.

* * *

શ્રદ્ધાયુક્ત અંતઃકરણથી જ્ઞાનપૂર્વક અને ઉપાસનાપૂર્વક
કરેલું કર્મ અત્યંત સામર્થ્યવાન થાય છે.

सायंकाल की प्रार्थना

ॐ ब्रह्मा वरुणेन्द्ररुद्रपुरुः स्तुन्वति दिव्यैः स्तवै-
 र्वैदैः सांगपदकमोपनिषद्भिर्गान्ति यं सामगाः
 ध्यानावस्थिततद्गतेन मनसा पश्यन्ति यं योगिनो
 प्रसयान्तं न विदुः सुमुखगणा देवाय तस्मै नमः

पीता अ० २

अर्जुन उवाच

स्थितप्रज्ञस्य का भाषा समाधिस्थस्य केशव
 स्थितधीः किं प्रभाषेन विभासीत ब्रजेत किम् ५४

श्री भगवानुवाच

प्रजहाति यदा कामान् सर्वान्पथ मनोगतान्
 आत्मन्येवात्मना तुष्टः स्थितप्रज्ञस्तदा दृश्यते ५५ :

સાથંકાળની પ્રાર્થના

અક્ષા, વરુણ, ઈંદ્ર, કુદ્ર અને પવનો, િવ્ય સ્તોત્રોથી જેમની સ્તુતિ કરે છે, સામવેદનું ગન કરનારા મુનિઓ, અંગો, પદ, કમ અને ઉપનિષદ સાથે વેદોથી જે પરમાત્માની સ્તુતિ કરે છે, યેગીના સનાધિ ચઢાવીને પરમાત્મામાં રહેલા મન વડે જે નાં દર્શન કરે છે, અને દેવતાઓ તથા હૈત્યો જેમના મહિમાના પારને પામતા નથી, તે પરમાત્માને હું નમસ્કાર કરું છું.

ગીતા શ્લોક અ૦ ૨

૫૪ અર્જુન ઓહ્યા:—હે કૃષ્ણ ! સામાધિસ્થ સ્થિતપ્રજ્ઞ કોને કહેવો ? સ્થિતપ્રજ્ઞનું બોલવું, બેસવું, ચાલવું કેવું હોય છે ? તે મને કહો.

૫૫ શ્રીભગવાન ઓહ્યા:—હે પાર્થ ! મનની સર્વ ક્ષમનાઓને જ્યારે મનુષ્ય ઊડે છે અને પોતે પેતાનામાં જ જ્યારે સંતુષ્ટ રહે છે ત્યારે તેને સ્થિતપ્રજ્ઞ કહે છે.

दुःखेष्वनुद्विग्नमनाः सुखेषु विगतस्पृहः

वीतरागभयक्रोधः स्थितधीर्मुनिरुच्यते

५६

यः सर्वत्रानभिस्नेहस्तत्तत्प्राप्य शुभाशुभम्

नाभिनन्दति न द्वेष्टि तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता

५७

यदा सहरते चायं कूर्मोज्ञानीव सर्वशः

इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेभ्यस्तस्य प्रज्ञा प्रतीष्ठिता

५८

विषया विनिवर्तन्ते निराहारस्य देहिनः

रसवर्जं रसोप्यस्य परं दृष्ट्वा निवर्तते

५९

यततो ह्यपि कौन्तेय पुरुषस्य विपश्चितः

इन्द्रियाणि प्रमाथीनि हरन्ति प्रसभ मनः

६०

૫૬ દુઃખથી જેના મનમાં ખેદ થતો નથી, સુખમાં જેની આસક્તિ નથી, અને પ્રોતિ, બય અને ક્રોધ એ બધાં જેનાં છૂટી ગયેલા છે, એને મુતિઓ સ્થિતપ્રજ્ઞ કહે છે.

૫૭ સર્વ વિષયે માગી જેનું મન નિઃસંગ થયેલું છે, સારંતરસું પ્રાપ્ત થતા જેને અનંદ અથવા વિષાદ પણ થતો નથી, તેની પ્રજ્ઞા સ્થિર થઈ એમ કહેવાય છે.

૫૮ જેમ કાચમાં પોતાના હાથ પગ વગેરે અંગો સર્વ બાહ્યએથી સંકેરી લે છે તે પ્રમાણે ન્યારે કોઈ પુરુષ ઈન્દ્રિયોના શબ્દસ્પર્શાદિ વિષયોથી પોતાની ઈન્દ્રિયોને સંકેરી પોતામાં સમાવી લે છે, ત્યારે તેની પ્રજ્ઞા સ્થિર થઈ કહેવાય છે.

૫૯ નિરાહાર પુરુષના વિષયો છૂટે છે તોપણ તેનો રસ (મીઠાશ) છૂટતો નથી; પણ પરબ્રહ્મનો અનુભવ થયા પછી સર્વ વિષયમાંથી રસ પણ છૂટી જાય છે. એટલે વિષય અને વિષયનો રસ બન્ને છૂટે છે.

૬૦ કારણ, કવચ ઈન્દ્રિયોના ઢમનને સારૂ ચત્ત કરનાર વિદ્વાન પુરુષનું પણ મન હે કુંતીપુત્ર! એ મસ્તાની ઈન્દ્રિયો બળાત્કારે (વિષયો તરફ) ખેંચી જાય છે

तानि सर्वाणि संयम्य युक्त आसीत मत्परः
वशे हि यस्येन्द्रियाणि तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ६१

आयतो विषयान्पुंसः संगस्तेषूज्जायते
संगात्सजायते कामः कामात्कायाऽभिजायते ६२

कोधाद्विषमोदः समोदात्समु नविभ्रमः
स्मृतिप्रसाद बुद्धिमान् बुद्ध्याशात्प्रणश्यति ६३

रागद्वेषावियुक्तस्तु विषय निन्दितैश्चान्
आत्मवश्यैर्विधेयात्मा प्रगाःसंयमगच्छति ६४

૬૧ માટે તે સર્વ ઇન્દ્રિયોનું સચમન કરી યુક્ત (એટલે યોગયુક્ત) અને મારે વિષે પરાયણ થઈ રહેવું. ચોતાની ઇન્દ્રિયો આ પ્રમાણે જેના તાબામાં આવી હોય તેની બુદ્ધિ સ્થિર થઈ કહેવાય.

૬૨ વિષયનું ચિંતન કરનાર પુરુષનો પ્રથમ તે વિષયમાં સખ હિંપન થાય છે; સંજયી તે વિષય માટે કામના—તે વિષય મને પ્રાપ્ત થઓ એવી વાસના—જન્મ પામે છે; અને તે કામના (વૃક્ષ થવામા કંઈ વિષ્ણુ આબું તો તે કામન મા) થો ક્રોધ જન્મ પામે છે;

૬૩ ક્રોધથી પછી સંમોહ (એટલે અવિવેક), સંમોહથી સ્મૃતિવિભ્રમ. સ્મૃતિવિભ્રમથી બુદ્ધિનાશ થાય છે, અને આ બુદ્ધિના નાશથી છેવટે તે પુરુષનો પણ નાશ થાય છે (વર્મ, અર્થ, કામ કે મોક્ષ એમાના કોઈ પણ પુરુષાર્થને તે યોગ્ય રહેતો નથી)

૬૪ પણ ચોતાનો આત્મા એટલે અંતઃકરણ જેના તાબામાં છે તે પુરુષ, પ્રીતિ અને દોષરહિત થયેલી અને ચોતાને સ્વાધીન એવી ઇન્દ્રિયો વડે વિષયોને સેવતો હોય છતાં પ્રસાદને પામે છે.

४४

प्रसादे सर्वदुःखानां हानिरस्योपजाते
प्रसन्नचेतसो ह्याशु बुद्धिः पर्यवतिष्ठते ६५

नास्ति बुद्धिरयुक्तस्य न चायुक्तस्य भावना
न चाभावयतः शान्तिरशांतस्य कुतः सुखम् ६६

इन्द्रियाणां हि चरता यन्मनोऽनुविधीयते
तदस्य हरति प्रज्ञां वायुर्गोवमिवाम्बसि ६७

तस्माद्यस्य महाबाहो निगृहीतानि सर्वशः
इन्द्रियाणीन्द्रियार्थभ्यस्त्वस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ६८

या निशा सर्वभूतानां तस्यां जागर्ति संयमी
यस्यां जाग्रति भूतानि सा निशा पश्यतो मुनेः ६९

૬૫ ચિત્ત પ્રમન્ન થતાં તેનાં સર્વે દુઃખો હણાઈ જાય છે. કારણ, જેનું ચિત્ત પ્રસન્ન છે તેની બુદ્ધિ પણ તત્કાળ સ્થિર થાય છે.

૬૬ જે પુરુષ યુક્ત એટલે ઉપર કહ્યા તેવા પ્રકારના યોગથી યુક્ત નથી તેને (સ્થિર) બુદ્ધિ હોતી નથી અને તેવા પુરુષને ભાવના એટલે દૃઢ બુદ્ધિરૂપ નિષ્ઠા પણ હોતી નથી. જેને ભાવના નથી તેને શાંતિ પણ હોતી નથી. અને અસાંત પુરુષને સુખ ક્યાંથી હોય ?

૬૭ (વિષયોમાં) ફરતી ઇન્દ્રિયોની પાછળ પાછળ મન ક્યાં કરે છે, તે જ—વાયુ જેમ જળમાં નાવને ખેંચી જાય તેમ—તેની બુદ્ધિને હરી જાય છે.

૬૮ માટે હે મહાબહો ! ઇન્દ્રિયોના વિષયો ભણીથી જેની ઇન્દ્રિયો ચારે બાજુથી અકુશમા આવી ગયેલી છે, તેની જ બુદ્ધિ સ્થિર થઈ એમ કહવાય છે.

૬૯ સર્વ લોકને જે રાત છે તેમા સંયમી (સ્થિતપ્રજ્ઞ) પુરુષ જાગતો રહે છે; અને જેમાં સર્વ લોક જાગતા રહે છે ત્યાં આ જ્ઞાનવાન પુરુષને રાત જણાય છે.

आपूर्यमाणमचलप्रतिष्ठं

समुद्रमापः प्रविशन्ति यद्वत्

तद्वत्कामा यः प्रविशन्ति सर्वे

स शान्तिमाप्नोति न कामकामी

७०

विहाय कामान्यः सर्वान्पुषांश्चरति निःस्पृहः

निर्ममो निरहकारः स शान्तिमधिगच्छति

७१

एषा ब्राह्मी स्थितिः पार्थ नैनां प्राप्य विमुह्यति

स्थित्वास्यामन्तकालेऽपि ब्रह्मनिर्वाणमृच्छति

७२

૭૦ ચારે તરફ (પાણીથી) ભરાતો જતો હોય તેમ છતાં જેની મર્યાદા અચળ રહે છે, તેવા સમુદ્રમાં જેમ દેશદેશનાં પાણી પ્રવેશ કરે છે તેમ જે પુરુષમાં સર્વ કામના તેની શાંતિને ભંગ ન કરતાં પ્રવેશ કરે છે તે જ પુરુષને (ખરી) શાંતિ મળે છે વિષયની ઇચ્છા રાખનારને (આ શાંતિ મળવી શક્ય) નથી

૭૧ સર્વ કામ (ગામક્તિ) છોડી જે પુરુષ નિરપૃહ થઈને વ્યવહારમાં વર્તે છે, અને જેને મમત્વ અને અહંકાર નથી તે પુરુષને શાંતિ મળે છે

૭૨ હે પાર્થ ! બ્રહ્મસ્થિતિ (જે કહેવાય છે તે) આ જ. એને પ્રાપ્ત કરીને કંઈ મેહમાં પડતું નથી અને અંતકાલે પણ એ નિર્ધાતમા કયમ રહેનાર પુરુષ બ્રહ્મ-નિર્વાણને પામે છે (બ્રહ્મના મળી જાય છે, સ્વરૂપ પ્રાપ્તિરૂપ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે છે)

विद्यामन्त्र की प्रार्थना

ॐ सहनाबवन्तु । सह ना भुक्नु । सह वीर्यं
करवावहे । तेजस्विनावधीनमस्तु । मा विद्विषावहे ।
ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

ॐ असतो मा सद्गमय । तमसो मा ज्योतिर्गमय ।
मृत्योर्माऽमृतं गमय ॥

योऽन्तः प्रविश्य मम वाचस्मिन् प्रमुक्ताम्

संजीवयत्याम्बलशक्तधः स्वधाम्ना

अन्यांश्च हस्तचरणश्रवणत्वगादान्

प्राणान्नो भगवते पुष्पाय तुभ्यम्

या कुन्देन्दुतुषारहारधवला यः शुभ्रवस्त्रवृता

या वीणावरदण्डार्द्धिका या श्वेताम्बासना

या ब्रह्माच्युतशकरप्रभृतिभिर्देवैः सदा वन्दिता

सामां पातु सरस्वती भगवती निःशेषजाह्न्यापहा

વિદ્યામંદિરની પ્રાર્થના

આપણા બંનેનું તે સાથે રક્ષણ કરો. આપણા બેનો તે સંયોગ કરો. આપણે સાથે પુરુષાર્થ કરીએ આપણું અધ્યયન તેજસ્વી થાઓ. આપણે એકબીજાનો દ્વેષ ન કરીએ. ॐ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ

(હે પ્રભો !) મને અસતમાંથી સતમાં લઇ જા; અંધકારમાંથી પ્રકાશમાં લઇ જા, મૃત્યુમાંથી અમૃતમાં લઇ જા

જે સર્વશક્તિમાન મારી અંદર પ્રવેશ કરીને પોતાના તેજથી મારી આ મૃતેલી વાળીમા, હાથ, પગ, કાન, ત્વચા વગેરે અન્ય અવયવોમાં, તેમજ પ્રાણમાં પણ ચેતનનો સંચાર કરો છે, એવા હે ભગવાન પુરુષ ! તમને હું નમસ્કાર કરું છું

જે કુંદ, ચંદ્ર અને હિમન! હાર જેવી ધવલ કાંતિવાળી છે, જેણે શુભ્ર વસ્ત્ર પરિધાન કર્યા છે, જેનો હાથ ઉત્તમ વીણાદંડથી શોભી રહેલો છે, જે શ્વેત પદ્મના આસન પર વિરાજમાન છે, અને જેને બ્રહ્મા, અચ્યુત, શંકર ઇત્યાદિ દેવો સદા વંદન કરે છે, એવી સકળ જડતાને હરનારી ભગવતી સરસ્વતી માંડે રક્ષણ કરો.

अष्टपञ्जरिकास्तोत्रभागः

दिनमपि रजना मयः पातः । नृशिवसन्ता पुनरायातः
 कालः कीदृति सन्ध्यायुस्तदापि न मुञ्चत्याशावायुः १
 भज गोविन्द भज गोविन्द भज गोविन्द मूढमते
 प्राप्ते सन्निहिते मरणे नहि नहि रक्षत 'इहज् करणे' ध्रुव०

जटिलो मुण्डी लुब्धेतकेगः काषायबहुकृतवेषः
 पश्यन्नपि च न पश्यति मूढ उदरानमित्त बहुकृतवेषः २

अङ्ग गलितं पलितं मण्डं दशनविहीनं जानं तुण्डम्
 क्रद्धो याति गृहीत्वा दण्डं तदपि न मुञ्चत्याशापिण्डम् ३

અર્પણંજીરક્ષાંથી

હે મૂઠા ! ગોવિંદને ભજ ગોવિંદને ભજ, ગોવિંદને ભજ,
ન્યારે મરણ ! જ પસે જ્યાં લાગશે ત્યારે વ્યાકરણમાંથી
ગ્રાંથેલાં સૂત્રો કામ આવવાના નથી.

દિવસ અને રાત, સાંજ અને સવાર, ગિરિર અને
વસંત આવે છે અને જાય છે; અને એ રીતે કાળ પોતાની
રમત રમ્યો જાય છે ને આયુષ્ય ચાલ્યું જાય છે; છતાં
આશાકી વાયુ માણસને છોડતો જ નથી !

કાંઈ જટા રાખે છે, કાંઈ (માથુ) મૂંડાવે છે. અને કાંઈ
કશ્ચોચન કરાવે છે; ભગવાં વસ્ત્રથી વિવિધ પ્રકારના વેષ
ધારણ કરે છે. છતાં પેટ ભરવા માટે બહુ પ્રકારના વેષ
કરવાવાળો મૂઠ હથાડી આંખ છતાં (કાળનો ખેલ) જોતો
નથી !

ગાત્રો ગળી ગયાં છે, માથે પાનિયાં આગ્યાં છે, મોઢું
બાંધ્યું બંધ્યું છે, ડોસાને લાકડો લઈને ચ લવું પડે છે, તો
પણ એ આશાના લાકડે છોડી શકતો નથી !

५२

पुनरपि जननं पुनरपि मरणं पुनरपि जननीजठरे शयनम्
इह संसारे भवदुस्तारे कृपयाऽगारे पाहि मुरारे ४

पुनरपि रजनी पुनरपि दिवसः पुनरपि पक्षः पुनरपि मासः
पुनरप्ययनं पुनरपि वर्षं तदपि न मुञ्चत्याशामर्षम् ५

गेयं गीतानाममहन्तं ध्येयं श्रीपतिरूपमञ्जलम्
नेयं सज्जनसंगे चित्तं देयं दीनजनाय च वित्तम् ६

ફરી ફરી જનમતું અને ફરી ફરી મરતું અને વળી
પાછું માતાના હિઠમાં પડતું । હે મુસરી ! અપાર અને
ફુલાર સંસારસાગરના આ સંકટમાયી તારી કૃપા વડે
મને બચાવ.

પાછી રાત અને પાંચ દિવસ, પાછો પક્ષ અને પાછો
માસ, પાછું અયન અને પાછું વર્ષ આવે છે અને જાય
છે; છતાં આશાનો વળગાડ છૂટતો નથી.

પ્રાણીએ ગીતા અને સહસ્રનામ ગાવાં ધટે, કમળા-
પતિના રૂપનું નિરંતર ધ્યાન ધરવું ધટે, સત્પુરુષોના
સંપ્રદાયમાં ચિત્તને પરોવવું ધટે, અને દીનજનોને ધન આપવું
ધટે.

• વરસમાં ઉત્તરાયણ અને હરિજ્ઞાન એ બે અયન છે

द्वादशपञ्जरिकास्तोत्रभागः

मूढ जहीहि धनाममृतृष्णां कुरु मद्बुद्धिं ममसि वितृष्णाम्
यत्नमसे निजकर्मपत्तं वत्त तन विनाय वित्तम्

अर्थमनर्थं भावय नित्यं नास्ति ततः सुखलैलः सत्यम्
पुत्रादपि धनभाजा भीतिः सर्वत्रषा विहता नीतिः

कामं क्रोधं लोभं मोहं त्यक्त्वाऽऽमानं भावय कोऽहम्
आत्मज्ञानविहीना मूढास्ते पचयत नरकानगूढाः

त्वयि मयि चात्यत्रंको विष्णुवर्ग्यं कुप्यमि सर्वसहिष्णुः
सर्वस्मिन्नपि पश्यात्मानं सवत्र त्सृज भेदाज्ञानम्

बलिनीदलगतमलिलं तरलं तद्वज्रं वितमतिशयचपलम्
बिद्धिं व्याप्यभिमानमस्तं लोकं शोकहतं च समस्तम्

દ્રાહ્મપંચરિકામાંથી

હે મૂખ ! ધનપ્રાપ્તિની વૃણનાનો ત્યાગ કર, સદ્બુદ્ધિ કરી મનને વૃણારુદિત કર; પોતાનાં કર્મે કરીને જે કાંઈ ધન પ્રાપ્ત થાય તેથી તારા ચિત્તને પ્રસન્ન રાખ

ધન અનર્થકારક છે એવી નિરન્તર ભાવના કર, તેમાં ખરે જ, જરાયે સુખ નથી; ધનવાનોને પુત્રથી પણ બ્હીકું પડે છે, આ નીતિ સર્વત્ર જાણીતી છે.

કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહનો ત્યાગ કરી હું કોણ છું એનો વિચાર કર, જે આત્મજ્ઞાન વિનાના મૂઠ છે, તે નરકમાં પડી સળડે છે.

તારામાં, મારમાં અને બીજાઓમાં એક જ સવને સહન કરવાવળો વિચારુ છે, છતાં તું અર્થ કોપ કરે છે. સર્વમાં તું આત્માને જ જો; અને ભેદભાવરૂપી અજ્ઞાનનો ત્યાગ કર.

કમલપત્ર પરના પાણીની માફક જીવતર આતશય અપજ છે. ત્યંધિ અને અભિમાનથી ઘેરાયેલો, અને શોકથી ભરેલો આ સર્વ સંસાર છે એમ જાણ.

पाण्डवगीताभाग.

पाण्डव :—प्रह्लादनारदपराशरपुण्डरीक-

व्यामाम्बरीषशुकशौनकभाष्मदात्मभ्यान

रुक्माङ्गशर्जुनवशिष्टविभीषणादीन्

पुण्यानिमान्नामभागवतान्स्मरामि

कुन्ती:—स्वर्कर्मकृतिर्निर्दिष्टां या यां यानि व्रताभ्यदम्

तस्यां तस्यां हृषीकेश त्वयि भक्तिदृढाऽस्तु मे

द्रोण :—ये ये हताश्वक्रधरेण राज-

स्रैः शोकयन्नाथेन जनार्दनेन

ते ते गता विष्णुपुत्री प्रयाता :

कोधोऽपि देवस्य वरेण तुल्य :

गान्धारी—

त्वमेव माना च पिता त्वमेव त्वमेव बन्धुश्च मत्पा त्वमेव

त्वमेव विद्या द्रविणं त्वमेव त्वमेव सर्वं मम देवदेव

विराट—नमो ब्रह्मण्यदेवाय गोवाह्यागहिताय च

जगद्धिताय कृष्णाय गोविन्दाय नमो नमः

પાણ્ડવગીતામાંથી

પાણ્ડવ — પ્રહ્લાદ, નારદ, પરાશર, પુણ્ડરીક, વ્યાસ, અંબરીષ, શુક, શંનક, ભીષ્મ, દ્રૌપદ્ય, રુક્મ, અંગદ, અર્જુન, વસિષ્ઠ, વિભીષણ, વગેરે પુણ્યશાળી પરમ ભાગવત પુરુષોત્તુ હું સ્મરણ કરું છું

કુન્તી — મારા કર્મના પરિણામરૂપે હું જે જે યેનિમા જન્મે, ત્યાં ત્યાં હે હૃદીકિશ ! તારે વિષે મારી દૃઢ ભક્તિ રહે.

દ્રોણ — હે રાજા ! ચક્રધારી, ત્રિલોકીન થ જનાર્દનને હાથે જે જે માયાં ગયા, તે પણ ત્રિપુરુપુરીને પામ્યા. દેવનો ક્રોધ પણ વરના જેવો જ હોય છે.

ગાંધારી — હે દેવના દેવ ! તું જ મારી માતા છે, તું જ મારો પિતા છે, તું જ મારે સગો અને તું જ મિત્ર છે વિદ્યા પણ તું જ છે અને દ્રવ્ય પણ તું જ છે. તું જ મારે સર્વ કંઈ છે.

વિરાટ — બ્રહ્મણ્યદેવ, ગો-બ્રહ્મણ્યનું હિત કરવા-વાળા, જગતનું હિત કરવાવાળા, શ્રાદ્ધ પણ ગોવિંદને વારંવાર નમસ્કાર હોતો.

प्रह्लाद—

नाथ योनिगहनैषु येषु येषु ब्रजस्यहम्
तेषु तेष्वचक्षुःशक्तिच्युताम्बु मदा त्वदि
या प्रीतिरावकाशां विधयेष्वनपायनी
त्वामनुस्मरन् या मे हृदयान्नापयतु

अरुद्राज—

लाभस्तेषां जयस्तेषां कुतस्तेषां पगजय
येषामिन्दीवरश्चामो हृदयस्थो जनार्दनः

मार्कण्डेय—

सा हानिस्तन्मद्रच्छिद्र सा चान्धजडमृदता
यन्मुहूर्तं क्षणं वापि वासुदेव न चितयेत्

शौनक—

भोजनाच्छादने चितां गृथा कुर्वन्ति वेष्णवाः
योऽसौ विश्वभरो देवः स भक्तान्निमुपेक्षते ?
आकाशान्यतितं तोयं यथा मच्छन्ति सागरम्
सर्वदेवनमस्कारः केशवं प्रति गच्छते

મહાલાદ — હે નાથ ! હજારો યોનિઓમાંથી કયા
ત્યાં હું જન્મ ત્યાં ત્યાં હે અચ્યુત ! તારામાં (મારી)
દ્વાયે અચલ ભક્તિ રહો.

અવિવેકી પુરુષોને જેવી વિષયોમાં પ્રીતિ છે, તેવી
પણ કલ્યાણકારી પ્રીતિ તારું સ્મરણ કરનારા મારા
હૃદયમાંથી કદિ ન ટળે.

ભરત્રાજ — જેમના હૃદયમાં કમતાપતિ જનાદન
હો છે, એમનો લાભ જ છે, જય જ છે; એમનો
રાજ્ય વળી કેવો ?

માર્કણ્ડેય — જે મુહુર કે ક્ષણમાં પણ વાસુદેવનું
ચિંતન ન કરે તેમાં આવ્યું તે મહાનુસાર થયું જાણે,
| એક મોટું છિદ્ર પડ્યું જાણે, તે જ અંધતા, જડતા
પરે મૂઢતા જાણે.

શૌનક — વાણુવો અત્ર અને વસુની ચિંતા વ્યથ
રે છે. આખા વિશ્વને જે પાળે છે તે દેવ શુ પોતાના
ક્ષત્ર વિષે બેપરવા રહેશે ?

જે રીતે અકાશમાંથી પડતું પાણી સમુદ્રમાં જ જાય
તેમ કેટલું પણ દેવને કરેલો નમસ્કાર કેશવને જ
હોય છે.

मुकुन्दमालाभागः

श्रीवल्लभेति वरदेति दयापरेति

भक्तप्रियेति भवलुण्ठनकोविदेति

नाथेति नागशयनेति जगन्नवासे-

त्यालापिन प्रतिदिनं कुरु मां मुकुन्द

१

मुकुन्द मूर्त्तिं प्रणिम्य याचे

भवन्तमेकान्तमियन्तमर्थम्

अवस्मृतिस्त्वच्चरणारविन्दे

भवे भवे मेऽस्तु भवत्प्रसादात्

२

नास्था धर्मे न वसुनचये नैव कामोपभोगे

यद् भाव्यं तद् भवतु भगवन् पूर्वकर्मनिरूपम्

एतत् प्रार्थ्यं मम बहुमतं जन्मजन्मान्तरेऽपि

त्वत्पादाम्भारुहयुगगता निश्चला भक्तिरस्तु

३

મુકુન્દમાલામાંથી

હે મુકુન્દ ! એતું કર કે હું પ્રતિદિવસ હે શ્રીવલ્લભ,
હે વરદ, હે દયાનિધન, હે ભક્તપ્રિય, હે ભવનો નાશ
કરવામા કુશળ, હે નાથ, હે નાગરાયન, હે જગન્નિવાસ
એતું બોલ્યા જ કરે

હે મુકુન્દ ! માથું નમાવી આ હું આપની પાસે
આટલી જ એક વસ્તુ માગું છું કે જન્મે જન્મે તારી
દુપાથી તારા ચરણારવિંદનું મને કદિ વિસ્મરણ ન થાયો.

હે ભગવન ! મને ધર્મમા આસ્થા નથી, ધનનો
સંગ્રહ કરવામાં પણ નથી, અને ભોગ ભોગવવામાં ગણ
નથી એ બાબતમાં તો પૂર્વકર્માનુસારે જેમ થવાનું હો
તેમ થાયો. પણ આ પ્રાર્થના જ મને બહુ મહત્વની
લાગે છે, કે જન્મજન્માન્તરમાં પણ તારા ચરણકમળની
ભેદીમાં મારી નિશ્ચળ ભક્તિ રહે.

६२

दिवि वा भुवि वा ममाप्नु वासे।

नरके वा नरान्क प्रकामम्

भवधीरेतशरद्गविन्दो

चरणां ते स्मरणेऽपि विन्तयामि

४

कृष्ण त्वदीयपदगङ्गजगज्जरान्त-

मयैव मे विशनु मानमगच्छंसः

प्राणप्रयाणसमये कफवातपित्त-

कण्ठावरोधनावेवौ स्मरणं कुतस्ते

५

भवजलधिगतान् द्वंद्ववाताहनानां

सुतदुहितृकलत्राणभागवृत्तानाम्

विषमविषयनाये मज्जतामहवनां

भवति शरणमेका विष्णुपातो नराणाम्

६

भवजलधिमगान् दुस्तर निम्नरेय

कथनश्रमिणि चेती मा म्म गाः हातरत्वम्

धरसिजदशि देवे तावही भक्तमेका

नरकभिदि निपण्णा तारायिष्यत्यवश्यम्

७

હે નરકનો નાશ કરનારા ! રવગમા, પૃથ્વી કે નરકમાં
પણ મારો વાસ ભરે થાઓ; પણ એટલું કરો કે મરણ
સમયે બ્રહ્માદિકે ધારણ કરેલા તારા ચરણકમળનું હું
ચિંતન કરું.

હું કૃષ્ણ ! મારા ચિત્તરૂપી માનસહંસ અંતે જ તારા
ચરણકમળરૂપી યાજ્ઞરામા પૂરાન જ ના. પ્રાણ તવાને સમયે
જ્યે રે, કરું, વાત અને પિત્તથી કંઠ રૂધિર જાય, ત્યારે
તારું સ્મરણ કયાથી થઈ શકશે ?

ભવસાગરમાં પડેલા, સુખદુઃખાદ્ય દેવેશી વાયુના
કપાટા ખતા, પુત્ર, પુત્રી, સ્ત્રી વગરના રક્તમના ભાર તળે
અગદાયેલા, નાવ વિના વિષમ નિધયાના પાણીમાં ગળકાં
ખાતા મનુષ્યોને વિદ્યુરૂપી હોડી એક શરણ થાય છે.

હે ચિત્ત ! આ અગાધ અને દુષ્કર ભવસાગરને હું
કવી રીતે તરી જઈશ, એવી ધસ્તાથી બહી જ નહિ.
કમળ જેવા નેત્રધાળા, નરકનો નાશ કરનારા દેવને વિષે
માત્ર એક ભક્તિ હશે, તે તે તરવાણા હોવાથી તને
જરૂર તારશે.

६४

बद्धेनाञ्जलिना नतेन शिवा गत्रैः सरोमोद्भवं
कण्ठेन स्वरगद्गदेन नयनेनोद्गुणं त्र्यम्बुना
नित्यं त्वच्चरणाराव युगलव्यानामृतस्य दिना-
मस्माकं सरसीरुहाक्ष सतत सपद्यता जीवितम् ८

मदन परिहर स्थिति मर्दाये
मनसि मुकुन्दपदारविन्दधाम्नि
हरनयन कुशानुगा मूर्ध्नि ऽसौ
स्मरसि न चक्रपराक्रम मुरारेः ९

इदं शरीरं शतमन्त्रिजर्जरं
तपत्यवश्य परिणामपेशलम्
किमौषधः किंशसि मूढ दुर्धन
निरामय कृष्णरमायन पिब १०

नमामि नारायणपदपङ्कज
करोमि नारायणपूजन सदा
वदामि नारायणनाम निर्मलं
स्मरामि नारायणतत्त्वमव्ययम् ११

મે હાથ જોડી, માથું નમાવી અંગોનાં રવાઠા હાથો
થાય એવો પુણકિત થઈ, ગદ્ગદ કંઠે, આંસુ વહેતે નેત્રે
નિરંતર તારા ચરણ-મળની જોડીનું ધ્યાનામૃત ચાખતાં
અમારે જીવંતર, હે કમળનયન પૂર થાયો.

હે મદન ! મુકુન્દના ચરણકમળ ફરી સ્થાનમાં રહેલા
મારા ચિત્તમાંથી તુ તરત ચાલ્યો જ. શિવના નેત્રના
અભિથી તુ કૃશ તો થયેરો જ છે, છતાં હજી મુરારિના
ચક્રનું પરક્રમ કેમ યાદ કરતો નથી ?

આ શરીર સેંકડો સાધાઓથી ખખળી જાય છે, તપન
શીલ છે, અને અવશ્ય પરિણામને પમે છે તો હે મૂઠ
અને દુર્મુર્ધ્ધિ પુરુષ ! બીજા ઓસડોથી શું કામ હેરાન થાય
છે ? સર્વરોગરહિત કૃષ્ણરૂપી રસાયન પી લે

નારાયણના પાદપંક્જને હું નમુ છું; નારાયણનું સદૈવ
પૂજન કરે છું; નારાયણનું નિર્માળ નામ વહું છું, અવિનાશી
નારાયણ તત્ત્વને સ્મરતો રહું છું

६६

अनन्त वैकुण्ठ मुकुन्द लण
गाविन्द दातादा मातामाता
वक्तुं समर्थोऽहं न वाक्यं श्रि-
द्धा जनानां हृदयभासुर्यम्

आचार्यकृत प.प.टी

अविनयमयनय विष्णु
दमय मनः गमय विषयं सृजनृणाम्
भूतदयां विस्तारय तां गमय नारायणगतः
दिव्यधुनीमकरन्दे पादमल्यं रत्नगमच्चिदानन्दे
श्रीपतिपदारविन्दं भवभयत्वं शङ्करद वन्दे

अत्यन्तं मेदपगमे नाथ तवाहं न मामकीनस्त्वम्
सामुद्रो हि तरंगः कवनं समुद्रो न तारंगः

અનંત, વૈકુંઠ, મુકુંદ, કૃષ્ણ, ગોવિંદ, હામોદર, માધવ
હત્યાદિ નામો બ્રહ્મની શક્તિ હતા કોઈ તે બ્રહ્મ નથી.
અરેરે, મનુષ્યોની વ્યસનો તરફ કેવી બળવાન વૃત્તિ
હોય છે !

શ્રીશંકરાચાર્યની પદ્મહી

૧ હૈ વિષ્ણુ ! મારા અવિનયને દૂર કર; મનનું દમન
કર, વિષયરૂપી મૃગતૃષ્ણાને શાંત કર; ભૂતદયાનો વિસ્તાર
કર, અને મને સંસારસાગરમાંથી તાર.

૨ ભવના ભયથી ઉત્પન્ન થતા ખેદનો નાશ કરવા-
વાળા, જેમાં દિવ્ય નદી (ગંગા) રૂપી મધુર રસ ભરેલો છે,
અને સચ્ચિદાનંદ રૂપી જેના પરાગનો ઉપભોગ છે, એવાં
શ્રીપતિનાં ચરણકમળોને વંદન કરું છું.

૩ જોકે તારી અને મારી વચ્ચેનો ભેદ દૂર થયો છે,
તોપણ, હૈ નાથ ! હું તારો છું, તું મારો નથી. તરંગ એ
સમુદ્રનો કહી શકાય, કદિ સમુદ્રને તરંગનો કહી શકાય છે ?

६८

उद्धतग नगभिन्ननु च दनु चकुलमित्र मित्रशशिदृष्टे
दृष्टे भवति प्रभवति न भवति किं भवतिरस्कारः

मत्स्यादिभिरवतारैरवतारवता सदा वसुधाम्
परमेश्वर पण्डित्यो भवता भवतापभीतोऽहम्

दाशोदर गुणपतिर सुंदरवदनारविंद गोविन्द
भवजल धमथनमदर परमं दामपनय त्व मे

नारायण करुणामय शरण करवाणि तावकौ चरणा
इति षट्पदा मरीये वदनसरोजे सदा वसतु

૪ હે (જીવન) પવતને ધારણ કરનાર, ઇંદના નાના ભાઈ, સક્તિસકુળના શત્રુ, સર્વ અને ચંદ્ર રૂપી નેત્રો-વાળા વિષણુ ! આપનું પ્રભાવવળું દર્શન થાય, તો શું આ સંસાર ઉપર તિરસ્કાર ઉપજ્યા વિના રહે ?

૫ મત્સ્યાદિક અવતારોવડે નિરંતર પૃથ્વીની રક્ષા કરનાર, હે પરમેશ્વર ! ભવતાપથી ખાંધેલો જે હું, તેનું આપે રક્ષણ કરવું ઘટે છે.

૬ હે દામોદર ! ગુણોના નિવાસ, સુંદર મુખકમળવાળા, ગોવિંદ ! હે ભવસાગરને મંથન કરવા માટેના મંદરાચળ ! મારામાં રહેલો મહાન ગર્વ દૂર કરો.

૭ હે નારાયણ ! હે કરુણામય ! તારા ચરણોનો હું આશ્રય લઉં છું. આ પ્રમાણે આ ષટપદી^૧ મારા મુખ-કમળમાં સદા રહે.

૧ ષટપદીના બે અર્થ થાય છે. છ કડીવાળું આ સ્તોત્ર, અથવા છ પદવાળો ભક્તો, ભક્તો કમળમાં રહે, તેમ આ સ્તોત્ર મારા મુખમાં રહે.

भजनकी धुन

१

हरे राम, हरे राम, हरे राम हरे
भज मन निशदिनी प्यारे

२

रघुपति राघव राजाराम, पतितपावन सीताराम

३

राम लक्ष्मण जानकी, जय बोलो हनुमान की

४

भारुति राया बलभीमा, भजना लागी

५

जय जय राधा कृष्ण हरि, मां वळ्या रामकृष्ण हरि

६

शिव हर शंकर गौरीशं, वन्दे गंगाधरपीश

७

नारायण नारायण जय गोविन्द हरे

नारायण नारायण जय गोपाल हरे

८

राधाकृष्ण जय कुजबिहारी, मु श्रीवर गोवर्धनधारी

९

निवृत्ति ज्ञानदेव सोगन मुक्तागई

एकनाथ नामदेव तुकाराम

१०

राम लक्ष्मण भरत शत्रुघ्न, राम लक्ष्मण जानकी
जय बोलो हनुमान को

११

श्रीकृष्ण गोविन्द हरे मुरारे, हे नाथ नारायण वासुदेव

१२

राजा राम राम राम, सीता राम राम राम

१३

गोपाल कृष्ण, राधेकृष्ण

१४

जय राम जय राम जय जय राम
श्री राम जय राम जय जय राम

१५

प्रभु एक जगदीश त्राना, सकलांसि आश्रयदाता
प्रभु एक सदायगणराया, येउ धा आमचा दया

राग भूपाला-तीन ताल,

गाइये गणपति जगवन्दन ॥

मकर-सुअन भवानी-नन्दन ॥ ध्रु० ॥

सिद्धिसदन गजवदन विनायक ॥

कृपामिधु सुन्दर सबलायक ॥ १ ॥

मोदकप्रिय मुदमगलदाता ॥

विद्यावारिधि बुद्धि-विधाता ॥ २ ॥

मोंगत तुलसिदास कर जोरे ॥

बसहिं रामसिय मानस मोरे ॥ ३ ॥

सुअन : पुत्र; वारिधि : समुद्र, सिय : सीत!

२. राग तोड़ी-व्रत चार ताल

दीन को दयालु दावि दूसरो न कोऊ ।
 नासों दीनता कहों हों देखों दीन सोऊ ॥ १ ॥
 सुर नर मुबि असुर नाग साहिब तो घनेरे
 तोल्यै जोल्यै रावरे न नेकु नयन फेरे ॥ २ ॥
 त्रिभुवन तिहुँकालविदित वदत वेद चारी ।
 आदि अंत मध्य राम साहिबी तिहारी ॥ ३ ॥
 तोहि माँगि माँगनो न माँगनो कहायो ।
 मुनि सुभाऊ सील सुजस जाचन जन आयो ॥ ४ ॥
 पाहन पसु विटप विहग अपने कर लीन्हे ।
 महाराज दशरथ के रंक राय कीन्हें ॥ ५ ॥
 तू गरीब को निवाज हों गरीब तेरो ।
 वारक कहिये कृपालु तुलसिदास मेरो ॥ ६ ॥

तोल्यै : त्यांसूधी; जोला : ज्यांसूधी; रावरे : आपनो
 नेकु : जरीक; तिहुँ : त्रणे; सुभाऊ : स्वभाव, वारक : एकवार

१. राग देस-दादरा

तू दयालु दीन हौ, तू दानि हौ भिखारी ।
हौ प्रसिद्ध पातकी, तू पापपुजहागी ॥ १ ॥

नाथ तू अनाथ को अनाथ कौन मोमों ।
मो समान आरन नहि, आरतहर तोसों ॥ २ ॥

ब्रह्म तू, हौ जीव हौ, तू ठाकुर, हौ चैरो ।
तात मात गुरु सखा तू सबविधि दित मेरो ॥ ३ ॥

तोहिं मोहिं नाते अनेक मानिये जो भावे ।
ज्यों त्यों तुलसी कृपाल चरन-सरनपावे ॥ ४ ॥

हौ : हुं; चैरो : सेवक; ज्यों त्यों : कोइने कोइ उपाये

४. राग सोहनी-तीन ताल

ऐसी मूडता या मन की ।

परिहरि रामभक्ति-सुरसरिता आस करत ओसकन की ॥

धूम-समूह निरखि चातक ज्यों तृपित जानि मति धन की ।

नहिं तहँ शीतलता न वारि पुनि हानि होत लोचन की ।

ज्यों गच कौच विलोकि सेन जड छौह आपने तन की ।

दृष्ट अति आतुर अहारवश छति बिसारी आनन की ।

कहँलौ कहौ कुचाल कृपानिधि जानत हौ गति जन की ।

तुलसिदास प्रभु हरहु दुसह दुख करहु लाज निजपन की ॥

ओसकन : झाकल; गच : उड़ाण; छति : नुकसान

५. राग खमाज-तीन ताल

जाऊँ कहाँ तजि चरन तिहारे ।
 काको नाम पतित-पावन जग केहि अति दीन पियारे ।
 कौने देख बरिआइ बिरदहित हठि हठि अधम उधारे ।
 खग मृग व्याध पषाण विटप जड जवन कवन सुर तारे ॥
 देव दनुज मुनि नाग मनुज सब माया-विवस विचारे
 तिनके हाथ दास तुलसी प्रभु कहा अपनपौ हारे ॥

बरिआइ : बलजोरीथी; जवन : यवन; अपनपौ : पोताने
 हठिहठि : आग्रहपूर्वक

६. राग परज-तीन ताल

यह विनती रघुवीर गुसाई ।
 और आस विस्वास भरोसो हरु जिय की जडताई ॥
 चढ़ौ न सुगति सुमति मपति कछु रिधि मिधि विपुल बढाई ।
 हेतु-रहित अनुराग रामपद बढो अनुदिन अधिकाई ॥
 कुटिल करम लै मोहि जाइ जहँ तहँ अपनी बरिआई ।
 तहँ तहँ जनि छिन छोह छँडिये कमट-अण्ड की नाई ॥
 यह जग में जहँ लगि या तनु की प्रीति प्रतीति सगाई ॥
 ते सब तुलसिदास प्रभुही सो होहि सिमिटि एक ठाई ॥

जनि : नहीं; छोह : कृपा; सिमिटि : एकत्र थईने

७. राग खमाज तीन ताल

माधव मोह-पास क्यों दूटै ?

बाहर कोटि उपाय करिय अभ्यन्तर ग्रन्थि न छूटै ॥

घृतपूरन कराह अन्तरगत सप्रतिबिम्ब दिखावै ।

इंधन अनल लगाइ कल्पसत ओंटत नास न पावै ॥

तरु कोटर मँद बस विहग तरु काटै मरे न जैसे ।

साधन करिअ विचारहीन मन सुद्ध होइ नहि तैसे ॥

अतर मलिन विषय मन अति तन पावन करिय पखारे ।

मरइ न उरग अनेक जतन बलमीकि विविध विधि मारे ॥

तुलसिदास हरि गुरु करुना बिनु विमल विवेक न होई ।

बिनु विवेक ससार घोर निधि पार न पावै कोई ॥

कराह : कटाइ; अनल : अग्नि; ओंटत : ओलुं थवु
पखारे : धुवे

८. राग कौशिया-तीनताल

मैं कैहि कहौ विपति अति भारी । श्रीरघुवीर दीन-हितकारी ॥
 मम हृद भवन प्रभु तोरा । तह बसे आइ बहु चोरा
 अति कटिन करहिं बरजोरा । मानहिं नहि विनय निहोरा ।
 तम लोभ मोह अहंकारा । मद कोह बोध-रिपु मारा ॥
 अति करहिं उपद्रव नाथा । मरदहि मोहिं जान अनाथा ॥
 मै एक अमित बटपारा । कोउ सुनै न मोर पुकारा ॥
 भागेउ नहि नाथ उबारा । रघुनायक करहु सँभारा ॥
 कह तुलसिदास सुनु रामा । लूटहिं तस्कर तव धामा ॥
 चिन्ता यह मोहि अपारा । अपजस नहि होई तुम्हारा ॥

बरजोरा : बळात्कार; विनय : विनंति; निहोरा : आजीजी

मरदहि : कचड छे; उबारा : बचाव

९. राग आशावरी या तोड़ी-तीन ताल

ऐसो को उदार जगमाहीं ।

बिनु सेवा जो द्रवै दीन पर रामसरिस कोउ नाहीं ॥

जो गति योग विराग जतन करि नहिं पावत मुनि ज्ञानी ।

सो गति दई गीध सबरी कहै प्रभु न बहुत जिय जानी ॥

जो संपति दससीस अरपि रावन सिव पँह लीन्ही ।

सो संपदा विभीषन कहै अति सकुच सहित हरि दीन्ही ॥

तुलसिदास सब भॉति सकल सुख जो चाहसि मन मेरो ।

तौ भजु राम काम सब पूरन करै कृपानिधि तेरो ॥

रामसरिस : राम सरखो; जिय : मनमां; पँह : पासेथी;

कहँ : ने; सकुच : सकोचपूर्वक

१०. राग खमाज-तीन ताल

जाके प्रिय न राम वैदेह ।
 तजिये ताहि कोटि बैरी सम, जद्यपि परम सनेही ॥
 तज्यो पिता प्रह्लाद, विभीषण बधु, भरत महतारी ।
 बलि गुरु तज्यो, कंथ व्रज वनितनि, भये जगमंगलकारी ॥
 नाते नेह राम के मनियत सुहृद सुसेव्य जहाँलें
 अजन कहा आंखि जेहि फूटे बहुतक कहौ कहाँलो ॥
 तुलसी सोइ सब भाँति परमहित पूज्य प्रान ते प्यारो ।
 जाते होइ सनेह रामपद एतो मतो हमारो ॥

महतारी : मा; नाते : नातो; मनियत : मानीए

११. राग पूर्वी-तीन ताल

मन पछितै है अवसर बीते ।

दुर्लभ देह पाइ हरिपद भजु करम वचन अरु ही ते ॥१॥

सहसबाहु दसवदन आदि नृप बचे न काल बली ते ।

हम हम करि धन-धाम सँवारे अत चले उठि रीते ॥२॥

सुत-वनितादि जानि स्वारथ-रत न करु नेह सब ही ते ।

अंतहुँ तोहि तजैगे पामर तू न तजै अबही ते ॥३॥

नाथहिँ अनुरागु जागु जड त्यागु दुरासा जीते ।

बुझै न काम-अगनि तु रक्षी कहँ विषय-भोगबहु घीते ॥४॥

१२. राग आसावरी-तीन ताल

कौन जतन विनती करिये ।

निज आचरन विचारि हारि हिय मानि जानि बरिये ॥१॥

जेहि साधन हरि द्रवहु जानि जन, सो हठि परिहरिये ।

जाते विपति-जाल निसिदिन दुख तेहि पथ अनुसरिये ॥२॥

जानतहुँ मन वचन करम परहित कीन्हें तरिये ।

सो विपरीत देखि परसुख बिनु कारन ही जरिये ॥३॥

मृति पुरान सबको मत यह सतसंग सुदृढ धरिये ।

निज अभिमान मोह इरषा वस तिन्हहि न आदरिये ॥४॥

सतत सोइ प्रिय मोहिं सदा जाते भवानेधि परिये ।

कहो अब नाथ कौन बल ते संसार-सोग हरिये ॥५॥

जब जब निजु कहना सुभाऊ ते द्रवहु तो निस्तरिये ।

तुलसिदास विस्वास आन नहिं कत पचि पचि मरिये ॥६॥

जतन : रीते; पचि पचि : मयी मयी

१३० राग पिल्लू-तीन ताल

रघुवीर तुमको मेरी लाज ।

सदा सदा मैं सरन तिहारी तुम बडे गरीबनिवाज ॥१॥

पतितउधारन बिरुद तिहारो स्तवनन सुनी अवाज ॥२॥

हौ तो पतित पुरातन कहिये पार उतारो जहाज ॥३॥

अघ-खटन दुख-भजन जन के यही तिहारो काज ॥४॥

तुलसिदास पर किरपा करिये भक्ति-दान देहु आज ॥५॥

अघ : पाप

१४. राग खमाज-तीन ताल

जानत प्रीत-रीत रघुराई ।

जाते सब हाते कर राखे राम सनेह सगाई ॥ ध्रु० ॥

तिय-विरही सुग्रीव सखा लखि प्रानपिया बिसराई ।

रन पन्यो बधु विभीषणही को सोच हृद अघिकाई ॥१॥

घर गुरुगृह प्रिय-सदन सासुरे भई जब जहँ पहुनाई ।

तब तहँ कहि सबरी के फलन की रुचि माधुरी न पाई ॥२॥

तुलसी राम सनेह सील लखि जो न भक्ति उर आई ।

तो तोहि जनमि जाय जननी जड तनु तरुनता गवाँई ॥३॥

१५ राग बीमास-द्रुत चौताल

आगिये रघुनाथ कुवर पंछी बन बोले ॥ ध्रु० ॥

चंद्र-किरण शीतल भई, चकई पिय मिलन गई,
त्रिविध मंद चलत पवन पल्लव-द्रुम डोले ॥ १ ॥

प्रात भानु प्रकट भयो, रजनी कौ तिमिर गयो,
भृग करत गुंज-गान कमलन दल खोले ॥ २ ॥

ब्रह्मादिक धरत ध्यान, सुरनरमुनि करत गान,
जागन की बेर भई नयन-पलक खोले ॥ ३ ॥

तुलसिदास अति अनद निरखि के मुखारविद,
दीनन को देत दान भूषण बहुमोले ॥ ४ ॥

पंछी: पक्षी, चकई: चकवाकी; बेर: समय
पलक: आंखनी पांपण

१६ राग भैरव द्रुत चौताल

— —

सीतापत रामराय, रघुपत रघुराई ॥ ध्रु० ॥

विपत सुनो प्रभु हमारि जानत हो जगकि सारी;
हरन आयो पार कीजे भवसागर मांही ॥ सीता० ॥१॥

रसना रस नाम लेत सतन को दरस देत,
विहसत मुख मद मद सतन-सुखदाई ॥ सीता० ॥२॥

रसन : जीभ

१७. राग कौशिया-तीन ताल

जानकीनाथ सहाय करे जब । कोन बिगार करे नर तेरो॥ध्रु०॥
 सूरज मंगल सोम भृगूसुत । बुध अरु गुरु वरदायक तेरो ।
 राहु केतु की नाहिं गम्यता । संग शनीचर होत उचेरो॥१॥
 दृष्ट दुःशासन निबल द्रौपदी । चीर उतार कुमन्तर प्रेरो ।
 जाकी सहाय करी करुणानिधि । बढ गये चीर के भार घनेरो॥२॥
 गरभ में राख्यो परिक्षित राजा । अश्वत्थामा जब अस्त्र प्रेरो ।
 भारत में भरुही के अढा । ता पर गज को घटा गेरो ॥३॥
 जाकि सहाय करी करुणानिधि । ताके जगत में भाग बडेरो ।
 रघुवंशी संतन सुखदायी । तुलसिदास चरण को चेरो ॥४॥

भृगुसुत : :शुक; गम्यता : प्होच; उचेरो : उंचो
 घनेरो : षणो; भरुही : टींढोढी; गेरो : नांख्यो
 बडेरो : मोदं; चेरो : सेवक

१८. राग छाया खमाज-तीन ताल

कुटुब तजी शरण राम तेरी आयो,

त्यज गढ लंक महल औ मंदिर,

नाम सुनत उठ धायो ॥ ध्रु० ॥

भरी सभा में रावण बैठयो चरण प्रहार चलायो,

मूरख अंध कह्यो नहिं मानै बार बार समझायो ॥१॥

आवत ही लंकापति कीनो हरि हंस कंठ लगायो ।

जन्म जन्म के मिटे परा-भव राम दग्गस जब पायो ॥२॥

हे रघुनाथ अनाथ के बंधू दीन जान अपनायो

तुलसिदास रघुवर की शरणा भक्ति अभय पद पायो ॥३॥

राम दरस : रामचंद्रजीनां दर्शन

१९. राग भैरवी, तनि ताल

भज मन रामचरण सुखदाई ॥ १० ॥

जिहि चरणन से निकसि सुरसरी शंकर जटा समाई ।

जटाशंकरी नाम पर्यो है त्रिभुवन तारन आई ॥१॥

जिहि चरणन की चरणपादुका भरत रह्यो लवलाई ।

सोई चरण केवट धोय लीने तब हरि नाव चलाई ॥२॥

सोइ चरण सतन जन सेवत सदा रहत सुखदाई ।

सोइ चरण गौतम ऋषिनारी परश परमपद पाई ॥३॥

दडकवन प्रभु पावन कीन्हो ऋषियन त्रास मिटाई ।

सोई प्रभु त्रिलोक के स्वामी कनकमृगा सग धाई ॥४॥

कपि सुग्रीव बहुभयव्याकुल तिन जय-छत्र फिराई ।

रिपु को अनुज विभीषण निशिचर परशत लका पाई ॥५॥

शिवसनकादिक अरु ब्रह्मादिक शेष सहसमुख गाई ।

तुल्यसदास मात-सुत की प्रभु निज मुख करत बढाई ॥६॥

सुरसरी : गंगा; लवलाई : लेह लगाडी : केवट : नाविक

कीन्हो : कयों; निशिचर : राक्षस

२० राग सिंध-काफी

प्रभु मोरे अवगुण चित न धरो ।

समदरशी है नाम तिहारो, चाहे तो पार करो ॥४०॥

इक नदिया इक नाल कहावत मैलो हि नीर भरो ।

जब मिल करके एक वर्ण भयो सुरसरि नाम पय्यो ॥१॥

इक लोहा पूजामें राख्यो, इक घर बधिक पय्यो ।

पारस गुण अवगुण नहिं चितवे, कंचन करत खरो ॥२॥

यह माया भ्रमजाल कहावे सूरदास सगरो ।

अबकि बेर मोहे पार उतारो नहिं प्रण जात टरो ॥३॥

चितवे : जुए

२१ राग आसा-ताल दादरा

दीनन-दुख-हरन देव सन्तनहितकारी ॥ ध्रु० ॥
 अजामील गीध व्याध, इनमें कहो कौन साध ।
 पछी को पद पढात, गणिका सी तारी ॥ १ ॥
 ध्रुव के सिर छत्र देत, प्रह्लाद को उबार लेत ।
 भक्त हेत बांध्यो सेत, लंक-पुरी जारी ॥ २ ॥
 तंदुल देत रीझ जात, साग-पात सों अघात ।
 गिनत नहीं जूठे फल, खाटे मीठे खारी ॥ ३ ॥
 गज को जब ग्राह ग्रस्यो, दुःशासन चीर खस्यो ।
 सभा बीच कृष्ण कृष्ण, द्रौपदी पुकारी ॥ ४ ॥
 इतने हरि आय गये, बसनन आरूढ भये ।
 सूरदास द्वारे ठाढो अंधरो भिकारी ॥ ५ ॥

उबार : उद्धारी; साग-पात : कंदमूक
 अघात : तृप्त भाग छे; ठाढो : उभो

२२ राग भैरवी-तीन ताल

सुनरी मेरे निबल के बल राम ।
 पिछली साख भहं सतन की आडे सँभारे काम ॥ध्रु०॥
 जबलग गज बल अपनो वरत्यो नेक सरो नहिं काम ।
 निबल होय बल राम पुकारो आये आधे नाम ॥ १ ॥
 रुपदमुता निबल भइ ता दिन गह लाये निज धाम ।
 दुःशासन की भुजा थकित भई वसनरूप भये इयाम ॥२॥
 अपबल तपबल और बाहुबल चौथा है बल दाम ।
 सूर किशोर कृपा से सब बल हारे को हरनाम ॥३॥

आडे सँभारे : संकटमां सभाळी ले छे

वरत्यो : वर्यौ, चलाव्युं, गह लाये : लई आव्या

२३ राग यागेश्वरी-तीन ताल

सब दिन होत न एक समान ।

एक दिन राजा हरिश्चद्र गृह सपति मेरु समान ।

एक दिन जाय श्वपच गृह सेवत अंबर हरत मसान ॥१॥

एक दिन दूलह बनत बराती चहुँदिशि गडत निसान ।

एक दिन डेरा होत जंगल में कर सूधे पग तान ॥२॥

एक दिन सीता रुदन करत है महा विपिन उद्यान ।

एक दिन रामचन्द्र मिल दौड विचरत पुष्पविमान ॥३॥

एक दिन राजा राज युधिष्ठिर अनुचर श्रीभगवान ॥

एक दिन द्रौपदी नश्व होत है चीर दुशासन तान ॥४॥

प्रगटत है पूरब की करनी तज मन सोख अजान ।

सूरदास गुण कहँ लग वरणों विधि के अक प्रमान ॥५॥

श्वपच : चांडाल; अंबर : वस्त्र; दूलह : वरराजा;

अंक : लेख

२४ राग काफी-दीपचंदी

अबकी टेक हमारी । लाज राखो गिरिधारी ॥ ध्रु० ॥

जैसी लाज राखी अर्जुन की भारत युद्ध मंजारी ।

सारथि दो के रथ को हांको चक्रसुदर्शनधारी ॥

भक्तन की टेक न टारी ॥ १ ॥

जैसी लाज राखी द्रौपदि की होने न दीनि उषारी ।

खैचत खैचत दो भुज थाक्यो दुःशासन पचहारी ॥

चोर बढायो मुरारी ॥ २ ॥

सूरदास की लाज राखो अब को है रखवारी ।

राधे राधे श्रीवर प्यारो श्रीवृषभानदुलारी ।

शरण तक आयो तुम्हारी ॥ ३ ॥

पचहारी : मथी थाक्यो; श्रीवृषभानदुलारी : राधा

२५ राग केदार-तीन ताल

मो सम कौन कुटिल खल कामी ।

जिन तनु दियो ताहि बिसरायो ऐसो निमकहरामी ॥ध्रु०॥

भरि भरि उदर विषय को धावौ,

जैसे सूकर ग्रामी ।

हरिजनछाड़ हरीबिमुखन की

निसिदिन करत गुलामी

पापी कौन बढो है मोतें,

सब पतितन में नामी ।

सूर पतित को ठौर कहां है,

सुनिये श्रीपति स्वामी ॥ २ ॥

तनु : शरीर; मोते : मारा करतां; ठौर : आश्रय, शरण

२६. राग कल्याण-तीन ताल

चरण-कमल वन्दौ हरि राई ।

जाकी कृपा पगु गिरि लधे अँघै को सब कछु दरसाई ।

बहिरो सुनै मूक पुनि बोलै रक चलै सिर छत्र धराई ।

सूरदास स्वामी करुनामय बारबार वन्दौ तिहिँ पाई ॥१॥

२७. राग गारा-तीन ताल

अखियों हरिदर्शन की प्यासी ।

देख्यो चाहत कमलनैन को, निसिदिन रहत उदासी ॥१॥

आये ऊधो फिर गये आँगन डारि गये गर फाँसी ॥२॥

कैसरि-तिलक मोतिन की माला वृन्दावन को वासी ॥३॥

काहू के मन की कोऊ न जानत लोगन के मन हाँसी ॥४॥

सूरदास प्रभु तुमरे दरस बिन लेहौ करवट कासी ॥५॥

करवट कासी : काशीमां करवत मूकावतुं

२८. राग काफ़ी

अधो कर्मन की गति न्यारी ।
 सब नदियाँ जल भर भर रहियाँ
 सागर किस विधि खारी ॥ ध्रु० ॥
 उज्ज्वल पंख दिये बगुला को
 कोयल कित गुण कारी ।
 सुंदर नैन मृगा को दीने
 बन बन फिरत उजारी ॥ १ ॥
 मूरख मूरख राजे कीने
 पंडित फिरत भिखारी ।
 सूरशाम मिलवे की आशा
 छिन छिन बीतत भारी ॥ २ ॥

उजारी : उजड़; बीतत : बीते छे

२९. राग भीमपलासी-तीन ताल

कैसे ऊंची प्रेम सगाई ।

दुर्याधिन को मेवा त्यागो साग विदुर घर पाई ॥ध्रु०॥

जूठे फल शबरी के खाये बहुविधि प्रेम लगाई ॥

प्रेम के वश नृप-सेवा कीन्ही आप बने हरी नाई ॥१॥

राजसुयज्ञ युधिष्ठिर कीनो तामें जूठ उठाई ॥

प्रेम के वश अर्जुन-रथ हांक्यो भूल गये ठकुराई ॥२॥

ऐसी प्रीति बढी वृन्दावन गोपिन नाच नचाई ।

सूर कूर इस लायक नाहीं कहलग करौ बडाई ॥३॥

नाई : हजाम; ठकुराई : मोटप

३० राग जोगी तीन ताल

अब मैं नाच्यो बहुत गुपाल ।

काम क्रोध को पहिरि चोलना कट विषय की माल ॥

महामोह के नूपुर बाजत निन्दा सब्द रसाल ।

भरम भय्यो मन भयो पखावज चलत कुसगति चाल ॥

तृस्ना नाद करत घट भीतर नाना विधि दै ताल ।

माया को कटि फेंटा बांध्यो लोभ तिलक दै भाल ॥

कोटिक कला काछि दिखराई जलधल सुधि नहि काल ।

सूरदास की सवै अविद्या दूर करो नदलाल ॥

चोलना : चोली; सब्द : शब्द; पखावज : मृदंग

काछि : धारण करीने; दिखराई : देखाडी

३१. राग भैरवी-तीन ताल

छाँडि मन हरि विमुखन को संग ॥

जिन के सग कुबुधि उपजत है

परत भजन में भंग ॥ ध्रुव० ।

कहा होत पय पान कराये विष नहिं तजत भुजग ॥

कागडि कहा कपूर चुगायो स्वान न्हवाये गंग ॥

खरको कहा अरगजा लेपन मरकट भूषन अग ॥

गज को कहा न्हवाये सरिता बहुरि धरहि खडि छग ॥

पाहन पतित बान नहिं बेधत रीतो करज निखग ॥

सूरदास खल कारी कामरि चढत न दूजो रंग ॥

खडि : धूल; छग : खोळो; कामरि : काम

३२. राग खमाज विलंबित-तीन ताल

अब तो प्रगट भई जा जाती ।

वा मोहन सों प्रीति निरन्तर
क्यों रहेगी छानी ॥ ध्रु० ॥

कहा करो सुन्दर मूरत इन
नयनन माँझ समानी ।

निकसत नहीं बहुत पचहारी
रोम रोम उरझानी ॥ १ ॥

अब कैसे निवार जात है
मिले दूध ज्यों पानी

सूरदास प्रभु अन्तर्यामी
ग्वालिन मन की जानी ॥ २ ॥

निवार निवारु; उरझानी : व्यापी रह्युं

३३. राग आसावरी-दीपचंदी

मन तोहे किस विध कर समझाऊ ।

सोना होय तो सुहाग मंगाऊ बकनाल रस लाऊ ।

ग्यान शब्द की फूक चलाऊ, पानी कर पिघलाऊ ॥१॥

घोडा होय तो लगाम लगाऊ ऊपर जीन कसाऊ ।

होय सवार तेरे पर हूं चाबुक देके चलाऊ ॥२॥

हाथी होय तो जंजीर गढाऊं, चारों पैर बधाऊ ।

होय महाबत तेरे पर बैठूं अक्रुषा लेके चलाऊ ॥३॥

लोहा होय तो ऐरण मगाऊ ऊपर धुवन धुवाऊं ॥

धुवन की गनघोर मचाऊं जतर तार खिचाऊ ॥४॥

ग्यानी न हो ग्यान सिखाऊं सत्य की राह चलाऊ ।

कहत कबीर सुनो भई साधू अमरापुर पहुचाऊं ॥५॥

सुहाग : टंकणखार; बंकनाल : लगड़ी ओतवानी मूस

गढाऊं : ढाळुं; धुवन : हथोडो

३४. राग कानडा-दीपचंदी

घूगट का पट खोल रे

तोहे राम मिलेगे ॥—ध्रु० ॥

घट घट रमता राम रमैया

कटुक वचन मत बोल रे ॥—तोहे०॥१॥

रग महल में दीप बरत है

आसन से नत डोल रे ॥—तोहे०॥२॥

कहत कबीर सुनो भई साधू

अनहत बाजत ढोल रे ॥—तोहे०॥३॥

३५ राग भैरवी-ताल केरवा

बीत गये दीना भजन बिना रे

भजन बिना रे, भजन बिना रे, भजन बिना रे॥ध्रु०॥

बाल अवस्था खेल गवायो

जब जवानि तब मान किया रे-बीत० ॥ १ ॥

लाहे कारण मूल गवायो

अजहु न मिटि तेरी मन की तृष्णा रे-बीत० ॥ २ ॥

कहत कबीर सुनो भई साधो

पार उतर गये संत जना रे-बीत० ॥ ३ ॥

मान : अभिमान; लाहे : नफो

३६ राग केदार-तीन ताल

तू तो राम सुमर जग लब्धवा दे ॥ ध्रु० ॥
 कोरा कागज काली शार्ङ्ग, लिखत पढत वाको पढवा दे ॥२॥
 हाथि बलत है अपनी गत मो, कुतर भुक्त वाको भुक्वा दे ॥३॥
 कहत कबीर सुनो भई साधू नरक पचत वाको पचवा दे ॥४॥

पचत : सबड़े

३७. राग भैरवी-ताल तवरा

मत कर मोह तू, हरि भजन को मान रे
 नयन दिये दरसन करने को, श्रवण दिये सुन ज्ञान रे ।
 वदन दिया हरिगुण गाने को, हाथ दिये कर दानरे ।
 कहत कबीर सुनो भई साधो, कंचन निपजत खान रे ॥

३८ राग हमीर-तीन ताल

गुरुबिन कौन बतावे बाट, बड़ा विकट यमघाट ॥ध्रु०॥
 भ्रांति की पहाड़ी नदिया बिचमों अहंकार की लाट ॥१॥
 मदमत्सर का मेह बरसत माया पवन बहे दाट ॥२॥
 कहत कबीर सुनो भई साधो क्यों तरना यह घाट ॥३॥

३९ राग विहाग-तीन ताल

नहीं छोड़ु रे बाबा रामनाम,
 मेरो और पढ़न सो नही काम ॥ ध्रु० ॥
 प्रह्लाद पढ़ाये पढ़न शाल,
 सग सखा बहु लिये बाल ।
 मोको कहा पढ़ावत आलजाल,
 मेरी पटिया पे लिख देउ श्रीगोपाल ॥ १ ॥
 यह षडामर्के कथो जाय,
 प्रह्लाद बुलाये बेग धाय ।
 तू राम कहन की छोड़ बान,
 तुझे तुरत छुड़ाऊ कहो मान ॥ २ ॥

मोको कहा सतावो बारबार,
 प्रभु जल थल नभ कीन्हे पहार ।
 एक राम न छोहूं गुरुहि गार,
 मोको घाल जार चाहे मार डार ॥ ३ ॥
 काह खड्ग कोप्यो रिसाय,
 तुझे राखनहारो मोहि बताय ।
 प्रभु खब से निकसे हो विस्तार,
 हरिणाकुश छेयो नख विदार ॥ ४ ॥
 श्रीपरमपुरुष देवाधिदेव,
 भक्त हेत नरसिंह मेख ।
 लहे कबीर काऊ लखे न पार,
 प्रह्लाद उबारै अनेक बार ॥ ५ ॥

पठाये : मोकल्या; आलजाल : नकामा विषय
 बान टेव; षंडामर्क : प्रह्लादना शिक्षागुरुनुं नाम
 गार : सोगद; काऊ : कोइ

४०. राग भैरवी-तीन ताल

झिनि झिनी झिनी झिनि बिनी चदरिया ॥
 बिनी चदरिया, बिनी चदरिया ॥ ध्रु० ॥
 आठ कमल दस चरखा डोले
 पांच तत्त गुन तिनी चदरिया ॥ १ ॥
 साइको सीयत मास दस लगे
 ठोंक ठोंक कर बिनी चदरिया ॥ २ ॥
 सो चादर सुर नर मुनि ओढी
 ओढी के मेली किनी चदरिया ॥ ३ ॥
 दास कबीर जतन सो ओढी
 ज्यों की त्यों धर दीनी चदरिया ॥ ४ ॥

साइको : मालिकने; सीयत : शीवतां

४१. राग बरवा काफो-तीन ताल

जन्म तेरो बातो में बीत गयो ।

तेने कबहुं न कृष्ण कह्यो ॥ ध्रु० ॥

पांच बरस का आला भोला अब तो बीस भयो ।

मकरपचीसी माया कारन देश विदेश गयो ॥ १ ॥

तीस बरस की अब मति उपजी लोभ बढे नित नयो

माया जोरी लाख करोरी अजहुं न तृप्त भयो ॥ २ ॥

वृद्ध भयो तब आलस उपजी कफ नित कण्ठ रह्यो ।

साधु कि संगति कबहुं न कीनी विरथा जन्म गयो ॥ ३ ॥

यह संसार मतलब का लोभी झूठा ठाट रच्यो ।

कहत कबीर समझ मन मूरख तू क्यों भूल गयो ॥ ४ ॥

तेने : तें;

करोरी : करोडो

४२. राग पिलू—दीपचंदी

इस तन धन की कौन बडाई ।

देखत नैनों में मिट्टी मिलाई ॥ ध्रुव० ॥

अपने खातर महल बनाया ।

आपहि जा कर जंगल सोया ॥ -१ ॥

हाड जले जैसे लकरि की मोली

बाल जले जैसी घास की पोली ॥ २ ॥

कहत कबीरा सुन मेरे गुनिया ।

आप मुवे पिछे डुब गई दुनिया ॥ ३ ॥

पोली : पूली

४३. राग खमाज—घुमाली

भजो रे भैया राम गोविंद हरी ॥ ध्रुव० ॥

जप तप सावन कछु नहि लागत

खरचत नहि गठरी ॥ १ ॥

मंतत सप्त सुख के कारण

जासे भूल परी ॥ २ ॥

कहत कबीरा ज्या मुख राम नहि ।

वो मुख धूल मरी ॥ ३ ॥

४५. राग आसा-दीपचंदी

ठाकुर तब शरणाई आयो ।

उतर गयो मेरा मन का संशा

जब तेरा दरशन पायो ॥ ध्रुव० ॥

अनबोलत मेरी बिरथा जानी

अपना नाम जपायो ।

दुख नाठे सुख सहज समायो ।

अनद अनद गुण गायो ॥ १ ॥

बाँह पकड कढ लीने अपने

गृह अंध कूपते मायो ।

कहु नानक गुरु बंधन काटे

बिछुरत आन मिलायो ॥ २ ॥

संशा : संशय; निरथा : व्यथा; नाठे : नाश पाभ्या

मायो : अंदर; बिछुरत : बिखूटा पडेलाने

४५ राग मल्हार-तीन ताल

साधो मन का मान त्यागो ।

काम क्रोध सगत दुर्जन की ताते अह्निस भागो ॥ध्रु०॥

सुख दुख दोनों सम कर जाना और मान अपमाना ।

हर्ष-शोक ते रहे अतीता तिन जग तत्व पछाना ॥१॥

अस्तुति निंदा दोऊ त्यागे खोजै पद निरबाना ।

जन नानक यह खेल कठिन है किनहुं गुरुमुख जाना ॥२॥

अतीता : पलीमेर; अस्तुति : प्रशंसा

४६ राग शंकरा-तेवरा

बिसर गई सब तात पराई ।

जब से साधू सगत पाई ॥ ध्रु० ॥

नहिं कोई बैरी नहिं बेगाना,

सकल सग हमरी बन आई ॥ १ ॥

जो प्रभु कीन्हो सो भला कर मान्यो,

यह सुमति साधु से पाई ॥ २ ॥

सब मैं रम रहा प्रभु एकाकी,

पेख पेख नानक विहँसाई ॥ ३ ॥

बेगाना : पगयो; पेख : देख; एकाकी : एकलो

४७ राग दुर्गा-तीन ताल

रे मन राम सौं कर प्रीत ॥ ध्रु० ॥

श्रवण गोविंदगुण सुनो अह गाउ रसना गीत ॥१॥

कर साधुसंगत सुमिर माधो होय पतित पुनीत ॥२॥

कालव्याल ज्यो प्रस्यो डोळे मुख पसारे मीत ॥३॥

कहे नानक राम भज ले जात अवसर बीत ॥४॥

कालव्याल : कालसर्प; मीत : मित्र

४८ राग बीहाग-तीन ताल

नाम जपन क्यों छोड़ दिया ?

क्रोध न छोड़ा झूठ न छोड़ा ।

सत्यवचन क्यों छोड़ दिया ॥ ध्रुव ॥

झूठे जग में दिल ललचा कर ।

असल वतन क्यों छोड़ दिया ?

कौड़ी को तो खूब सम्हाला ।

लाल रतन क्यों छोड़ दिया ॥ १ ॥

जिहि सुमिरन ते अतिमुख पावे ।

सो सुमिरन क्यों छोड़ दिया ?

खालस इक भगवान भरोसे ।

तन मन धन क्यों न छोड़ दिया ॥ २ ॥

४१ राग कौशिया-विलंबित तीन ताल

सुमरन कर ले मेरे मन ।

तेरि बिति जाति उमर हरनाम बिन ॥ध्रुव॥

कूप नीर बिन, धेनु क्षीर बिन, मदर दीप बिन,
जैसे तरुवर फल बिन हीन, तैसे प्राणी हरनाम बिन ॥१॥
देह नैन बिन, रैन चद्र बिन धरती मेह बिन,
जैसे पंडित वेदविहीन तैसे प्राणी हरनाम बिन ॥ २ ॥
काम क्रोध मद लोभ निहारो छांढ दे अब संतजन ।
कहे नानकशा सुन भगवत या जगमें नहिं कोई अपन ॥३॥

५०. राग छाया कालिंगडा-तीन ताल

बंधन काट मुरारी हमरे बंधन काट मुरारी ।
 ग्राह गजराज लडै जल भीतर ले गयो अंबु मँझारी ॥१॥
 गज की टेर सुनी यदुनदन तजी गहड अश्ववारी ॥२॥
 पांचाली प्रभु कारण मोरे पग धार्यो गिरिधारी ।
 पट शठ खैचत निकसत नाहीं सकल सभा पचहारी ॥३॥
 चरणस्पर्श परमपद पायो गौतम ऋषि की नारी ।
 गणिका शबरी इन गति पाई बैठ विमान सिधारी ॥४॥
 सुन सुन सुयश सदा भक्तन को मुख सो भजो इक बारी ।
 बिधिचंद दरशन को प्यासो लीजिये सुरत हमारी ॥५॥

पट : वस्त्र; शठ : दुःशासन, दुष्ट

५१. राग सिंध काफ़ी-दादरा

नाम को अधार तेरे नाम को आधार ॥ ध्रु० ॥
 मेरी मेरी करत फिरत दिन दि रैन सारा ।
 नजर भर के देख प्राणि ध्रुद का पसारा ॥ नाम० ॥१॥
 जमुना में गेद गिरी श्वाल बाल हारा ।
 कालिनाग नाथ लिनो कृष्ण भयो कारा ॥ नाम० ॥२॥
 राजा बलि के द्वारे ठाडे वामन रूप धारा ।
 बीस भुजा रावण की छिन में काट डारा ॥ नाम० ॥३॥
 मथुरा में जन्म लिनो गोकुला सिधारा ।
 कस को निरवश क्तिनी मोर मुगुटवारा ॥ नाम० ॥४॥

रैन : रात्रि; ठाडे : उभा; सिधारा : सिधाव्या
 नाथ लीनों : नाथ्यो

५२० राग मलकंस-झपताल

धर्ममणि मीन, मर्यादमणि रामचंद्र ।
 रसिकमणि कृष्ण और तेजमणि नरहरि ॥
 कठणमणि कमठ, बल-विपुलमणि वाराह,
 छलनमणि वामन, देह विक्रमधरि ॥ १ ॥
 गिरिनमणि कनक गिरि, उदधिनमणि क्षीरनिधि,
 स्वरनमणि मानसर, नदिनमणि सुरसरी ॥ २ ॥
 खगनमणि गरुड, द्रुगनमणि कल्पतरु ।
 कपिन मणि हनुमान्, पुरिनमणि अवधपुरी ॥ ३ ॥
 सुभटमणि परशुधर, क्रांत मणि चक्रवर,
 शक्तिमणि पार्वति, ज्ञान शंकरवरी ॥ ४ ॥
 भक्तमणि प्रल्हाद, प्रेममणि राधिके,
 मणिनकी माल गुह कंठ कान्हूर धरी ॥ ५ ॥

मर्यादमणि : मर्यादाना आदर्श; कमठ : काचबो
 स्वरन : तळाव; क्रांत : चक्र; गुह : गुंथीने

५३ राग भीमपलासी-तीन ताल

समझ बूझ दिल खोज पियारे, आशक हो कर सोना क्या ?
 जिन नैनों से नीद गँवाई तकिया लेफ बिछौना क्या ? ॥१॥
 रुखा सूखा राम का टुकड़ा चिकना और सलोना क्या ? ॥२॥
 कहत कमाल प्रेम के मारग सीस दिया फिर रोना क्या ? ॥३॥

चिकन : धीचोपड सलोना : शाकराइतां इ०

५५ राग बागेश्वरी-झुमरा ताल

टेर सुनो ब्रजराज दुलारे,
 दीन मलीन हीन शुभगुण सो,
 आप प्यो हूं द्वार तिहारे ॥ टेर० ॥
 काम क्रोध अति कपट लोभ मद
 सोहि माने निज प्रीतम प्यारे,
 भ्रमत रह्यो इन सग विषयन में
 तुव पदकमलन मै उर धारे ॥ टेर० ॥

टेर : पोकार

५५ राग तोड़ी-तीन ताल

अवगुण मेरो कीजे हरि माफ ।

अब कीजे माफ । अब कीजे माफ ॥ध्रु०॥

तिहारे चरण शरण आयो हूं

अविनाशी जानि प्रबल अप्रताप ॥ १ ॥

जैसे हि तैसे तिहारो हि किंकर,

मन वच कर्म करी जपूं नित जाप ।

प्रेमानंद कहे नाथ, मेरो कही ग्रहो हाथ,

उर शीघ्र पर धरो चरनछाप ॥ २ ॥

५६ राग बिहाग-तीन ताल

विसर न जाजो मेरे भीत, यह वर मांगूं मैं नीत ॥१॥
 मैं मतिमद कछु नहिं जानूं, नहि कछु तुम संग हीत ।
 बाँह गहे की लाज तुमको, तुम संग मेरी जीत ॥२॥
 तुम रीझो ऐसो गुण नाहीं, अवगुण की हूं भीत ।
 अवगुण जानि बिसारोगे जीवन, होऊंगी मैं बहुत फजीत ॥३॥
 मेरे दृढ भरोसो जिय मैं, तजिहों न मोहन प्रीत ।
 जन अवगुण प्रभु मानत नाहीं, यह पूरब की रीत ॥४॥
 दीनबंधु अति मृदुलसुभाऊ, गाऊं निसदिन गीत ।
 प्रेमसखी समझूं नहि ऊंडी, एक भरोसो चित्त ॥५॥

भीत : मित्र; नीत : नित्य; गहेकी : पकड़ेलानी

५७. राग तिलंग-तीन ताल

मैं तो विरद भरोसे बहुनामी ।

सेवा मुमिरन कछुवे न जानू, सुनियो परम गुरु स्वामी ॥१॥

गज अरु गोध तारि हैं गणिका, कुटिल अजामिल कामी ॥१॥

एहि साख श्रवणे सुनि आयो, चरण शरण सुखधामी ॥२॥

प्रेमानंद तारो के मारो, समरथ अंतरयामी ॥ ३ ॥

विरद : टेक, प्रतिज्ञा

५८. राग भैरवी तीन ताल

हो रसिया मैं तो शरण तिहारी,
 नहि साधन बल बचन चातुरी
 एक भरोसो चरणे गिरिधारी ॥ ध्रु० ॥
 कहुइ तुंबरिया मैं तो नीच भूमि की
 गुण-सागर पिया तुम हि संवारी ॥ १ ॥
 म अति दीन बालक तुम शरण
 नाथ न दीजे अनाथ बिसारी ॥ २ ॥
 निज जन जानि सभालोगे प्रीतम
 प्रेमसखी नित जाऊ बलिहारी ॥ ३ ॥

कहुइ तुंबरिया : कडवी तुंबडी

५९. राग आसा-तीन ताल

ऊधौ सो मूरत हम देखी,
 शिव सनकादि सकल मुनि बुलभ
 ब्रह्म इद्र नद्वि पेखी ॥ ध्रु० ॥
 खोजत फिरत युगोयुग जोगी
 योग जुगत ते न्यारी,
 सिद्धि समाध स्वपन नहीँ दरसी
 मोहनि मूरत प्यारी ॥ १ ॥

पेखी : देखी

नाथ यती अरु जोगी जगम

ढूढ रहे वन माहीं,

मेक धरे धरति भ्रमिहारे

तिनहूं दरसी नाहीं ॥ २ ॥

निगम आगम विमला यश गावे

रहत सदा दरबारी,

तिलभर पार वार नहीं पायो

कहि कहि नेते पुकारी ॥ ३ ॥

सो हम गृह गृह नाच नचाई

तनक तनक दधि देखे

रामदास हम रगी श्यामरग

जाहु योग घर लेके ॥ ४ ॥

६७ राग भैरवी-दादरा

रचा प्रभु तूने यह ब्रह्मांड सारा ।

प्राणोंसे प्यारा तू ही सबसे न्यारा ॥ श्रु० ॥

तू हि भाई बंधु तू हि जगतजननी ।

सकल जगत में एक तेरा पसारा ॥ १ ॥

धर्म दूध से माता तुम हमको प'लो ।

देओ खोल विद्या का अपने भंडारा ॥ २ ॥

जमा कर सीस प्रभु विनती हमारी ।

देओ दान भक्ति का होवे विस्तारा ॥ ३ ॥

६१ राग भैरवी-तीन ताल

हे जग-त्राता, विश्व-विधाता,
 हे सुख-शान्तिनिकेतन हे ।
 प्रेम के सिधो, दीन के बधो,
 दुःख दरिद्र-विनाशन हे ॥ श्रु० ॥
 नित्य, अखंड, अनंत, अनादि,
 पूरण ब्रह्म, सनातन हे ।
 जग-आश्रय, जगपति, जगवदन,
 अनुपम, अलख, निरजन हे ।
 प्राणसखा, त्रिभुवन प्रतिपालक,
 जीवन के अवलवन हे ॥ १ ॥

६२ राग तिलक कामोद-दीपचंदी

नाथ कैसे गज को बध छुड़ायो
 यही अचरज मोहि आयो ॥ टेक ॥
 गज और ग्राह लडत जल भीतर,
 लडत लडत गज हाथो ।
 जब-भर सूड रही जल ऊपर ।
 तब हगिनाम पुकार्यो ॥ नाथ० ॥ १ ॥

शबरी के बेर सुदामा के लदुल,
 रुचि रुचि भोग लगायो ।
 दुर्योधन का सेवा त्यागो,
 साग विदुरधर खायो ॥ नाथ० ॥ २ ॥
 पैठ पाताल कालि नाग नाथ्यो,
 कण पर नृत्य करायो ।
 गिरि गोवरधन कर पर धार्यो,
 नदघर लाल कर्णयो ॥ नाथ० ॥ ३ ॥
 अघासुर मार्यो बकासुर माय,
 दावानल पान करायो,
 खभ फोड हिरणाकुस मार्यो,
 नरसिंह नाम धराया ॥ नाथ० ॥ ४ ॥
 अजामील गज गणिका तारी,
 द्रुपदी को चीर पुरायो ।
 पशुपान करत पूतना मारी,
 कुब्जा को रूप बनायो ॥ नाथ० ॥ ५ ॥

कौरव पांडव को युद्ध रचाया,
 कौरव को मार हटायो ।
 दुर्योधन को मान घटायो,
 मोहे भरामो आग्रो ॥ नाथ० ॥ ६ ॥
 सब सखियन मिलि कगन बांध्यो,
 रेशम गांठ बधायो ।
 छूटे नहीं राधाजी को कंगन,
 कैसे गोवरधन उठायो ॥ नाथ० ॥ ७ ॥
 जोगी जाको ध्यान धरत है,
 ध्यान धरत नहीं आयो ।
 सूरदाम प्रभु तिहारे मिलन को,
 जमोदा की धेनु चरायो ॥ नाथ० ॥ ८ ॥

पैठ : पेसीने; कंगन : चूड़ी

६३. राग पहाडी जिजोटी-ताल धुमाळी

वो कहाँ प्रभु अगम अपाग अरु कहाँ तू मुग्ध गंवारा ॥१॥
 जिनके गुण रवी सकारे, शशि वायू अग्नि सितारे ।
 षड्रक्तू और बन सारे, गा गा के नेति पुकारे ।
 गये गुजर अनंत महत्त योगी, सुर संत अंत न निकारा ॥१॥

गंवारा : गमार; सकारे : स्वीकारे

जल पर जमीन ठहरा के, अस्मान अधर लटका के ।

सब नियमित रहे चला के ।

कइ कोटि कोस से दूर, चमक रहा नूर ।

हुकम के द्वारा ॥ २ ॥

कहां पर्वत शिखर के ऊपर, कर दिये खडे जहां तरुवर ।

उनको भी वहां निरतर, पहुचावत है जीवनझर ।

चींटी को तो कनकन का, हस्ति को मन का देननहारा ॥ ३ ॥

क्या अद्भुत खेल बनाया, पत्थर से पानी बहाया ।

कांटो में फूल समाया, लकड़ी से फल निपजाया ।

एक तत्त्व से मानव जैसे, पुतले कैसे बनाये हजारों ॥ ४ ॥

पृथ्वी यदि पत्र बनावे, सागर दवात हो जावे ।

बनवृक्ष की कलम चलावे, गुण लिखते पार न पावे ।

सब हो कर रोम जबान, करे यदि गान, न लगे सुमारा ॥ ५ ॥

जीवनझर : पाणी; चींटी : कीड़ी; रोम : केश,

जबान : जीभ

६४. गजल

है बहारेबाग दुनिया चंदरोज़ ।

देख लो इसका तमाशा चंदरोज़ ॥

ऐ मुसाफिर कूच का सामान कर ।

इस जहाँ में है बसेरा चंदरोज़ ॥

पूछा लुकमां से जिया तू कितने रोज़ ।
 दस्ते हजरत मल के बोला चंदरोज ॥
 बाद मदफन् कब्र में बोली कजा ।
 अब यहां पे सोते रहना चंदरोज ॥
 फिर तूम कहाँ और मैं कहाँ ऐ । दोस्तों ।
 साथ है मेरा तुम्हारा चंदरोज ।
 क्यों सताने हो दिले बेजुर्म को ।
 जालिमों, है ये जमाना चंदरोज ॥
 याद कर तू ऐ नजीर कबरों के रोज़ ।
 जिदगी का है भरोसा चंदरोज ॥

बहारेबाग़ दुनिया । ससारनो ल्हावो; चन्दरोज : चार
 दहाडा, सामान : तैयागी; बसेरा : वासो;
 लुकमां : लुकमानहकीम, उर्दुमां धन्वंतरी;
 दस्तेमलके : हाथघसीने बाद मदफन् : दफनाव्याबाद;
 कजा : मं त- डे जुर्म : निरपराध

६५ गझल

अगर दे शौक मिलने का तों हरदम लो लगाता जा ।
 जला कर खुदनुभाई को भसम तन पर लगाता जा ॥
 पकड़कर इश्क की झाड़ू सफा कर दिज ए दिल को ।
 दुई की धूल को लेकर मुसल्ले पर उड़ाता जा ॥
 मुसल्ला फाड़ तसवी तोड़ किताबें डाल पानी में ।
 पकड़ दस्त तू फिरश्तो का गुलाम उनका कहाता जा ॥
 न मर भूखा न रख रोजा न जा मस्जद न कर सिजदा ।
 वजू का तोड़ दे कूजा शराबे शौक पीता जा ॥
 हमेशा खा हमेशा पी न गफलत से रहो इकदम ।
 नशे में मँर कर अपनी खुदी को तू जलाता जा ॥

७२

न हो मुल्ला न हो बम्मन् दुई को छोड़ कर पूजा ।
हुक्म है शाह कलदर का अनलहक तू कहाता जा ॥
कहे मनसूर मस्ताना हक मैने दिल में पहचाना ।
वही मस्तों का मयखाना उसीके बीच आता जा ॥

लाः-याव, खुदनुभाई-अहकार, दुई-द्वैत;
मुसल्ला कर्मकांड, तसवी माळा, किताबेःशास्त्रोंना
पांथा, दस्त हाथ; सिजदा सेजदो, घुटणीए पडवु;
वजु-निमाज पहेलां हाथ नो यो योवां; कूनाःकरवो,
सुरई; शराबेशौकःईश्वरी प्रेमरूपी शराब;
नशेमेंःईश्वरी प्रेमनी मस्तीमां; सैरःसहेल,
खुर्दाःअहकार, अनलहकःयोऽहम, हकःसत्य;
मयखाना-पीठु, शराबखानु

राग बिहारों तीन ताल

जय जगदीश हरे ।

भक्तजनों का सकट छिन में दूर करे ।

जो ध्यावे फल पावे, दुख विनसे मन का ॥ध्रु०॥

सुखमर्पाति गृह आवे कष्ट मिटे तन का ।
 मात पिता तुम मेरे शरण गहूं किसकी ।
 तुम बिना और न दूजा आस करूं जिसकी ॥ १ ॥
 तुम पूरण परमात्मा तुम अतर्यामी ।
 पारब्रह्म परमेश्वर तुम सबके स्वामी ।
 तुम करुणा के सागर, तुम पालनकरता ।
 मैं मूरख खल कामी कृपा करो भरता ॥ २ ॥
 तुम हो एक अगोचर सबके प्राणपती ।
 किसविध मिलूं गुसांई तुमको मे कुमती ॥
 दीनबधू दुखहरता ठाकुर तुम मेरे ।
 अपने हाथ उठावो द्वार पर्यो तेरे ॥
 विषय विकार मिटावो पाप हरो देवा ।
 श्रद्धा भक्ति बढावो मत्तन की सेवा ॥ ३ ॥

गहू.पकडु; भरता:पालनकर्ता; गुसांई:स्वामी, मालिक

६७ राग अढाणा झुमरा

नैया मेरी तनक सी बोझी पाथर भार ।
 चहुँ दिशि अति भौरे उठत केवट है मतवार ॥
 केवट है मतवार नाव मँझधारहिं आनी ।
 आधी उठत प्रचढ़ तेहुँ पर बरसै पानी ॥
 कह गिरिधर कविराय नाथ हो तुमहि खेवैया ।
 उठहि दया को डोढ़ घाट पर आवै नैया ॥

नैया : नाव, तनक:नानी; बोझी:लादी भौरे:वमळ;
 केवट:मांझी, खारवो; मतवार:मतवालो, पागल;
 मँझधारहि:प्रवाह बचोवच; आधी:बाबाझोडु
 खेवैया:नाविक, कर्णधार; डोढ़:हल्लेसु

६८. राग काफ़ी-तीन ताल

सत परम हितकारी, जगत मांही ॥ ध्रु० ॥

प्रभुपद प्रगट करावत प्रीति, भरम मिटावत भारी ॥१॥

परम कृपाल सकल जीवन पर, हरि सम सबदुखहारी ॥२॥

त्रिगुणातीत फिरत बन, त्यागी रीत जगत से न्यारी ॥३॥

ब्रह्मानंद सतन की सोवत, मिलत हैं प्रकट मुरारी ॥४॥

६८ राग देस-तेवरा

कोई वन्दो कोई निन्दो कोई कैसे कहो रे ।
 रघुनाथ साचे प्रीत बांधी होय तैसे होय रे ॥ ध्रु० ॥
 चंद्र सूर्य जिमि ज्योत, स्तभ विन आकाश रे ॥
 जल ऊपर पाषाण तारे क्यों न तारे दास रे ॥ १ ॥
 जपत शिवसनकादि मुनिजन नारदादि सत रे ।
 जन्म जन्म के स्वामी रघुपति दास जनि जसर्वत रे ॥ २ ॥

जिमि : ओरा

६९ राग भैरव-धमार

आज मिल सब गीत गावो
 उस प्रभू के धन्यवाद ॥
 जिसका यश नित्य गाते हैं गंधर्व—
 मुनिगण धन्यवाद ॥ ध्रु० ॥
 मंदरों में, कंदरों में, परवतों के
 सिखर पर ।
 देते हैं लगातार सो सो बार मुनिवर
 धन्यवाद ॥ १ ॥

कंदरों : गुफाओं; लगातार : रातदिवस

७० राग बहार-ताल विलंबित तीन ताल

अब हों कासों वैर वरो ।

कहत पुकारत प्रभु निज मुख ते ।

धट घट हों बिहरो ॥

आपु समान सबै जग देखो ।

सक्त न अधिक दरो ।

श्रीहरिदास कृपा ते हरि की

नित निर्भय विचरो ॥ १ ॥

हों : हुं; कासों : कैनी जोडे

७१ राग भैरव-तीन ताल

नद-भवन को भूखन माई ।

यशोदा को लाल वीर हलधर को
राधारमन परम-सुखदायी ॥ ध्रु० ॥

शिव को धन सतन को सर्वस
महिमा वेद पुरानन गाई ।

इंद्र को इंद्र देव देवन को
ब्रह्म को ब्रह्म अकिक अधिकाई ॥ १ ॥

काल को काल ईश ईशान को
अति हि अतुल तोल्यो नहि जाई

नंददास को जीवन गिरिधर
गोकुल-गाम को कुँवर कन्हारी ॥ २ ॥

भूखन : भूषण, धरेणु

७२ राग सारंग-तीन ताल

दरशन देना प्रान पियारे ।

नंदलाला मेरे नैनो के तारे ॥ ध्रु० ॥

दीनानाथ दया सकलगुण,

नवकिशोर मुदर मुखवारे ॥ १ ॥

मनमोहन मन रुकत न रोख्यो,

दरसन की चित चाह हमारे ॥ २ ॥

रासिक खुशाल मिलन की आशा ॥

निशिदिन सुमरन ध्यान लगारे ॥ ३ ॥

७३ राग बीभास-दीपचंदी

अकल कला खेलत नर ह्वानी

जैसे हि नाव हिरे फिरे दशे दिश

ध्रुव तारे पर रहत निशानी ॥ ध्रु० ।

चलन बलन अवनी पर वाकी
 मन की सुरत अकाश ठहरानी
 तत्त्वसमास भयो है स्वतंतर
 जैसे हिम होत है पानी ॥—अकल० ॥ १ ॥
 छूटी आदि अंत नहि पायो
 जइ न सकत जहां मन बानी
 ता घर स्थिती भई है जिनकी
 कहि न जात ऐसी अकथ कहानी ॥—अकल० ॥ २ ॥
 अजब खेल अदभूत अनुपम
 जाकू है पहेचान पुरानी
 गगनहि गेब भया नर बोले
 एहि अखा जानत कोइ ज्ञानी ॥—अकल० ॥ ३ ॥

७४. राग देश-तीन ताल

तुही एक मेरा मददगार है,
 तेरा आसरा मुझको दरकार है ॥ ध्रु० ॥
 किये मैंने अपराध बख्शो सभी
 नहिं जिनका कुछ भी शुम्मार है ॥ १ ॥
 कइ पतित तारे सुनाऊ मैं क्या क्या
 बताने में ब्रह्मा भी लाचार है ॥ २ ॥
 भगतराम भी दर तेरे पै पडा ।
 तु चाहे तो अब ही बेडा पार है ॥ ३ ॥

बख्शो : बक्षी दो, माफ करो; दर : बारणु, दरवाजो;

७५ राग त्रिहाग-तीन ताल

चेतन अब मोही दर्शन दीजे ।

तुम दर्शन शिव सुख पामीजे,

तुम दर्शन भव छीजे ॥ चेतन० ॥ १

तुम कारन तप सयम किरिया,

कहो कहां लो काजे ?

तुम दर्शन बिनु सब या जूटी,

अंतर चित्त न भीजे ॥ चेतन० ॥ २ ॥

८६

किया मूढमति कहे जन कोई,
ज्ञान और को प्यारो,
मिलत भाव रस दोउ न भाखे,
तू दोनों ते न्यारो ॥ चेतन० ॥ ३ ॥

सब में हूँ और सब में नाही,
पूरन रूप अकेलो,
आप स्वभावे बेकिम रमतो,
तू गुरु अह तू चेलो ॥ चेतन० ॥ ४ ॥

अकल अलख प्रभु तू सब रूपी,
तू अपनी गति जाने,
अगम रूप आगम अनुमारे,
सेवक सुजस बखाने ॥ चेतन० ॥ ५ ॥

८६ राग तिलक-तीन ताल

जब लग उपशम नाही रति
 तब लग जोग धरे क्यों होवे, नाम धरावे जति
 ॥ जब० ॥ १ ॥

कपट करे तू बहुविध भांते, क्रोधे जलै छति
 ताको फल तू क्या पावेगो, ग्यान बिना नाही बती
 ॥ जब० ॥ २ ॥

भूल तरस और धूप सदत है, कहे तु ब्रह्मवती
 पाप केलने माया मंडे, मनमें धरे व्यक्ति ॥ जब० ॥ ३ ॥

८८

भस्म लगावत ठाढा रहेवत, कहत हे हु वसती
जत्र मत्र जडो वूटी भेषज, लोभ वश मूढमति

॥ जब० ॥ ४ ॥

बडे बडे बहु पूर्वधारो, जिनमे शक्ति हती
मो भी उपशम छोडी बिचारे, पाये नरक गति

॥ जब० ॥ ५ ॥

कोउ गृहस्थ कोउ होवे वैरागी, जांगो भगत जति
अभ्यातम भावे उदासी रहोगे, पावेगो तब ही मुगति

॥ जब० ॥ ६ ॥

श्री नयविजय विबुधवर राजे, जाने जग कीरति
श्री जसविजय उपज्ञाय पसाये, हेम प्रभु सुख सति

॥ जब० ॥ ७ ॥

बती : कुमणुं फल केलवे : मेळवे मडे : आचरे

भेषज : औषधि उपज्ञाय : उपाध्याय

५७ राग धनाश्री-तान ताल

—

अब हम अमर भये न मरेग ।

या कारन मिथ्यात दियो तज, बगो कर देह धरेगे ॥अ०॥१॥

राग दोष जग बध करत हं इनको नाश करेगे

मन्यो अनत काल ते प्रानी सो हम काल हरेगे । अ०॥२॥

देह विनाशी हू अविनाशी अपनी गाते पकड़ेगे

नासीनासी हम थीरवासी, चोखे व्हे निखरेगे ॥अ०॥३॥

मन्यो अनतबार बिन समज्यो अब सुखदुःख बिसरेगे

आनन्दघन निनट निकट अक्षर दो नहीं समरे सो मरेगे

॥ अ० ॥ ४ ॥

८ राग केदार-तीन ताल

राम कहो रहमान कहो काउ, कान कहो महादेव गे
पागसनाथ कहो कोउ ब्रह्मा, सकल ब्रह्म स्वयमेव री ॥ राम ॥

भाजनभेद कहावत नाना एक मृत्तिका रूपी री
तेमे खड कल्पनारोपिन आप अखड सरूप री ॥ राम ॥

निजपद रमे राम सो कहिये, रहिय करे रहिमान री
करजे कर्म कान सो कहिये, महादेव निर्बाण री ॥ राम ॥

परसे रूप पार सो कहिये, ब्रह्म चिन्हें सो ब्रह्म री
इह विनि साधो आप आनन्दधन, चेतनमय निकर्म री

॥ राम० ॥ ४ ॥

७९ राग देस-तीन ताल

नहीं ऐसो जन्म बारंबार ।

क्या जानू कछु पुण्य प्रगटे मानुसा अवतार ॥ ध्रु० ॥

बहत पल पल घटत छिन छिन, चलत न लागे बार ।

बिरछ के ज्यों पात द्रष्टे लगे नहीं पुनि डार ॥ १ ॥

भवसागर अति जोर कहिये विषम औखी धार ।

सुरत का नर बांधे बेडा वेग उतारो पार ॥ २ ॥

साधु सतां ते महतां चलत करत पुकार ।

दास मीरां लाल गिरिधर जीवना दिन चार ॥ ३ ॥

मानुसा : मनुष्यनो; बिरछ : वृक्ष; औखी : आकरी;

त : ध्यान; बेग : जल्दी;

८० राग तोंडी-तीन तेवरें

मन रे परमि हरि के चरन ॥

सुभग सीतल कमल कोमल त्रिविध ज्वालाहरन ।

जे चरन प्रह्लाद परसे इन्द्र पदवा-धरण ॥ १ ॥

जिन चरन ध्रुव अटल कीनो राखि अपने सरन ।

जिन चरन ब्रह्मांड मेख्यो नखमिखौ श्रीभरन ॥ २ ॥

जिन चरन प्रभु परसि लीने तरी गौतम घरन ।

जिन चरन कालीहि नाथ्यो गोपलीला करन ॥ ३ ॥

जिन चरन धरियो गोवर्धन गरव मधवा हरन ।

दास मीराँ लाल गिरधर अगम तारनतरन ॥ ४ ॥

मधवा : इन्द्र

८१ राग मांड-दादरा

माई मने गोविंद लीनो मोल । गोविंद लीनो मोल ॥ध्रु०॥
 कोई कहे सस्ता, कोई कहे महंगा, लीनो तराजू तोल ॥१॥
 कोई कहे घर में, कोई कहे बन में, राधा के सग खिलोल ॥२॥
 मीरां के प्रभु गीरधर नागर, आवत प्रेम के डोल ॥३॥

किलोल : कल्लोल

८२. राय खमाज-दास

मेरे तो गिरिधर गोपाल दूधरा न कोई ॥ ध्रु ॥
 जाके शिर मोर-मुकुट मेरो पति सोई ।
 शख चक्र गदा पद्म कठ माल सोई ॥ १ ॥
 तात मात सुत न भ्रात, आपनो न कोई ।
 छांड दई कुल की कान क्या करेगा कोई ॥ २ ॥
 सतन संग बैठ बैठ लोक लाज खोई ।
 अब तो बात फैल गई जानै सब कोई ॥ ३ ॥
 असुअन जल सींच सींच प्रेम-बेल बोई ।
 मीरां प्रभु लगन लगी होनी हो सो होई ॥ ४ ॥

कान : मरजाद;

असुअन : आसू

८१ राग पहाड़ी खमाज—धुमाली

मेरे राणाजी, मैं गोविंद-गूण गाना ॥ ध्रु० ॥

राजा रुठे नगरी रखे अपनी, मैं हर रुठ्या कहाँ जाना ॥१॥

राणें भेजा जहर प्याला, मैं अमृत कह पी जाना ॥२॥

डबिया में काला नाग भेजा, मैं शालग्राम कर जाना ॥३॥

मीरांघाई प्रेम-दिवानी, मैं सांवलिया वर पाना ॥४॥

रुठे :

८४ राग मलकंस-तीन ताल

मोरी लगी लटक गुरु-चरन की ॥ ध्रु० ॥

चरन बिना मुझे कछु नहीं भावे

झूठ माया सब मपनन की ॥ १ ॥

भवसागर सब सूख गया है

फिकर नहीं मुझ तरनन की ॥ २ ॥

मर्रा कहे प्रभु गिरिधर नागर

उलट भई मारे नयन की ॥ ३ ॥

लटक : रट

८१ सारठा

जेहि सुमिरत सिधि होय,
 गणनायक करिवरवदन
 करौ अनुग्रह सोई,
 बुद्धिराशि शुभगुणसदन ॥
 मूक होई वाचाल,
 पंगु चढै गिरिवर गहन ।
 जासु कृपासु दयालु,
 द्रवौ सकल कलिमलदहन ॥

८६

—

बिना काज आज महाराज लाज गई मेरी—

दुःख हरी द्वारिकानाथ शरन में तेरी:

दुःशासन वश कुठार महा दुःखदाई—

कर पकरत मेरा चीर लाज नहीं आई—

अब भयो धर्म को नाश पाप रह्यो छाई—

लखी अधम सभाकी ओर नहीं बिलखाई.

शकुनि दुर्योधन करन खेड खल घेरि, दुःख० १

तुम दीननकी सुधि लेत देवकीनदन,

महिमा अनत भगवंत भक्त-भय-भंजन

तुम किया सिया दुःख दूर शंभु धनु खडन,

हे तारण मदन गोपाल मुनिन मन रंजन

करुणा निधान भगवान करी क्यों देरी; दुःख० २

बैठ जहां राजसमाज नीति सब खोई,
 नहि कहत धर्मकी बात सभामें कोई
 पांचौ पति बैठे मौन कोन गति होई,
 लै नंदनंदन को नाम द्रौपदी रोई,
 करि करि विलाप सताप सभामें टेरी, दुःख० ३

तुम सुनि गजेंद्रकी टेर विश्वअघनाशी,
 ग्रह मारी छुडाही बदि काटी पग फांसी
 मै जपौ तुम्हारा नाम द्वारिकावासी,
 अब काहे राज समाज करावत हांसी
 अब कृपा करौ यदुनाथ जानि चित चेरि, दुःख० ४

तुम पति राखी प्रल्हाद दीन दुख टारो,
 भये खभ फारी नरसिंह असुर सहारो
 ब्रज खेलत केशी आदि बकासुर मारो,
 मथुरा मुष्टिक चणुर कंस मरु गारो
 तुम भक्त पिताकी आनि कटाइ बेरी, दुःख० ५

१००

ले भक्तन हित अवतार कन्हाई तुमने,
यमलार्जुनकी जड योनि छुटाई तुमने,
जल बरसत प्रभुता अगम दिखाई तुमने,
नखपर गिरि धरि ब्रज लीयो उगारी तुमने
प्रभु अब बिलब क्यों करी अमारी बेरि, दुःख० ६

सुन दीनबधु भगवान भक्त हितकारी,
हरी भये चीर मे प्रगट हरो दुख भारि,
संचत हारो मतिमद वीर बलकारी,
राखि लई दीनकी लाज आप बनवारी
बरसत हरसत सुर सुमन बजावत मेरि, दुःख० ७

क्या करो द्वारिकानाथ मनोहर माया,
अंबरका लगा पहाड अत नहीं पाया
तिहु लोक चहुदिशि भुवन चीर दरशाया,
बदिश गणेश परसाद कृष्ण गुण गाया,
दीननकी दीनानाथ विपति निरबेरि, दुःख० ८

८७ राग धनाश्री-तीन ताल

अब तुम ऋष सुमरोगे राम,
 जिवडा दो दिन का मिजमान ॥
 गरभापन में हाथ जुड़ाया,
 निकल हुवा चेईमान ॥
 बालपने में खेल गुमाया,
 तारुनपन में काम ॥
 बुढ़ेपन में कांपन लागा,
 निकल गया अवसान ॥
 झूठी काया झूठी माया,
 आखर मोत निदान ॥
 कहत कबीर सुनो भाई साधु,
 यही घोड़ा मैदान ॥

८८ राग पितृ-दीपचंदी

जिन मुखसे सीयाराम न समझो,
 तिन मुखमें तो धूर परी ॥ ध्रु० ॥
 धिक तेरो जन्म ऐ जीवन तेरो
 धिक ये मनुखा देह धरी ।
 जीवन तात मुए नहि तेरा
 क्यूं जन्म्यो तू गेबार भरी रे ॥ जिन० ॥

रामनाथ बिनु रमना कैसी,
 करो उपका दुकरा हुकरी ।
 जिन नयनन प्रभु रूत न निरह्यो,
 सो नयननमें लूण मरी रे ॥ जिन० ॥

रत्न पदारथ जन्म मानुखो,
 आवत नहि सो फेर फरी ।
 अब तेरो दाव बन्यो है मूरख,
 करना हो सो ले ने करी रे ॥ जिन० ॥

पान पसार कियो नहि सुकृत,
 दंत दुवारे दगन भरी ।
 खीम कहे तू भूलो आयो
 खाली तेरी खेप परी रे ॥ जिन० ॥

८२ राग कानडा-तीन ताल

दे पूतना विष ने अमृत पायो,
 जो कछु देयत सो कल पेयत नाहक वेदन गायो ॥ध्रुव॥
 शतयज्ञ राजा बलि कीनो बाध पाताल पठायो
 लक्ष गऊ राजा वृष दीन गिरगट रूप करायो ॥१॥
 एक जन्म के मित्र मुदामा कचन धाम बनायो
 सुरदास तेरी अदभुत लीला वेद नेति कहि गायो ॥२॥

९० राग भैरवी-तीन ताल

लज्जा मोरी राखो श्याम हरी
 कीनी कठिन दुःशासन मोसे गहि केशों पकरी ॥ ध्रुव ॥
 आगे सभा दुष्ट दुर्योधन चाहत नग्न करी
 पांचों पांडव सब बल हारे तिनसों कछु न सरी ॥ १ ॥
 भीष्म द्रोण विदुर भये विस्मय तिन सब मौन धरी
 अब नहि मात पिता सुत बांधव एक टेक तुम्हरी ॥ २ ॥
 वसन प्रवाह किये करुणानिधि सेन द्वार परी
 सुरश्याम जब सिंह शरण लइ स्यालों को काहि डरी ? ॥ ३ ॥

२३. तौटक छंद

—

जय राम रमा-रमनं समन—

भव-ताप-भयाकुल पाहि जन ।

अवधेस मुरेस रमेस विभो

सरनागत भोगत पाहि प्रभो ॥

दम-सीस-विनासन बीस भुजा—

कृत दूरि महा-महि भूरि-रुजा ।

रजनी-चर-वृदपतग रहे

सर-पावक-तेज प्रचड दहे ॥

महि-मडल-मडन चारुतर ।

धृत-सायक-चाप-निषंग-वर ॥

मद-मोह-महा-ममता-रजनी

तमपुंज दिवाकर-तेज-अनी ॥

मनजात किरात निपात किये

मृग लोग कुभोग सरेन दिये ॥

हृति नाथ अनाथन्हि पाहि हरे ।

विषयावन पाँवर भूलि परे ॥

बहु रोग वियोगन्हि लोग हये ।

भवदंघिनिरादर के फल ये ॥

भवमिन्धु अगाध परे नर ते ।

पद-पंकज-प्रेम न जे करते ॥

अति दीन मलीन दुखी नितही ।

जिन्हके पदपंकज प्रीति नही ॥

अबलब भवत कथा जिन्हके

प्रिय सत अनन सदा तिन्हके ॥

नहि राग न लोभ न मान मदा ।

तिन्हके सम वैभव वा विपदा ॥

एहि ते तब सेवक होत मुदा ।

मुनि त्यागत जोग भरोस सदा ॥

करि प्रेम निरंतर नेम लिये ।

पदपंकज सेवित सुख हिये ॥

सम मानि निरादर आदरही ।

सब सत सुखी विचरति मही ॥

मुनि-मानस-पकज-भृग भजे ।

रघुवीर महारनधीर अजे ॥

तब नाम जपामि नमामि हरी ।

भवरोगमहामदमानअरी ॥

गुनमाल कृपापरमायतन ।

प्रनमामि निरंतर श्रीरमन ॥

रघुनद निकदय द्वंद्वघन ।

महिपाल विलोक्य दीनजन ॥

दो—बार बार वर माँगउ हर्षि देहु श्रीरग ।

पदसरोज अनपायनी भगति सदा सतसग ॥

पाहि : रक्षा करो; भूरि-रुजा : महा रोग; सायक : बाण

निषग-वर : भार्युः अनी अणी, मनजात : कामदेव

किरात : भील, निपात : हरावबु; हति : मारीने; पाँवर : पामर

हये : मूआ; भवदंघ्रि : आपनां चरणकमल; अजे : नहि

जीतानार; परमायतन : परमनिधान; अनणायनी : अखंड

मुदमंगलमय सत समाजू ।

जो जग जगम तीरथराजू ।

रामभक्ति जहँ सुरसरिधारा

सरस्वति ब्रह्मविचारप्रचारा ॥ १ ॥

* *

सुमति कुमति सबके उर बसहि ।

नाथ पुरान निगम अस कहहि ॥

जहां सुमति तहां मपति नाना ।

जहां कुमति तहां विपति निदाना ॥२॥

* *

रघुकुल-रीति सदा चलि आई ।

प्राण जाय वरु वचन न जाई ॥

नहि असत्य सम पातकपुंजा ।

गिरि सम होइ कि कोटिक गुजा ॥३॥

* *

११०

मोसम दीन न दीनहित

तुम समान रघुवीर ।

अस विचारि रघु-वंश-मणि

हरहु विषम भवपीर ॥ ४ ॥

* *

भवपीर : भवपीड

ગુજરાતી ભજન

૧૨ રાગ સ્વમાજ-ધુમાळી

વૈષ્ણવ જન તો તેને કહિયે, જે પીડ પરાઈ જાણે રે
 પરદુઃખે ઉપકાર કરે તોયે, મન અભિમાન ન આણે રે
 સકલ લોકમાં સહુને વદે, નિદા ન કરે કેની રે
 વાવ કાછ મન નિથલ રાખે, ધન ધન જનની તેની રે
 સમદૃષ્ટિ ને તૃષ્ણાત્યાગી, પરછી જેને માત રે
 જિલ્હા થકી અસત્ય ન બોલે, પરધન નવ શાલે હાથ રે
 મોહ માયા વ્યાપે નહિ જેને, દડ વૈરાગ્ય જના મનમાં રે
 રામનામ શુ તાळી લાગી, સકલ તીરથ તેના તનમાં રે
 વળલોભી ને કપટરહિત છે, કામ ક્રોધ નિવાર્યા રે
 મળે નરસૈંયો તેનું દરશન કરતાં. ફલ એકોતેર તાર્યા રે

९३ राग खंमाज-धुमाळी

भूतळ भक्ति पदारथ मोटुं, ब्रह्मलोकमां नाहीं रे
 पुण्य करी अमरापुरी पाण्या, अन्ते चोर्याशी मांही रे
 हरिना जन ते मुक्ति न मागे, मागे जनमोजनम अवतार रे
 नित सेवा नित कीर्तन धोच्छव, निरखवा नन्दकुमार रे
 भरतखंड भूतळमां जनमी, जेणे गोविन्दना गुण गाया रे
 धन धन रे एनां मातपिताने, सकळ करी एणे काया रे
 धन वृन्दावन धन ए लीला, धन ए व्रजनां वासी रे
 अष्ट महासिद्धि आंगणीये रे ऊभी, मुक्ति छे एमनी दासी रे
 ए रसनो स्वाद शकर जाणे, के जाणे शुक्रजोगी रे
 काईएक जाणे व्रजनी रे गोपी, भणे नरसैयी भोगी रे

९४ राग आसा मांड-ताल झपताल

समरने श्रीहरि मेल ममता परी

जोने विचारीने भूळ तार

नू अल्या कोण ने कोने बळगी रख्यो

वगर समज्ये कहे मारुं मारुं १

देह तारी नथी जो तुं जुगते करी

राखतां नव रहे निश्चे जाये

देहसबध तज्ये अवनवा बहु थश

पुत्र कलत्र परिवार व्हाये २

धन तणुं ध्यान तुं अहोनिश आदरे

ए ज तारे अंतराय मोटी

पासे छे पियु अल्या तेने नव परखियो

हाथथी बाजी गई थयो रे खोटी ३

भरनिद्रा भर्यो रुंधी घेर्यो घणो

सतना शब्द सुणी कां न जागे

न जागतां नरसैया लाज छे अति घणी

जनमोजनम तारी खांत भागे ४

૧૫ રાગ આસા માહ-સપતાલ

અખિલ બ્રહ્માણ્ડમાં એક તુ શ્રીહરિ

જૂજવે રૂપે અનત માસે

દેહમાં દેવ તુ, તેજમાં તત્ત્વ તુ

શૂન્યમાં શબ્દ થઈ વેદ વાસે ૧

પવન તુ પાણી તુ ભૂમિ તુ ભૂધરા

વૃક્ષ થઈ ફૂલી ગયો આકાશ

વિવિધ રચના કરી અનેક રસ લાવિને

શિવ થકી જીવ થયો એજ આશે ૨

વેદ તો એમ વદે શ્રુતિસ્મૃતિ સાલ દે

કનક કુંડલ વિષે ભેદ ન્હોયે

ઘાટ ઘડ્યા પછી નામરૂપ જૂજવા

અંતે તો હેમનુ હેમ હોયે ૩

વૃક્ષમાં બીજ તુ, - બીજમાં વૃક્ષ તુ

જોડ પટંતરે એ જ પાસે

મળે નરસૈયો એ મન તણી શોધના

પ્રીત કહં પ્રેમથી પ્રગટ થાશે ૪

१६ राग आसा-माड

ज्या लगी आतमातत्त्व चीन्हो नहि
 त्यां लगी सायना सर्व जूठी
 मनुष्यदेह ताहरो एम एळे गयो
 मावठानी जेम श्रष्टि वूठी

१

शु थयु स्नान पूजा ने सेवा थकी
 शु थयु घेर रहो दान दीधे
 शु थयु धरी जटा भस्मलेपन कर्ये
 शु थयु बाळ लांचन कीधे

२

शु शयु तप ने तीरथ कीधा थकी
 शु थयु माल ग्रही नाम लीधे
 शु थयुं तिलक ने तुलसी धार्या थकी
 शु थयु गगजल पान कीधे ३

शु थयु वेद व्याकरण बाणी बघे
 शु थयुं राग ने रग जाण्ये
 शु थयु खट दरशन सेव्या थकी
 शु थयु वरणना भेद जाण्ये ४

ए छे परपच सहु पेट भरवा तणा
 आतमाराम परिव्रद्ध न जोयो
 भगे नरसैयो के तत्त्वदर्शन विना
 र न चितामणि जन्म खोयो ५

९५ राग आसा मांड-झपताल

जे गमे जगतगुरु देव जगदीशने
 ते तणो खरखरो फोक करवो
 आपणो चितव्यो अर्थ कांइ नव सरे
 उगरे एक उद्वेग धरवो १

हु करु हु करु ए ज अज्ञानता
 शकटनो भार जेम श्वान ताण
 सृष्टि मढाण छे सर्व एणी पेरे
 जोगी जोगेश्वरा कोक जाणे २

नीपजे नरथी तो कोई न रहे दुखी
 शत्रु मारीने सौ मित्र राखे
 राय ने रक कोई दृष्टे आवे नहि
 भवन पर भवन पर छत्र दाखे ३

ऋतु लता पत्र फल फूल आवे यथा
 मानवी मूर्ख मन व्यर्थ शोचे
 जेहना भाग्यमां जेहने जे लख्युं
 तेहने ते सम ते ज प्होचे ४

ग्रथ गडबड करी बात न करी खरी
 जेहने जे गमे तेने पूजे
 मन कर्म वचनथी आप मानी लहे
 सत्य छे ए ज मन एम सुझे ५

सुख ससारी मिथ्या करी मानजो
 कृष्ण विना बीजु सर्व काचु
 जुगल कर जोडी करी नरसँयो एम कहे
 जन्म प्रतिजन्म हरि ए ज जाचु ६

९८ राग आसा माड-झपताल

गौने जोड तो जगत दीसे नहि

उघमां अटपटा भोग भामे

चित्त चैतन्य विलास तद्रूप छे

ब्रह्म लटका करे ब्रह्म रामे १

पंच महाभूत परिब्रह्म बिषे ऊपज्य

अणु अणु माही रच्यां रे वळ्ळां

फूल ने फल ते तो वृक्षना जाणवा

थडथकी डाळ ते नहि रे अळगी २

वेद तो एम वदे श्रुति स्मृति मख दे

कनक कुडल बिषे भेद न्होये

घाट घळ्या पछी नाम रूप जूजवा

अते तो हेमनु हेम होये ३

जीव ने शिव तो आप इच्छाए थया

रची परपच चौद लोक कीधा

भणं नरसैयो ए, ते ज तु ते ज तु

एने समर्थी कई मत सीव्या ४

९९ राग आसा माड-ताल झपताल

प्रेमरस पा ने तु मोरना पिच्छधर

तत्त्वनु द्रपणं तुच्छ लागे

दुबळा डोरनु कुशके मन चले

चतुरधा मुक्ति ते तो न मागे १

प्रेमनी वात परिक्षित प्रीछयो नह।
 शुकजीए समजीने रस सताडयो
 ज्ञान वैराग्य करी ग्रन्थ पूरो कर्यो
 मुक्तिनो मार्ग सुधो देखाडयो २
 मारीने मुक्ति आपी घणा दैत्यने
 ज्ञानी विज्ञानी बहु मुनि रे जोगी
 प्रेतने जोग तो व्रज तणी गोपिका
 अवर विरला कोइ भक्त भोगी ३
 प्रेमने मुक्ति तो परम वल्लभ सदा
 हेतुना जीव ते हेतु तूठे
 जन्मोजन्म लीलारस गावतां
 ल्हाणनां व्हाण जेम द्वार छूटे ४
 मै ग्रह्यो हाथ गोपीनाथ गरवा तणो
 अवर बीजु कांइए न भावे
 नरसैयो महामति गाय छे गुण कथी
 जति सतीने तो स्वप्ने न आवै ५

१२० राग आसा मांड-ताल झपताल

बापजी पाप में कवण कीधां हशे
नाम लेतां तारु निद्रा आवे
उंघ आलस्य आहार में आदर्या
लाम विना लव करवी भावे १
दिन पुठे दिन तो वही जाय छे
दुर्मतिनां में भर्था रे डाला
भक्ति भूतळ विषे नव करी ताहरी
खांडया ससारनां थोथां ठाला २
देह छे जूठडी, कर्म छे जूठडां
भीडभंजन तारु नाम साचु
करी फरी वरणवु, श्री हरि तुजने
पतिनपावन तारु नाम जाचु ३
तारी करुणा विना कृष्ण कोडामणा
कळ अने अकळनु बळ न कावे
नरसैंया रकने, जखना ताहरी
हेइ बेडी भागो शरण आवे ४

१०१ राग आसा-मांड ताल झपताल

रात रहे जाहरे पाछली खटघडी

साधु पुरुषने सुई न रहेवुं

निद्राने परहरी समरवा श्रीहरि

एक तुं एक तु एम कहेवु १

जोगीया होय तेणे जोग समारवा

भोगीया होय तेणे भोग त्यजवा

वेदीया होय तेणे वेद विचारवा

वैष्णव होय तेणे कृष्ण भजवा २

सुकवि होय तेणे सद्ग्रंथ बांधवा

दातार होय तेणे दान करवुं

पतिव्रता नारीए कथने पूछवुं

कथ कहे तेह तो चित्त धरवु ३

आपणे आपणा धर्म संभाळवा

कर्मनो मर्म लेवो विचारी

नरसैयाना स्वामीने स्नेहथी समरतां

फरी नव अवतरे जर ने नारी ४

१०२ आसा-मांड, झपताल

ध्यान धर हरितणु अल्पमति आळसु

जे थकी जन्मनां दुःख जाये

अवर धंधो कर्ये अरथ कांड नव सरे

माया देखाडीने मृत्यु व्हाये

ध्यान०

सकभ कल्याण श्रीकृष्णना चरणमां

शरण आवे सुख पार न्होये

अवर वेपार तुं मेल्य मिथ्या करी

कृष्णनु नाम तु राख म्होंये

ध्यान०

पटक माया परी अटक चरणे हरि

वटक मां वात सुणतां ज साची

आशनु भवन आकाश सूधी रच्युं

मूढ ए मूळथी भीत काची

ध्यान७

सरस गुण हरितणा जे जनो अनुसर्या

ते तणा सुजश तो जगत बोले

नरसैंया रकने प्रीत प्रभुशु घणी

अवर वेपार नहि भजन तोले

ध्यान०

१०३ राग खमाज काफी ताल धुमाळी

तु तारा बीरद स मु जोजे शायळा
न जोइश करणी अमारी रे टेक

हिरण्यकशिपुने हाथ रे हणीयो

माशी पुतना मारी रे

प्रह्लाद कारण स्तंभमां वसीया

प्रगट्या देव मुरारि रे १

लाक्षागृहमां जेम पांडव उगार्या

ब्रह्मांड ज्वाला व्यापी रे

गज गणिका तारी

जयदेवने पद्मिनी आर्या रे २

दुष्ट ससामा जेम चोर ज पूर्यो
 लाज पावालीनी पाळी रे
 तेलकटा जेम शीतळ कीधी
 वेळा मुधन्वानी वाळी रे ३

ऋषीश्वरे जेम अहल्या शापी
 ब्रह्मशल्या थई भारी रे
 ते पण तारे चरणे रघुवर
 थई अनुपम नारी रे ४

मीरांबाईनां विख अमृत कीथा
 विदुरनी आरोग्या भाजी रे
 शबरीना तमे बोर ज प्रादया
 तेनी प्रीते थया राजी रे ५

अनेक भक्त एवा आगे उगार्या
 सहाय थया मोरारी रे
 नरसैयाना स्वामी लक्ष्मीवर
 मोटी ओथ तमारी रे ६

૧૦૪ રાગ અસા માંડ-ત્રીન તાલ

જૂનું થયુ રે દેવલ જૂનુ થયુ,
 મારો હસલો નાનો ને દેવલ જૂનુ થયુ ધ્રુવ૦
 આ રે કાયા રે હસા, ડોલવાને લાગી રે
 પડી ગયા દાંત માંચલી રેણુ તો રયુ મારો૦ ૧
 તારે ને મારે હસા, પ્રીતુ બધાળી રે
 ઉડી ગયો હસ પાંજર પડી તો રહ્યુ મારો૦ ૨
 બાઈ મીરાં કહે છે પ્રભુ, ગિરધરના ગુણ
 પ્રેમનો પ્યાલો તમને પાઈને પિઠ મારો૦ ૩

१०५ राग कालिंगडी-दीपचंदी

नहि रे विसारु हगि, अतरमांथी नहि रे० ध्रुव०

जल जमुनानां पाणी रे जातां

शिर पर मटकी धरी १

आवतां ने जातां मारग वच्चे

अमुलख वस्तु जडी २

आवतां ने जातां वृन्दा रे वनमां

चरण तमारे पडी ३

पीछां पीतांबर जरकशी जामा

केसर आढ करी ४

मोर मुगट ने काने रे कुडळ

मुख पर मोरली धरी ५

बाई मीरां कहे प्रभु गिरिधरना गुण

विट्ठल वरने वरी ६

१०६ राग झिजोटी-तीन ताल

बोल मां बोल मां बोल मां रे

राधाकृष्ण विना बीजु बोल मां ध्रुव०

साकर शेरडीनो स्वाद तजीने

कढवो लिबडो घोळ मां रे १

चांदा सूरजनुं तेज तजीने

आगीया सगाते प्रीत जोड मां रे २

हीरा माणेक झवेर तजीने

कथीर सगाते मणि तोळ मां रे ३

मीरां कहे प्रभु गिरिधर नागर

शरीर आप्युं समतोलमां रे ४

१०७ राग काफी-द्रुत दीपचदी

मुखड नी माया लागी रे, मोहन प्यारा ध्रुव०
 मुखडुं मे जोयु ताम, सर्व जग थयु खाम
 मन मारु रह्यु न्यामं रे मोहन०
 संसारीनु सुख एवु, ज्ञासवाना नीर जेवुं
 तेने तुच्छ करी फरिये रे मोहन०
 मीरांवाई बलिहारी, आशा मने एक तारी
 हवे हु तो वडभागी रे मोहन०

१०८ राग जोगी-धुमाळी

जे कोई प्रेमअश अवतरे प्रेमरस तेना उरमां ठरे ध्रुव०
 सिंहण केरु दूध होय ते सिंहणसुतने जरे
 कनकपात्र पाखे सहु धातु फोडीने नांमरे १
 सकरखोरनु साकर जीवन, खरना प्राण ज हरे
 क्षार सिंधुनु माछलड्ड ज्यम मीठा जळमां मरे २
 सोमवेली रसपान शुद्ध जे ब्राह्मण होय ते करे
 वगरवंशीने वमन करावे वेदवाणी ऊचरे ३
 उत्तम वस्तु अधिकार विना मळे तदपि अर्थ ना सरे
 मत्स्यभोगी बगलो मुक्ताफल देखी चंचु ना भरे ४
 एम कोटि साधने प्रेम विण पुरुषोत्तम पूठ न करे
 दया प्रीतम श्री गोवर्धनधर प्रेमभक्ति, दर ५

१०९ गग छाया खमाच-धुमाळी

चित तृ शीदने चिता धरे कृष्णने करवु होय ते करे ॥ध्रु०॥

स्थावर जगम जड चैतनमां मायानु बळ ठरे
समरण कर श्रीकृष्णचद्रनु आत्म मरण भय हरे १

नव मास प्राणी कृष्णचद्रनु ध्यान मर्भमां घरे
मायानु आवर्ण कर्गु त्यागे लक्ष चोराशी फरे २

તુ અતર ઉઢેગ ધરે તેથી કારજ શુ સરે !

ધણીનો ધાર્યો મનમુલો હર વ્રજાથી નવ ફરે ૩

દોરી સર્વની એના હાથમાં, મરાવ્યુ ડગલુ મરે

જેવો જત્ર વગાડે જત્રી તેવો સ્વર નીસરે ૪

થનાર વસ્તુ થયા કરે, જ્યમ થીફલ પાળી મરે

જનાર વસ્તુ ણી પેરે જાશે, જ્યમ ગજ કોઠું મરે ૫

જેને જેટલુ જે જ્યમ કાલે, તે તેને કર ઠરે

એમાં ફેર પડે નહિ કોઈથી, શીદ કુટાઈ તુ મરે ? ૬

તારુ ધાર્યુ થતુ હોય તો, મુખ મંચે દુઃખ હરે

આપ તણુ અજ્ઞાનપણુ ણ, મૂલ વિચારે સરે ૭

થાવાનુ અણવિતવ્યુ થાજે, ઉપનિષદ ઓંચરે

રાખ મરોસો રાધાવરનો, દયા શીદને ડરે ? ૮

११० राग बिलावल-ताल झपताल

महा कष्ट पाव्या विना कृष्ण कोन मलया

चारै जुगना जुओ साधु शोधी

बहाल वैष्णव विषे विरलाने होय बहु

पीडनारा ज भक्तिविरोधी

ध्रु०

देवजी, प्रदलादजी, भीष्म, बलि, विभीषण

विदुर, कुन्ती कुबर सहित दुखियां

चन्द्रदेव देवकी, नंदजी, पशुपति

मकर व्रजभक्त दुःखी भक्तमुखिया

१

नल दमयंती, हरिश्चंद्र तारानयनी

रुक्मांगद अंबरेषादि कष्टी

नरसिंह महेतो ने जयदेव, मीरां, जनो

प्रथम पीढा पछी सुखनी वृष्टि

२

व्यास आधि व्याधि तुलसी माधवादिक

शिव कपीला विधा विश्व निन्दे

जगजननी जानकी दुःख दुस्तर सह्यु

पाप वण ताप जेने जगत वदे

३

सचित क्रियमाण प्राण जेने नशी

तेने भय ताप जात नडे छे

अकल गत ईश हेतु न समज्यु पडे

प्रबल इच्छा सरव ते पडे छे

४

छे कथन मात्र ए पाप ने पुण्य ने

नचव्युं नदकुवरनु जगत नाचे

दया प्रीतम रुचि विना पत्र ढाले नहि

एण न भागे भ्रमण मन काचे

५

૧૧૧ રાગ છાયા સમાજ તાન તાલ

હરિનો મારગ છે ગગનો. નહિ કાયરનું કામ જોને
 પરથમ પહેલું મસ્તક મૂકી, વઠતી લેવું નામ જોને ૧
 સુત વિત દારૂ શીશ સમરપે, તે પામે રમ પીવા જોને
 સિધુ મધ્યે મોતી લેવા માંહી પડયા મરજીવા જોને ૨
 મરણ આગળે તે મરે મૂઠી, દિલની દુગ્ધા વામે જોને
 તોરે ઝભા જુવે તમાસા, ત કોઢી નવ પામે જોને ૩
 પ્રેમપથ પાવકની પ્વાળા, ખાઝી ધાણા ભાગે જોને
 માંહી પડયા તે મહામુખ માળે, દેખનારા દાણે જોને ૪
 માથા સાંટે મોઠા વસ્તુ, સાંપડવી નહિ સ્હંલ જોને
 મહાપદ પામ્યા તે મરજીવા, મૂકી મનનો મેલ જોને ૫
 રામ અમલમા રાતા માતા પૂરા પ્રેમી પરચે જોને
 પ્રીતમના સ્વામીની લીલા તે રજનીદન નરચે જોને ૬

੯੧੨ ਰਾਗ ਸਾਰੰਗ-ਦੀਪਚੰਦੀ ਟਾਲ

—

ਜਲਗ ਵਸਾਵ੍ਯੁ ਰੇ ਜੋਗੀਏ, ਟ੍ਯਜੀ ਤਨਡਾਨੀ ਆਸ਼ ਜੀ
 ਵਾਤ ਨ ਗਮੇ ਆ ਵਿਸ਼੍ਵਨੀ, ਆਠੇ ਪਹੋਰ ਉਦਾਸ ਜੀ ਧ੍ਰੁ०

ਸੈਜ ਪਲੰਗ ਪਰ ਪੋਢਤਾ, ਮਦਿਰ ਝਰੁਖਾ ਮਾਂਧ ਜੀ
 ਤੇਨੇ ਨਹਿ ਨ੍ਰੁਣ ਸਾਥਰੋ, ਰਹੇਤਾ ਤਰੁਤਲ ਛਾਂਧ ਜੀ ੧

शाल दुशाला ओढता, शीणा जरकसी जाम जी
 तेणे रे राखी कंधा गोदडी, महे शिर शीत थाम जो २
 भावतां भोजन जमता, अनेक विधिनां अन्न जी
 ते रे मागण लाग्या दुकडा, भिक्षा भवन भवन जी ३
 हाजी कहेता हमार उठता, चालतां लश्कर लाव जी
 ते नर चाल्या रे एकला, नहि पेजार पाव जी ४
 रहो तो राजा रसोई करु, जमता जाओ योगीराज जी
 खीर नीपजावु क्षणु एकमां, ते तो भिक्षाने काज जी ५
 आहार कारण उभो रहे, एकनी करी आश जी
 ते जोगी नहि भोगी जाणवो, अंतं थाय विनाश जी
 राज भाज सुख परहरी, जे जन लेशे जोग जी
 ते धन दारामां नहि धसे, रोग सम जाणे भोग जी ७
 वन्य ते त्याग वैरागने, त्यजी तनडानी आश जी
 कुळ रे त्यजीने निष्कुळ थया, तेनु कुळ अविनाश जी ८

૧૧૩ રાગ સારંગ-દીપચંદી તાલ

જહમરતની જાતના, જોગી જે જગમાંય જી
 ઇન્દ્રિય મનની ઉપરે, રહે શત્રુ સદાય જી ધ્રુવ૦
 વિકલ ન થાયે વિષયમાં, રહે પર્વત પ્રાય જી
 ધરમ ધીરજ મૂકે નહિ, મર મસ્તક જાય જી ૧
 આઠે પહોરમાં એક ઘડી, નવ માને નિજ દેહ જી
 તેના મુલ્ય સારુ શુ કરે, ઉપાય નર એહ જી ૨
 હરિદ્વિચ્છાએ હરે ફરે, કરે જીવનો ઉદ્ધાર જી
 જેને મળે એવા જોગીયા, પામે તે ભવ પાર જી ૩
 એવા જોગીને આવી મળે, જાણ્યેઅજાણ્યે જન જી
 નિષ્કુલ્લાનંદ કહે એ નરને, પલમાં કરે પાવન જી ૪

११४ राग सारंग-दीपचंदी ताल

जननी जीवो रे गोपीचदनी, पुत्रने प्रेयो वैराग जी
 उपदेश आयो एणी पेरे लाग्यो मसारीडो आग जी ध्रुव०
 धन्य धन्य माता ध्रुव तणी, कहां कठण वचन जी
 राजा राजसुख परद्वरी, वेगे चालीया वन जी १
 उठी न शके रे उंटीयो, बहु बोलाव्यो बाजद जी
 तेने रे देखी त्रास उपज्यो, लिथी फकीरी छोव्यो फद जी २
 भलो रे त्याग भरधरी तणो, तजी सोळसे नार जी
 मंदिर अरुखा मेली करी, आसन कीधलां बहार जों ३
 ए वैरागवतने जाऊ वारणें, बीजा गया रे अनेक जी
 भला रे भुडा अवनी उपरे, गणतां नावें छेक जी ४
 कथां गयुं कुळ रावण तणु, सगरसुत साठ हजार जी
 न रद्यु ते नाणुं राजा नदनुं, सर्व मुपन वेवार जी ५
 छत्रपति चाली गया, राज मूकी राजन जी
 देव दानव मुनि मानवी, सर्व जाणो सुपन जी ६
 समजी मूको तो साहं घणु, जहर मूकावशे जम जी
 निष्कुळानंद कहे नहि मटे, साचुं कहु खाई सम जी ७

२१५ राग सारंग-शीपचंदी ताल

त्याग न टुके रे वैराग विना, करीये कोटी उपाय जी
 अंतर उडी इच्छा रहे, ते तो केम त्यजी जाय जी ध्रुव०
 वेप लीधो वैरागनो, देश रही गयो दूर नी
 उपर वेप अच्छो बन्यो, मांही मोह मरपूर जी १
 काम क्रोध लोभ मोहनु, ज्यां लगी मूळ न जाय जी
 सग प्रमगे पांगरे, जोग भोगनो थाय जी २
 उष्ण रते अबनी विषे, बोज नव दिसे बहार जी
 घन वरसे वन पांगरे, इन्द्रिय विषय आकार जी ३
 कनक देखीने लोह चळे, इन्द्रिय विषय सजोग जी
 क्षणभेटे रे अभाव छे, भेटे भोगवशे भोग जी ४
 उपर त्यजे ते अतर भजे, एम न सरे अरथ जी
 वणश्यो रे वर्णाश्रम थकी, अंत करजे अनरथ जी ५
 भ्रष्ट थयो जोगभोगथी, जेथ वगड्यु दूध जी
 गयु घृत मही माखण थकी, आपे थयु रे अशुद्ध जी ६
 पळमां जोगी रे भोगी पळमां, पळमां गृही ने त्याग जी
 निष्कुळानंद ए नरनो, वणसमज्यो वैराग जी ७

११६ राग आसा-झपताल

धीर धुरन्धरा शूर साचा खरा

मरणनो भय ते तो मंन नाणे

खर्व निखर्व दळ एक सामा फरे

तरणने तुल्य तेने ज जाणे १

मोहनु सेन महा विकट लडवा समे

मरे पण मोरचो नहि झ त्यागे

कवि गुण पंडित बुधे बहु आगळा

ए दळ देखतां सर्व भा २

काम ने क्रोध मद लोभ दळमां मुन्वी

लडवा तणो नव लाग लागे

जोगीया जंगम तपी त्यागी घणा

मोरचे गये धर्मद्वार मागे ३

एवा ण सेनशु अडिखम आखडे

गुरुमुखी जोगीया जुक्ति जाणे

मुक्त आनंद मोह फोज मार्या पछी,

अखड मुख अटळ पद राज माणे ४

११७ गरवी

(शीख चासुजी दे छे रे—ए ढाळ)

- टेक न मेले रे, ते मरद खरा जग मांही
त्रिविध तापे रे, कदी अंतर डोले नाहि १
- निधडक बदते रे हड धीरज मन धारी
काळ कर्मनी रे, शका देवे विसारी २
- मोडुं बहेलुं रे, निश्चे करी एक दिन मरचु
जगमुख सारु रे, कैदी कायर मन नव करवुं ३
- अतर पाडी रे, समजीने सवळी आंटी
माथु जातां रे, मेले नहि ते नर माटी ४
- कोईनी शंका रे, कैदी मनमां नव धारे
नकारजंजना रे नकाराते मन न विगाने ५

११८ गरवी

(ढाल--सगपण हरिवरनु साचु)

रे शिर साटे नटवरने वरीये

रे पाळु ते पगळु नव भरीये ध्रुव०

रे अन्तर दष्टि करी खोज्यु

रे ढहापण झाझु नव डोळ्यु

ए हरि सारु माथुं घोळ्यु

रे समज्या विना नव नीसरीये
 रे रण मध्ये जईने नव डरीये
 त्यां मुख पाणी राखी मरीये २

रे प्रथम चडे शूरो थईने
 रे भागे पाछो रणमां जईने
 ते शु जीवे भूड मुख लईने ३

रे पहेलु ज मनमां त्रेवडीये
 रे होडे होडे जुद्धे नव चडीये
 रे जो चडीये तो कटका थई पडीये ४

रे रग सद्वित हरिने रटीये
 रे हाक वाग्ये पाछा नव हटीये
 ब्रह्मानंद कहे त्यां मरी मटीये ५

११९ धीरा भगतनी-काफी

जेने राम राखे रे, तेने कुण भारी शके
 अवर नहि देखु रे, बीजो कोई प्रभु पखे ध्रुव०
 चाहे अमीरने भीख मंगावे, ने रकने करे रे राय
 थळने थानक जळ चलावे, जळ थानक थळ थाय
 तरणांनो तो मेरु रे, मेरुनु तरणु करी दाखवे १
 नीभाढाथी बळतां राख्या, मांजागीना बाळ
 टींटीडीनां ईडां उगार्या, एवा छो राजन रखवाळ
 अन्त वेळा आवो रे, प्रभु तमे तेनी तके २
 बाण ताणीने उभो पारधी, सिचाणो करे रे तकाव
 पारधीने पगे सर्प डसीयो, सिचाणा शिर नहि घाव
 बाज पडयो हेठो रे, पखी उडी गयां सुखे ३
 गज कातरणी लईने बेठा, दरजी तो दीनदयाळ
 वधे घटे तेने करे बराबर, सौनी ले सभाळ
 धणी तो धीरानो रे, हरि तो मारो हींडे हाके ४

१२० धीरा भगतनी-काफी

तरणा ओथे डुगर रे, डुगर कोई देखे नहीं
 अजाजूथ मांहे रे, समरथ गाजे सही श्रुव०
 सिंह अजामां करे गर्जना, कस्तुरी मृग राजन
 तलनी ओथे जेम तेल रह्यु छे, काष्ठमां हुताशन
 दधि ओथे घृत ज रे वस्तु एम छुपी रही १
 कोने कहु ने कोण साभळशं, अगम खेल अपार
 अगम केरी गम नहि रे, वाणी न पढोंचे विस्तार
 एक देश एवो रे, बुद्धि थाकी रहे तहीं २
 मन पवननी गति न पढोंचं, छे अविनाशी अखड
 रह्यो सचराचर भर्यो ब्रह्म पूरण, तेणे रच्यां ब्रह्मांड
 ठाम नहि को ठालां रे, एक अणु मात्र कहीं ३
 सद्गुरुजीए कृपा करी तयारे, आप थया रे प्रकाश
 शां शां दोडी साधन साधे, पोते पोतानी पास
 दास धीरो कहे छे रे, ज्यां जोऊं त्यां तुं ही तु ही ४

૨૨૬ રાગ ધનાશ્રી-ત્રીન તાલ

રામબાળ વાગ્યાં હોય તે જાણે (૨) ધ્રુવ૦

ધ્રુવને વાગ્યાં, પ્રહ્લાદને વાગ્યાં, ઠરી ઝેડા ઠંકાણે
ગર્ભવાસમાં શુક્રદેવજીને વાગ્યાં, વેદ વચન પરમાણે ૧

મોગધ્વજ રાજાનાં મન દરી લેવા વ્હાલો પધાર્યાં તે ઠામે
કાશીળ, જડને કરવત મેલાવ્યાં, પુત્ર પત્ની વેડ તાણે ૨

બાઈ મીઠાં ઉપર ક્રોધ કરીને, રાણો સ્વડગ લેડ તાણે
ઝેરના પ્યાલા ગિરધરલાલે, અમૃત કર્યાં એવે ટાણે ૩

નર્મસિદ્ધ મેતાની હુડી સીકારી જ્યેષ્ઠ કરી સ્વરે ટાણે
અનેક ભક્તોને ણે ઉગાર્યાં, ધનો ભગત ડર આણે ૪

१२२ गग काफ़ी-ताल दीपचंद्र

काँई सहाय नथी, विना हरि कोई सहाय नथी ध्रुव०

बधा मां बलमां तुं बालक ममतामा मनथी
मूतो केम धरीने धीरज, धाम धरा धनथी १

भज भूधरने भाळ करीने, शमदम साधनथी
अवर तणी सेवा शा माटे, अरर ' करे अमथी २

काळ कराळ तणो भय भारे, जो मनमाहि मर्था
करशे ते थई शकशे कशच, आ उत्तम तनथी ३

१२३ राग कालिंगडा-तीन ताल

भक्ति बडे वश थाय, रमापति भक्ति बडे वश थाय ध्रुव०
जो ईश्वर वश थाय नहि तो, जन्ममरण नहि जाय
भक्ति परम सुखनु शुभ साधन, मफल करे छे काय
भक्ति बडे भगवान लदा वश, निगमागम पण गाय
बळियाना बळ रूप दयाधन, निर्बळ थई वधाय
मरुट सेवक पर आवे तो, त्यां धरणीधर धाय
भक्ताधीन दयानिधि भूधर, भक्ति विना न पमाय
भक्ति विना व्रत जप तप आदिक, अफल अनेक उपाय
धन यौवन बल बुद्धि चतुरता निर्बळ ते समुदाय
रंग रूप कुल जाति विशेषे, न करे कोई सहाय
अजामील नारदमुनि शबरी, त्यां गणिका गजराय
केशव हरिनी भक्ति तणा गुण, एक मुखे न ग्वाय

१२४ राग बागेश्वरी-ताल ध्रुमाङ्ग अगार त्रिवरा

दीनानाथ दयाल नटवर, हाथ मारो मूकशो मां
 हाथ मारो मूकशो मां, हाथ मारो मूकशो मां १
 आ महा भवसागरे, भगवान हु भूको पड्यो नृ
 चौदलोकनिवासचलाकान्त, आ तरु चूकशो मां २
 ओथ ईश्वर आपनो, साधन विषे समजु नहि हु
 प्राणपालक पोत खोई, शस्त्र आखर फूकशो मा ३
 मात तान सगां सहोदर, जे कहु ते आर मारे
 हे कृपामृतना सरोवर, दास माह मूकशो मा ४
 शरण केशवलालनु छं, चरण हे हरि राम तारु
 अम्बिलनायक आ समय, खोटे मगे पण मूकशो मां ५

१.२५ राग छाय्या खमाच-तनि ताल

मारी नाड तमारे द्वाथे प्रभु सभाळजो रे
 मुजने पोतानो जाणीने प्रभुपद पाळजो रे अ०
 पथ्यापथ्य नथी समजानु, दुःख सदैव रहे उभरातु
 मने हशे गु थातु, नाथ निहाळजो रे १
 अनादि आप वैद्य छो माचा, कोई उपाय विणे नहि काचा
 दिवस रहा छे टाचा, वेळा वाळजो रे २
 विश्वेश्वर गुं हर्जा विमारां, वाजी हाथ छतां कां हारो !
 महा मुझारो मागे, नटवर टाळजो रे ३
 केशव हाग मारु गु थाशे, घाण वळ्यो गु गढ घेराशे ?
 लाज तमागी जाशे, भूधर भाळजो रे ४

१२६ राग छाया खमाच-तीन ताल

- सद्गुरु शरण विना अज्ञानतिमिर टळशे नहि रे
जन्म मरण देनाह वीज खरु बळशे नहि रे ध्रुव०
- प्रेमामृतवचपान विना साचा खोटाना भान विना
गांठ हृदयनी ज्ञान विना गळशे नहि रे १
- शास्त्र पुराण सदा तभारे तन मन इन्द्रिय तत्पर वारे
वगर विचारे वळमां सुख रळशे नहि रे २
- तत्त्व नथी मारातागमां मुज्ञ समज नरतासारां
सेवकधुनदारामां दिन वळशे नहि रे ३
- केशव हरिनी करतां सेवा परमानंद बतावे तेवा
शोध विना सज्जन एवा मळशे नहि रे ४

૧૨૭ રાગ ગઝલ-ભેરવા

કહ લાલો નિરાશામાં અમર આશા છુપાઈ છે
 રૂપા મજર સનમનામાં રહમ ઉઠી લપાઈ છે ધ્રુવ૦

જુદાઈ જિંદગીભરની, કરી રો રો વધી કાઢી
 રહી ગઈ વસ્લની આશા, અમર ગરદન કપાઈ છે ૧

ઘડી ના વસ્લની આવી, સનમ પળ છેતરી ચાલી
 હજારો રાત વાતોમાં ગમાવી એ કમાઈ છે ૨

જલ્મ દુનિયા જબાનોના, મુસીબત લોફના સંજર
કતલમાંયે કદમબોસી, ઉપર ક્યામન લુદાઈ છે ૩

શમા પર જાય પરવાના, મરે ગીરી ઉપર ફરહાદ
અગમગમની સ્વરાબીમાં મજેદારી લૂંટાઈ છે ૪

ફના કરવું, ફના થાવું, ફનામાં શહ સમાઈ છે
મરીને જીવવાનો મંત્ર, દિલબરની દુદાઈ છે ૫

જહરનું નામ લે શોધી, તુરત પી લે સુશીધી તું
સનમના હાથની છેલ્લી હકીકતની રફાઈ છે ૬

સદા દિલના તહપવામાં સનમની રાહ રોશન છે
તહપતે તૂટતાં અંદર સ્વહી માશૂક, સાંઈ ! છે ૭

ચમનમાં આવીને ઝમો ગુલો પર આફરી થઈ તું
ગુલોના સ્વારથી વચતાં બદનગુલને નવાઈ છે ૮

હજારોં ઓલીયા મુરશિદ ગયા માશૂકમાં ઢૂબી
ન ઢૂબ્યા તે મુઆ એવી કલામો સસ્ત ગાઈ છે ૯

૧૨૮ રાગ ભૈરવી-ત્રીન તાલ

મગલ મંદિર ખોલો

દયામય ! મગલ મંદિર ખોલો ધ્રુવ૦

જીવનવન અતિ વેગે વટાવ્યુ,

દ્વાર ઉભો શિશુ ભોલો

તિમિર ગયુ ને જ્યોતિ પ્રકાશ્યો

શિશુને ડરમાં લ્યો લ્યો

૧

નામ મધુર તમ રચ્યો નિરંતર

શિશુ સદા પ્રેમે બોલો

દિવ્ય તૃપાતુર આવ્યો બાલક

પ્રેમ અમીરસ ઢોલો

૨

१२९. राग माड-दादरा ताल

प्रेमळ ज्योति तारो दाखवी

मुज जीवनपन्थ उजाळ

ध्रुव०

दूर पड्यो निज धामथी हु ने

धेरे घन अधार

मार्ग सुझे नव घोर रजनीमा

निज शिशुने भभाळ

मारो जीवनपन्थ उजाळ

१

હાગમતનો પગ રાસ તું સ્થિર મુજ
 દૂર નજર છો ન જાય
 દૂર માર્ગે જાંઘા લોભ લગીર ન
 એક હાલુ બસ થાય
 મારે એક હાલુ બસ થાય

આજલગી રત્નો ગર્વમાં હુ ને
 માગી મદદ ન લગાર
 આપબહે માર્ગે જોઈને ચાલવા
 હામ ધરી મૂઢ બાઝ
 હવે માગુ તુજ આધાર

નમકમર્યા તેજથો હુ લોભાયો ને
 ભય છતાં ધર્યો ગર્વ
 વીત્યાં વર્ષો ને લોપ સ્મરણથી
 સ્વલન થયાં જે સર્વ
 મારે આજ થકી નવું પર્વ

परा प्रभावे निभाव्यो मने प्रभु
 आज लगी प्रेममेर
 निश्चे मने ते स्थिर पगलेथी
 चलवी पहुँचाइशे घेर
 दाखवी प्रेमळ ज्योतिनी नेर

१

कर्मभूमि कळण भरेली ने
 गिरिवर केरी कराड
 धसमसता जळ केरा प्रवाहो
 सर्व वटावी कृपाळ
 मने पहुँचाइशे निज द्वार

२

रजनी जशे ने प्रभात उजळशे ने
 स्मिप्त करशे प्रेमाळ
 दिव्यगणोनी वदन मनोहर

मारे हृदय वस्त्रां चिरकाळ
 जे में खोयां हतां क्षणवार

७

१३० गरबी

(शीख सासुजी दे छे रे—ए ढाळ)

मारा नयणांनी आळस रे, न निरख्या हरिने जरी
एक मटक न माड्यु रे, न ठरिया झांखी करी १

शोकमोहना अग्नि रे, तपे तेमां तप्त थयां
नथी देवनां दर्शन रे कीधां तेमां रक्त रद्यां २

प्रभु मघळे विराजे रे, मृजनमां सभर भर्या
नथी अणु पण खाली रे, चराचर मांहि भज्या ३

नाथ गगनना जेवा रे, सदा मने छाई रहे
नाथ वायुनी पेटे रे, सदा मुज उरमां वहे ४

जरा उघडे आंखडली रे, तो सम्मुख तेह तदा
ब्रह्मब्रह्मांड अलगा रे, घडीये न थाय कदा ५

पण पृथ्वीनां पडलो रे, शी गम तेने चेतननी ?
जीवे सो वर्ष घूवड रे, न गम तोये कई दिननी ६

स्वामी सागर सरिखा रे, नजरमां न माय कदी
जीभ थाकीने विरमे रे, विराट विराट वदी ७

पेलां दिव्य लोचनियां रे प्रभु क्यारे उघडशे
आवां घोर अंधारां रे, प्रभु क्यारे उतरशे ८

नाथ एटली अरजी रे, उग्राडो जड पडदा
नेनां निरखो उडेऊ रे, हरिवर दरसे सदा ९

आंख आळस छांडो रे, ठरो एक झांखी करी
एक मटकु तो मांडो रे, हृदय भरी निरखो हरि १०

१३१ ढाल-ओधवजीनो संदेशो

- अपूर्व अवसर एवो ब्यारे आवशे १
 ब्यारे थईशु बाह्यांतर निर्ग्रथ जो १
 सर्व सबधनु बंधन तीक्ष्ण छेदीने
 विचरीशु कब महत्पुरुषने पथ जो १
- सर्व भावथी औदासीन्य वृत्ति करी
 मात्र देह ते समय हेतु होय जो
 अन्य कारणे अन्य कशु कल्पे नहि
 देहे पण किंचित् मूर्छा नव जाय जो २
- दर्शन मोह व्यतित थइ उपज्यो बोध जो
 देह भिन्न केवल चेतन्यनु ज्ञान जो
 तेथी प्रक्षीण चारित्र मोह विलोकीए
 चर्ते एवु शुद्ध स्वरुपनु ध्यान जो ३

आत्मस्थिरता त्रण सक्षिप्त योगनी
मुख्यपणं तो वते देह पर्यंत जो
घोर परिषह के उपसर्ग भये करी
आवी शके नहि ते स्थिरतानो अत जो १

सयमना हेतुथी योगवर्तना
स्वरूपलक्षे जिनआज्ञा आधीन जो
ते पण क्षण क्षण घटती जाती स्थितिमां
अते थाये निजस्वरूपमा लीन जो ५

पच विषयमां रागद्वेष विरहितता
पच प्रमादे न मळे मननो क्षोभ जो
द्रव्य, क्षेत्र ने काम भाव प्रतिबधवण
विचरवु उदयाधीन पण वीतलोभ जो ६

क्रोध प्रत्ये तो वते क्रोधस्वभावता
मान प्रत्ये तो दीनपणानु मान जो
माया प्रत्ये माया साक्षीभावनी
लोभ प्रत्ये नहि लोभ समान जो ७

बहु उपसर्गकर्ता प्रत्ये पण क्रोध नहि
 वदे चक्री तथापि न मल मान जो
 देह जाय पण माया धाय न रोममा
 लोभ नहि छो प्रवळ सिद्धि निदान जो ८

शत्रु मित्र प्रत्ये वर्ते समदशिता
 मान अमाने वर्ते तेज स्वभाव जो
 जीवित के मरण नहि न्यूनाधिकता
 भव मोक्षे पण वर्ते शुद्ध स्वभाव जो ९

मोह स्वयभूरमण समुद्र तर्गि वर्ग
 स्थिति त्यां ज्या क्षीण मोहगुणस्थान जो
 अंत समय त्यां पूर्ण स्वरूप वीतराग थई
 प्रगटायुं निज केवलतान निधान जो १०

वेदनयादि चार कर्म वर्ते जहां
 बळी गीदगीवन् आकृति मात्र जो
 ते देहायुष आर्धन जेनी स्थिति छे
 आयुष पूर्ण मटिये दहिक पात्र जो ११

एक परमाणु मात्रनी मळे न स्पर्शता
 पूर्ण कलकरदित अडोल स्वरूप जो
 शुद्ध निरंतर चतन्यमूर्ति अनन्यमय
 अगुल्लघु अमूर्त सहजपदरूप जो १२

पूर्व प्रयोगादि कारणना योग्यी
 उर्ध्व गमन सिद्धालय प्राप्त सुस्थित जो
 सादि अनत अनत समाधि सुखमां
 अनंत दर्शन ज्ञान अनत महित जो १३

जे पद श्री सर्वज्ञ दीप्त ज्ञानमां
 कही शक्या नहि पण ते श्री भगवान जो
 तेह स्वरूपने अन्य वाणी ते शू कहे ४
 अनुभवगोचर मात्र रहे ते ज्ञान जो १४

एह परमपदप्राप्तिनुं कयु^१ ध्यान में
 गजा वयरनो हाल मनोरथ रूप जो
 तोपग निश्चय राजचंद्र मनने रचो
 प्रभु आज्ञाए थाशु तेज स्वरूप जो १५

૧૩૨ મજન

સુખદુઃખ મનમાં ન આણિયે, ઘટ સાથે રે ઘડિયાં
ટાળ્યાં તે કોઈનાં નવ ટલે, રઘુનાથનાં જડિયાં સુખ૦
નલરાજા સરખો નર નહિ, જેની દમયન્તી રાણી
એક વસ્ત્ર વનમાં મળ્યાં, ન મળે અન્ન ને પાણી સુખ૦
પાંચ પાંડવ સરખા બધવા, જેને દ્રોપદી રાણી
બાર વર્ષ વન ભોગવ્યા નયણં નિદ્રા ન આણી સુખ૦
સીતા મરણી સતી નાહ, જેના રામજી સ્વામી
રાવણ તેને હરી ગયો, સતી મદા દુઃખ પામી મુખ૦
રાવણ સરખો રાજિયો જેની મદાદરી રાણી
દશ મસ્તક છેદાઈ ગયા, બધી લકા લટાણી મુખ૦
હરિશ્ચન્દ્ર રાય સતવાદિયા તારાલોચની રાણી
તેને વિપત્તિ બહુ પડા મર્યા નીચ ઘેર પાણી મુખ૦
શિવજી મરણી સતિયા નહિ જેને પાર્વતી રાણી
મોઢવાયા મીલડી થકી, તપમા શ્રામી ગણાણી મુખ૦
મર્વ દેવને જ્યારે નીડ પડા સમર્પી અંતરજામી
માવટ માંગી રે મૂવરે મેતા નરસૈના સ્વામી મુખ૦

१३३ राग खमाज ताल धुमाळी

जीभलडी रे तने हरिगुण गाता, आवडु आळस क्यांथी रे
 लवरी करतां नवराई न मळे, बोली उट मुखमांथी रे
 परनिदा करवाने पूरी, शरी खटरस खावा रे
 झगडो करवा अझे वहेली, कायर हरिगुण गावा रे
 अतकाल कोई काम न आवे, बहाला वेरीनी टोळी रे
 वजन धारीने सर्वस्व लेशे, रहेशो आंखो चोळी रे
 तल मगावो ने तुलसी मगावो, रामनाम सभळावो रे
 प्रथम तो मस्तक नहि नमतु, पछी शुं नाम मृणावो रे
 घर लाग्या पछी कूप खोदावे, आग ए केम होलवाज रे
 चोरो तो धन हरी गया पछी, दीपकथो शुं थारें रे
 मायाधेनमां ऊधी रहे छे जागीने जो तु तपासी रे
 अत समे रोवाने बेठी, पडो काळनी फांसी रे
 हरिगुण गातां दाम न बेसे, एके वाळ न खरशे रे
 स्हेजे पथनी पार न आवे, भजन थकी भव तरशे रे

૧૩૪ ગગ કાલિંગડા-ત્રીન તાલ

કાચવો અને કાચવી જઝમાં રહેતાં, હતાં દરિનાં દાસ
 દર્શન કારણ વારણે નીમર્યો, રાખીને વિશ્વાસ
 આવતાં નજરે ભાગ્યા, જાલીને બાંધી માર્યા ૧

કાચવી કહે કાચબાને તે કટ્ટેળ ન માની કથ
 આપણ બેડને જાલીને ચાલ્યો ન તો લાંબે પથ
 હતાં બેડ જીવ મગાથે, પડયા પાપીને હાથે ૨

પાપીન પાપ પ્રગટ કીધાં, ઓચી આંધરણ માંચ
 ચોદશથી મઠગાવિયાં, દુઃખી થયાં બહુ ત્યાંચ
 ક્યાં છે તારો સારગવાળો માથે આવી મોત નિશાની ૩

કાચવો કહે છે કાચવીને તુ રાખની ધારણ વીર
 આપણને ડગારશે ઘાલી જુગતે શુ જદુવાર
 ચિન્તા મેલી શરણ આવો મરવા તુને નહિ દે માવો ૪

વારતી'તી ત્યારે શીદને માઠ કંથ ન માન્યુ કહેણ
 કાઠ આવ્યો કોણ રાખશે, તમે નીચાં ઢાઢો નેણ
 પ્રભુ તારો નાઢ્યો પ્રાણી માથે આવી મોત નિશાની ૫

અબઢાને ઇતબાર ન આવે કોટિ કરોને ઉપાય
 કહ્યુ ન માને કયનુ, ૫ તો ગાયુ પોતાનુ ગાય
 એવી વિશ્વાસની વોળી પ્રથમ પહેલી મતર્ના પ્રાણી ૬

કાચવી કહે છે ક્યાં છે તારો રાખણદારો રામ
 હરિ નથી કોઈના હાથમાં, તમે શુ બોલો છો ડ્યામ
 મરવા ડાણે મતિ મુઢાણી, તૂટયા પછી ઢાલ્યુ તાણી ૭

ત્રિકમજી ત્રણ લોકમાં મારે તમારો છે ઇતબાર
 અટક પડે હરિ આવજો મારા આત્માના ઓધાર
 છોગાઢા વાત છે છેલી થાજો બઢત્તાના બેલી ૮

१७२

काचवी कहे छे कोण उगारे, जातो रह्यो जुगदीश
चारे दिशाए सळगी गयुं तेमां रह्यां वीचोवीच
जेनो विश्वास छे तारे, तेनो ईतबार नहि मारे ९

बळती होय तो बेसने मारी पीठ पर राखु प्राण
निदा करे मारा नाथनी ए तो वांग छे मुजने बाण
व्हालो मारो आवशे वारु आपणने उगारवा सारु १०

काचवी कहे किरतार न आव्यो, आव्यो आपणो अत
प्राण गया पछी पहुँचशे, तमे ते शु बांध्यो तंत
आमाथी जो आज उगरीये तो तो बहार पग न भरिये ११

विठ्ठलजी मारीं विनात सुणी शामळा रेजो मार
लाज लोपाशे लोकमां बीजी वांसे केनी व्हार
हरि मार्ग हासी थाशे, प्रभु तारी परतीज जाशे १२

कृष्णजीए तो किरपा कीधी ने मोवल्या मेघ मल्हार
आधणमांधी उगारीयां आवी काचवीने किरतार
भांजो कहे भरुसो जेने, प्रभु मारो राखशेतेने १३

૧૩૫ રાગ વિહાગ-ત્રીન તાલ

મુને વ્હાલુ વ્હાલું વ્હાલું દાદા રામજીનુ નામ
 મારે અવર વિદ્યાતણું નથી કાંઈ કામ ધ્રુવ૦
 જુઓ રે પિતાજી આળી મુજ પર પ્રીત
 મારી પાટીમાં લક્ષ્મીનો રૂઢાં ગોવિંદજીનાં ગીત

मारे मन माधव कृष्ण मुकुंद मुरार
 भजुं मधुसूदन केशव आपे किरतार
 मारे दामोदर अविनाशी रे अनन्त
 मारे भजवो छे भक्तवत्सल भगवन्त
 मारे श्रीवर सुन्दर वरदा सुजात
 मारे नारायण प्रभु निरगुण नाथ
 मारे पुरुषोत्तम परिव्रज्य वसुदेव
 मुख भूधर भजवानी पढी मने टेव
 हु तो हृदये मांहे लखी राखु राम गोविन्द
 वळी तन मन धन मारे सच्चिदानन्द
 मारा वदनमा वस्यो विट्ठल विशाळ
 तेणें विसरतो नथी मने मदनगोपाळ
 मारे श्रवणे श्री रासजीनु गान
 मारे रामजीनु स्मरण रामजीनु ध्यान
 मारे विष्णुनु वदन सेवन श्री राम
 मारे धर्म ने कर्म ते साचो सुन्दरश्याम

हुं तो सदा ने सर्वदा श्रीहरि कैरे शरण
 कोधु आपसमर्पण प्रमुजीने चरण
 मारे धरणीधर पर दृढ विश्वास
 हु तो जन्मोजन्म थकी देव केरो दास
 मारु जगतमां ज्यां लगी कलैवर क्षेम
 मारे तप तीरथ पर लाग्यो पूरण प्रेण
 मारे निर्धननु धन छे सारंगपाण
 मारा मन्दिरमां जोते जडी मोतीडांनी खाण
 हुं तो मुकु नहि मुखथी श्री विष्णुनां वखाण
 हु तो पूरे प्रेमे भज्या कहं पुरुष पुराण
 हु तो विद्यातणुं तत्व तपासु रुडी गीत
 चारे वेद बलोणामां विष्णु नवनीत
 ए उडा भवसागरमां प्रभुनाम छे नाव
 ना'वे मानवी देह विना बेठा केरो दाव
 एवा जगजीवन त्रिभुवन प्राण
 कोण सिधु मांहे कुदी पडे मेली मोटां व्हाण

मराठी भजन

१३६ राग जोगी माड-ताल कवाली

जे कां गजले गांजले, त्यासि द्यणे जो आपुले	१
तोचि माधु ओळखावा, देव तेथचि जाणावा	२
मृदु सबाद्य नवनीत, तैसे सज्जनाचें चित्त	३
व्यासि आपगिता नाही, त्यासि धरीं जो हृदयीं	४
दया करणें जे पुत्रासी, तेचि दामा आणि दासी	५
तुका द्यणे सांग किती, तोचि भगवताची मूर्ति	६

गांजले रोबाएला आपगिता : पोतीकु कहेनार
सांगू : कहुं

१३७ राग पूर्वी अगर बिभास-ताल कवाली

देव जवळि खतरी, भेटी नाहीं जन्मवेरी	ध्रुव०
मूर्ति त्रिलोक्यां संचली, दृष्टि विश्वाची चुकली	१
भाग्ये आले सतजन, झाले देवाचें दर्शन	२
रामदामा योग झाला, देहीं देव प्रगटला	३

जवळि : नजीक; वेरी : सूधी; संचली : भरी

१३८. राग पूर्वी-तीन ताल

ते मन निष्ठुर कां केले,
 जें पूर्ण दयेनें भरलें,
 गजेन्द्राचे हांके सरिसे, धाउनिषां आलें
 प्रह्लादाच्या भावार्थासी, स्तर्भी गुरगुरले १
 पांचाळीच्या करुणावचनें, कळवलुनी आले
 एका जनार्दनी पूर्ण कृपेनें निशिदिनिं पदिं रमलें २

कळवलुनी आले : उमळको आव्यो

१३९. केदार-ताल कंरवा अगर धुमाळी

पापाची वासना नको दाउं डोळां	
त्याहुनी आंधळा बराच भी	१
निदेचें श्रवण नको माझे कानी	
बधिर करोनि ठेवी देवा	२
अपवित्र वाणी नको माझ्या मुखा	
त्याजहुनी मुका बराच मी	३
नको मज कधीं परस्त्री सगती	
जनांतुनी माती उठतां भली	४
तुका म्हणे मज अवध्याचा कटाळा	
त एक गोपाळा आवडसि	५

नको दाउ : देखाडीश मां, अवध्याचा : सवळानो

१४० राग खमाच-तीन ताल

स्मरतां नित्य हरी, मग ती माया काय करी ? ध्रु०
 श्रवणें मननें अद्रय वचनें, पळतो काळ दूरी १
 करुणाकर वरदायक हरि जो, ठेवित हात शिरीं २
 तोचि निरतर उद्धव चरणीं, अमृत पान करी ३

मग : पछी

१४१ राग धनाश्री-तीन ताल

मत पदांची जोड, दे रे हरी

सत समागमें आत्मसुखाचा मृन्दर उगवे मोड १
 सुफलित करुनि पूर्ण मनोरथ, पुरविनि जीविचे कोड २
 अमृत म्हणे रे हरि भक्तांचा शेवट करिसी गोड ३

मोड : फणगो

१४२ राग झिझोटी-धुमाळी

भाव धरा रे, अपुलासा देव करा रे धु०
 कोणी काय हणों या साठी, बळकट प्रेम असावें गांठीं
 निदास्तुति वर लावुनो काठी, मी-तू हरा रे १
 सकाम साधन सर्वहि सांडा, निष्कामें मुळ भजनी भाडा
 नाना कुतर्क वृत्तिसि दवडा, जालि जरा रे २
 दुर्लभ नरदेहाची प्राप्ती, पुन्हां न मिळें हा कल्पांती
 ऐसा विवेक जाणुनि चितीं, गुरुसि वरा रे ३
 केसरिनाद गुरुचे पायी, सृष्टी आजि बुडाली पाही
 शिवदिनि निश्चय दूसरा नाही, भक्त सखा रे ४

दवडा : टाळो

१४३ राग खमाच-तीन ताल

—

अशाश्वत समग्रह कोण करी	१
कोण करी घर सोपे माडया	
झोंपडि हेचि बरी	१
चिरगुट विंध्या जोडूनि कथा	
गोधडी हेचि बरी	२
नित्य नवे जे देइल माधव	
भक्षूं तेचि घरीं	३
अमृत त्रणे मज भिक्षा डोहळे	
येति अशा लहरी	४

सोपे : ओशरीओ; माडया : माळ, चिरगुट : लुगडां
 विंध्या : चौथरां; डोहळे : दोहद

१४४ राम त्रिझोटी-नाल दादरा

- हरि भजनावीण काल घालवू नको रे शुभ०
 दोरिच्या साधा मिउर्ना भवा, भोट नाहि जिवा शिवा
 अतरिचा ज्ञानदिवा, मालवू नको रे १
- विवेकाची ठरेल ओल, ऐसे बोलावे कि बोल
 आपुलें मतें उगीच चिखल, कालवू नको रे २
- सगसगतीनें उमज, आणुनि मनि पुरते समज
 अनुभवावीण मान, हालवू नको रे ३
- सोद्विरा हणें ज्ञानज्योति, तेंथे कैचि दिवस राती
 तयाविणें नेत्र पाती, हालवू नको रे ४

मालवू नको : वृक्षावीश मां, उगीच : नाहक
 चिखल : कादव; पाती . पांपण

१४५ राग खमाच-तीन ताल

भक्ती आकलिला

दयाघन सक्ती आकलिला ध्रुव०

पार्थरथी सारव्य करी जो

निजपद दे बाळिला १

प्रह्लादास्तव प्रगटनि स्तभी

दानव निर्दळिला २

रुक्मिणिने एकदा तुलसिदलाने

गिरिधर प्रभु तुळिला ३

आकलिला : कबजे कर्यो, निर्दळिला : माय

१४६ राग छाया खमाज-ताल धुमाळी

नियम पाळावे, जरि म्हणशिल योगी व्हावे
 रसनेचा जो अकित झाला, समूळ निद्रेला जो विकला
 तो नर योगाभ्यासा मुक्ला, असे समजावे जरि० १
 रात्री निद्र पणिमित व्यावी, भोजनांत ही मित्ती असावी
 शब्दवत्तना बहु न करावी, साधक जीवे जरि० २
 या परि सवलाहारविहारी, नियमित व्हावे मनी अवधारी
 निज रुपोन्मुख होउनि अतरी, चित्त मग धावे जरि० ३
 विषया पासुनि वळना वृत्ति, येइल सहजचि आत्म्यावरती
 जैसा निश्चळ दीप निवर्तती, समार्धा पावे जरि० ४

विकला : वेचाण बन्यो; सिति : मर्यादा
 धावे : सतोष पामे छे

जेथे जातों तेथे तू माझा सांगाती
 चालविशी हाती धरुनियां
 चालों वाट आम्ही तुझाचि आधार
 चालविशी भार सर्वे माझा
 बोलों जाता बरळ करिसी ते नीट
 नेली लाज धीट केलों देवा
 अवघे जन मज झाले लोकपाळ
 सोईरे मकळ प्राणसखे
 तुका म्हणे आतां खेळतो कौतुके
 जाले तुझे सुख अतर्बाहीं

सांगाती : साथी; सर्वे : साथे, बरळ : वांकुचूकुं
 नीट : सीधुं; अवघे : बधा; सोईरे : सगा

१४८

न कळतां काय करावा उपाय
 जेणें राहे भाव तुझ्या पायीं
 येउनियां वास करिसि हृदयीं
 ऐसें घडे कई कासयानें
 साच भावे तुझे चिंतन मानसीं
 राहे हे करिसी कै गा देवा
 लटके हें माझे करूनियां दूरीं
 साच तू अंतरीं येउनि राहे
 तुका ह्मणें मज राखावे पतिता
 आपुलिया सत्ता पांडुरंगा

कई कासयामें ; कई रीते; कै : क्यारे
 लटके : खोटुं; सत्ता : सत्ताथी

मुक्तिपांग नाहीं विष्णूचिया दासां
 ससार तो कैसा न देखती
 बैसला गोविंद जडोनियां चित्ती
 आदि तेचि अती अवसानीं
 भोग नारायणा देऊनि निराळी
 ओवियां भगळी तोचि गाती
 बळ बुद्धि त्यांची उपकारासाठीं
 अमृत ते पोटी सांठविले
 दयावत तरी देवाचसारिखी
 आपुली पारखीं नोळखती
 तुका ह्मणे त्यांचा जीव तोर्या देव
 बैकुंठ तो ठाव वसती ते

पांग : अभळखा; अवसानीं : अंतें
 निराळीं : जुदां; पारखी : पराया

१५०

—

काय वाण् आतां न पुरे हे वाणी
 मस्तक चरणीं ठेवीतसे
 थोरीव सांडिली आपुली परिसें
 तेणे शिवों कैसें लोखंडासी
 जगाच्या कल्याच्या सतांच्या विभूती
 देह कष्टविती उपकारें
 भूताची दया हें भांडवल सतां
 आपुली ममता नाहीं देहीं
 तुका द्यणे सुख पराचिया सुखे
 अमृत हे मुखें स्वतसे

थोरीव : मोटाई;

परिसे : पारसमणीये

नाही सुतण मिळत तें हाटीं
 द्विडतां कपाटीं रानी वनी
 नये मोल देतां धनाचिया राशी
 नाही तें आकाशीं पाताळीं तें
 तुका हणें मिळे जिवाचीये साटी
 नाही तरी गोष्टी बोलों नये !

हाटीं • बजारमां नये : न मळें

१५१

भक्त ऐसे जाणा जें देही उदास
 गेले आशापाश निवाकनी ।
 विषय तो त्यांचा जाला बारायण
 नावडे धन जन मातापिता ।
 निर्वाणी गोविंद असे मागे पुढे
 कांदीच सांकडे पडो नेदी ।
 तुका झणे सत्य कर्मा व्हावे साह
 घातळिया भय नका जागे ।

नावडे : न गमे;

निर्वाणी : सकटमा

मागेपुढे : आगळ पाछळ;

सांकडे : भीर

चिस शुद्ध तरी शत्र मित्र होती

व्याघ्रही न खाती सर्प तथा ! १

विष ते अमृत, आघात ते हित

अकर्तव्य नीत होत त्यासी ! २

दुःख ते देईल सर्व सुख फळ

होतील शीतळ अग्निज्वाळा ! ३

आवडेल जीवां जीवाचिये परी

सुकळां भंतरीं एक भाव

तुका ह्मणे कृपा केली नारायणे

आणिजेते येणे अनुभवें

नीत : सदाचार

१५४

—

वैद अनंत बोलिला, अर्थ इतकाचि साधिला १
 विठोबासी शरण जावे, निजनिष्ठे नाम गावे २
 सकळशास्त्रांचा विनार, अंती इतकाचि निर्धार ३
 अठरा पुराणीं मिदांत, तुका ह्मणे हाचि हेत ४

आणीक दुसरें मज नाही आता
 नेमिलें या चितारासुनिया १
 पांडुरंग म्यानीं पांडुरंग मनीं
 जागृतीं स्वप्नीं पांडुरंग २
 पडिलें वळण इद्रियां सकळां
 भाव तो निराळा नाही दुजा ३
 तुका ह्याने नेत्री केली ओळखण
 तटस्थ तें ध्यान विटेवरी ४

आणीक : बीजुं; मज : मने
 नेमिले : नीम्युं; निराळा : जूदो

१५६

—

आमुची विश्रुति, तुम्हे चण कमलापती १
 पुढती पुढती नमन, घालूनियां लोटांगण २
 हेंचि एक जाणें, काया वाचा आणी मने ३
 नीच जनालोकां, तळिले पायरीस तुका ४

लोटांगण : आळोटव, दडदत करवा

तळिले पायरीस : छेली पायरीए

न मिलो स्त्राय। न बाटो मनान
 पारे हा नानायण कृपा करो १
 ऐसी माझ वाचा कज उठेथी
 आणीक लोकांती होच सांगे २
 विटंबो शरीर होत कां विपत्ती
 पार राहो चिती नारायण ३
 तुका झणे नाशित हें सकळ
 आठव गोपाळ तेच हित ४

विटंबो : बले थाओ, होत : भले थाय
 कां : अथवा; आठवे : याद आवे

—

महारासी दिने, कोपे ब्राह्मण ता नव्व
 तथा प्रागश्चित्तां ही, देहस्तान करित नहि २
 नातळे चांडाळ, त्याचा अंतर्ग विटाळ ३
 व्याचा संग चित्तो, तुका झणे ता त्या याती ४

शिवे : अडके; नातळे : अडके नहि; याती : जाति

हुँची दान देगा देवा

तुझा विर न ध्वावा ॥ १ ॥

धुण माँहिन आवडी

देचि माझी मर्व जोडी ॥ २ ॥

नलगे सुक्ति धन संपदा

सतसंग देई सदा ॥ ३ ॥

तुझा झणे गर्भवासी

पुष्टे घालावे आझासी ॥ ४ ॥

आदही : भावथा;

नलगे : नथी जोईता

११०

बाळ मायेविण क्षणभरि न राहै	
न देखनां होये कासाविस	१
आणिक उदड बुझाविती जरी	
छंद त्या अंतरीं माउलीचा	१
नावडती तया बोल आणिकांचे	
हेलोनिया नाचे माय दृष्टी	१
तुका झणे माझी विडुल माउली	
आणिकांचे बोलीं चाड नाही	४

कासाविस : व्याखुळ; उदड : मोट्टं; : बुझाविती : समजावें
 दछं : कत; माउधिचा : माढानी; चाड : परवा

१६१ राग जोगी काशीगडा-धुमाळी

धाव रे राजश्या । विनी अन् पाहासी ॥ धावरे ॥
 प्राणांन मांडिला बा । नये करुणा कसी ।
 पाहून धणी मरी । चरण झ डीर केशी ।
 नयन शिणरे वा । आतां केधवा येशी ॥ धावरे०॥१॥
 मीपण अहंकारें । अंगी मळियेला ताठा ।
 विषय कदेही । लाज नाई लंकरी ।
 विकस उपजरी । ऐंग झ ले वा जातां ॥ धावरे०॥२॥
 मारुनी म्हांधागी । जंघ्र वैष्णी यावें ।
 राघवे वैद्यराजे । कृष्ण ओपध धवें ।
 दयेचें पद्मह त । जे ले शिरी ठेववें । धावरे०॥३॥
 या भवी रामदास । थोर पावतो व्यथा ।
 कौतुक पावतोसी । काय जनकाचा कांता ।
 दयाळा दीन वंदो । भक्तवत्सल आतां ॥ धावरे०॥४॥

१६५ राग सारंग-ताल केरवा अगर धुमाळी

धाव धाव श्री रघुराया ।

दीनातें या पाव दयाळा,

दानातें या पाव ।

निशिदिनि हृदयीं गर्जतसे हा ।

मङ्गलदायक नांव तुझे गा ।

मङ्गलदायक नांव ॥ ध्रुव० ॥

महाराज तू त्रेओक्शाचा ।

रकाचा मी रक

दयाळा रंकाचा मी रक ।

क्षमा करीं गा जरी बाह्यो ।

उद्धट सा निःशंक तुला मी,

उद्धट सा निःशंक ॥ धाव धाव ॥ १॥

वृक्षाखाली झाडुने भूमि ।

रचिलें आसन चांग तुला मी,

रचिलें आयन सांग ।
 भणंग ठगलो कोहुनि आणूं ।
 रत्नमञ्च तुज सांग
 नृपाळा रत्नमञ्च तुज सांग ॥ धाव धाव ॥२॥
 हत्मागरिचा ओसडे हा ।
 नेत्रां बाटें पूर दयाळा,
 नेत्रां बाटें पूर ।
 प्रक्षाळू दे पाय तबानें ।
 नको करूं मज दूर
 दयाळा नको करूं मज दूर ॥ धाव धाव ॥३॥
 भाग्यहीन मी कोहुनि आणूं ।
 कमळें पूजूं पाय कसे हे,
 कमळें पूजूं पाय ।
 शिरःकमल हे पदी वाहिलें ।
 स्वीकारी रघुराय दयाळा,
 स्वीकारी रघुराय ॥ धाव धाव ॥४॥

૧૬૩ રાગ વંડહંસ-ધુમાળી

—

રૈહ જાવો અથવા રાહો
 પાંડુરંગી દહ ભાવો ॥ ૧ ॥
 ચરણ ન સોડી સર્વથા
 જાણ તુજી પંદરિનાથા ॥ ૨ ॥
 વદની તુજે મંગલ નામ
 હૃદયી અસંહિત પ્રેમ ॥ ૩ ॥
 નામ્યા મ્હણે કૈશવરાજા
 કેલા પળ ચાલવિ માણા ॥ ૪ ॥

१६४ राग वडहंस-धुमाली

तू माझी माऊली मी वो तुझा तान्हा ।

पाजा प्रेमपान्हा पांडुरंगे ॥ १ ॥

तू माझी माउली मी तुझे वामरू ।

नको पान्हा चोरू पांडुरंगे ॥ २ ॥

तू माझी हरिणी मी तुझे पाडय ।

तोडी भवपश पांडुरंगे ॥ ३ ॥

तू माझी पक्षिणी मी तुझ अदज ।

चारा घात्री मज पांडुरंगे ॥ ४ ॥

नामा म्हणे शेंशी भक्तीचा वल्लभ ।

माग पुढें उभा सांभालिशी ॥ ५ ॥

१६५ राग भैरवी-ताल कवल्ली

झोवटिची दिनवणी

संतजनी परिसावी ॥ १ ॥

धिसर तो न पडावा

माझा देवा तुम्हांसी ॥ २ ॥

पुढे फार बोलो कऱ्हे

अबधे पायां विदीत ॥ ३ ॥

तुका झणे पडलो पायां

करा छाया कृपेची ॥ ४ ॥

पुण्य परउपकार पाप ते परपीडा ।	
भाणिक नाही जोडा दुजा याखी	॥ १ ॥
सस्य तोचि धर्म अमत्य तें कर्म ।	
भाणिक हें वर्म नाही दुजे	॥ २ ॥
गति तेचि मुखी नामाचें स्मरण	
अधोगति जाण विन्मुखता	॥ ३ ॥
सतांचा संग तोचि स्वर्ग ।स	
नर्क तो उदास अनर्गळ	॥ ४ ॥
तुका म्हणे उघडें आहे हित घात	
जयाचें उचित करा तेंगे	॥ ५ ॥

१६७

रहता अह भारी ।

दासीं आठवावा हरी ॥ १ ॥

मग तो होउ नेदी सीण ।

आह घाली सुदर्शन ॥ २ ॥

नामाच्या वितनें

बारा वाटा पळती विष्टे ॥ ३ ॥

तुका म्हणे प्राण ।

करा देवासी अर्पण ॥ ४ ॥

गंगा गेली सिंधुपार्शी ।

जरी तो ठाव नेदी तिशी ॥

तिणें जावें कवण्या ठाया ।

मज सांगा पंढरेराया ॥

जळ क्षोभलें चराचरां ।

माता बाळा नेदी थारा ॥

तुका ह्मणे आलों शरण ।

देना त्वां कां धरिलें मौन ॥

૧૬૨

શરણ શરણ નારાયણા ।

મજ અગીકારા દીના ॥ ૧ ॥

ભાવેં આલોં લોટાંગળીં ।

હઠે તુમચેં ચરણીં ॥ ૨ ॥

મ્રાંઢિયેલી કાયા ।

વરી ઓવાલુની પાયા ॥ ૩ ॥

તુકા હાળે શિર ।

ઠેવિયેલેં પાયાંવર ॥ ૪ ॥

घेई घेई माझे वाचे ।

गोड नाम विठोबाचे ॥ १ ॥

तुझी प्यारे डाळे सुख ।

पहा विठोबाचें मुख ॥ २ ॥

तुझी आङ्कारे कान ।

माझ्या विठोबाचे गुण ॥ ३ ॥

मना तेथें धांव घेई ।

राहे विठोबाचे पायी ॥ ४ ॥

तुका म्हणे जिवा ।

नको सोडू या केशवा ॥ ५ ॥

१७१

- पवित्र तें कुळ पावन तो देश ।
 जेयें हरिचे दास जन्म घेती ॥ १ ॥
 कर्मधर्म त्याचे जाला नारायण ।
 त्याचेनि पावन तिन्ही लोक ॥ २ ॥
 वर्णअभिमानें कोण जाले पावन ।
 ऐसें द्या सांगून मजपाशीं ॥ ३ ॥
 अंत्यजादि योनि तरल्या हरिभजनें ।
 तयांची पुगणे भाट जाली ॥ ४ ॥
 वैश्य तुळाधार गोरा तो कुभार ।
 बागा द्या चांभार रोहिदास ॥ ५ ॥

कबीर मोमीन लनिफ मुसलमान ।

सेना न्हावी आणि विष्णुदास ॥ १ ॥

कान्होपात्र खोदु पिंजारी तो दादु ।

भजनीं अमेदु हरिचे पार्यो ॥ ७ ॥

चोखामेळा बका जातीचा मदार ।

त्यासी सर्वेश्वर ऐक्य करी ॥ ८ ॥

नामयाची जनी कोण तिचा भाव ।

जेवी पढरीराव नियोसवें ॥ ९ ॥

मैराळ जनक कोण कळ त्याचें ।

महिमान त्याचें काय सांगों ॥ १० ॥

यातायातीधर्म नाहीं विष्णुदासा ।

निर्णय हा ऐसा वेदशास्त्री ॥ ११ ॥

मूका ह्मणे तुह्मीं विचारावे प्रथ ।

सारिके पतित नेणों किती ॥ १२ ॥

बंगाली भजन

१७१ राग आसावरी-इत एक ताल

—

अन्तर मम विकसित करो अन्तरतः है,
निर्मल करो उज्ज्वल करो सुदृग् करो हे अन्तर०
जागृत करो उद्यत करो, निर्भय करो हे
मंगल करो निरलस निःसंशय करो हे अन्तर०
युक्त करो हे सवार सगे मुक्त करो हे बंध
संचार करो सकल कर्म शान्त तोमार छंद अन्तर०
वरणपद्मे मम चित्त निष्पंदित करो हे
मंदित करो नंदित करो नंदित करो हे अन्तर०

तोमारि नाम बोलाबो आमि बोलाबो नाना छले
 बोलाबो एका बसे आपन मनेर छायार तले—तोमारि०
 बोलाबो बिना भाषाय, बोलाबो बिना आशाय
 बोलाबो मुखेर हासि दिये, बोलाबो चोखेर जले तोमारि०
 बिना प्रयोजनेर ढाके ढाकबो तोमार नाम
 शेई ढाके मोर शुधु शुधुई पूरबे मनस्काम
 शिशु जेमन माके नामेर नेशाय ढाके
 बोलते पारे एई सुखेतैई मायेर नाम से बोले तोमारि०

नाना छले : हरल्लहाने; बसे : बेसीने; दिये : द्वारा।
 चोखेर : चक्षुना; ढाके : ढाकधी; ढाकबो : बोलाबीश
 शुधुशुधुई : आपोआप

૧૭૪

—

રહે નિરન્તર અનત આનંદધારા
 રાજે આસીમ નમ માણે અનાદિ રત
 જાગે અગણ્ય રવિચન્દ્રતારા રહે.

એકેક અઘ્વણ્ડ બ્રહ્માણ્ડ રાજ્યે
 પરમ એક સેઈ રાજરાજેન્દ્ર રાજે
 વિસ્મિત નિમેષહત વિશ્વચરણે વિજલ
 લક્ષ્મ શત ભક્તચિત્ત વાક્યદારા રહે.

વાક્યદારા - મુંગા, મૌન

કત અજાનારે જાનાફલે તુમિ, કત થરે દિલે ઠાંઈ,
 દૂરકે કરિલે નિકટ, વન્ધુ, પર કે કરિલે ભાઈ,
 પુરાનો આશાસ છેદે જાઈ જવે યને મેવે મરિ કિ જાનિ કિ હોબે
 નૂતનેર માણે તુમિ પુરાતન મે કથા જે મુલે જાઈ—દૂર૦
 જીવને મરણે નિશિલ મુવને જસનિ જેવાને લબે,
 ચિરજનમેર પરિચિત ઓહે તુમિઈ ચિનાબે સબે
 તોમારે જાનિલે નાહિ કેહ પર નાહિ કોનો માના નાહિ કોનો હર
 સબારે મિલાયે તુમિ જાગિતે છો દેસા જેન સદા પાઈ —દૂર૦

ચિનાબે : શોકલાવો છો

આમિ બહુ વાસનાય પ્રાણપને ચાહ, વંચિત કરે બાંચાલે મોરે !

 એ કૃપા કઠોર સંચિત મોર જીવન મરે
ના વાહિતે મોર જા કરે છો દાન,

 આકાશ આલોક તનુમનપ્રાણ,
દિને દિને તુમિ નિતેછો અ માય સે મહાદાનેરહ યોગ્ય કરે,
 અનિ ઇચ્છાર સકટ હોતે બાંચાયે મોરે !

આમિ કલ્પનો વા ભુલિ કલ્પનો વા ચલિ તોમાર પથેર લક્ષ્ય ધરે
 તુમિ નિષ્ઠુર સમ્મુખ હોતે જાઓ જે સરે
એ જે તબ દયા જાનિ જાનિ હાય,

 નિતે ચાઓ બોલે ફિરાઓ આમાય
પૂર્ણ કરિયા લબે એ જીવન તબે મિલનેરહ યોગ્ય કરે
 આધા ઇચ્છાર સકટ હોતે બાંચાયે મોરે !

 બાંચાલે મોરે : મને બચાવી લ્યો છો

 કલ્પનો : કયારેક; ફિરાઓ : પાછો વાળો છો

 નિતે ચાઓ બોલે : લઈ જવા માગો છો માટે

आमार माथा नत करे दाओं है तोमार चरणधूलार तबै
 सकल अहकार है आमार डूबाओ चोखेरे जले
 निजेरे करिते गौरवदान निजे रे केवलि करि अपमान
 आपनारे शुधु घेरिया घेरिया घुरे मरि पले पले—सकल०
 भमारे ना जेन करि प्रचार आमार आपन काजे
 गोमारि इच्छा करो हे पूर्ण आमार जीवन माझे
 राखि हे तामार चरम शांति पराने तोमार परम कान्ति
 आमारे आढाल करिया दांडाओ हृदयपद्म दले—सकल०

धूला : रज, शुधु : केवल,

घुरेमरि : फेरा मारी मरुं लुं,

आढाल करिया : ढांको दईने, दांडाओ : उभा रहो

१७८ राग ब्राह्मणा-ताल झपताल

तुमि बंधु तुमि नाथ

निशस्त्रि तुमि आमार

तुमि सुख तुमि शान्ति

तुमि हे अमृत पाथार ॥ ध्रु० ॥

तुमि तो आनन्द लोक

जुड वो प्राणनाथ शोक

तापहरन तोमार चरन

असिम शरन दीन जनार ॥ १ ॥

१७९ राग नट-ताल धुमाळी

घोर संध्याय तुमि सुदर वेशे ऐसेछो
तोमाय करि गो नमस्कार ॥

घोर अंधकारेर अन्तरे तुमि हेसेछो	तोमाय०
एई नम्र नीरव सौम्य गभीर आकाशे	तोमाय०
एई शान्त सुधीर तन्द्रानिबिड बाताशे	तोमाय०
एई क्लान्त धरार श्यामलांचल आसने	तोमाय०
एई स्तब्ध तारार मौन मन्त्र भाषने	तोमाय०
एई कर्म अन्ते निभृत पान्थशालाते	तोमाय०
एई गंधगहन संध्याकुमुम मालाते	तोमाय०

१/८

एकटि नमस्कारे प्रभु एकटि नमस्कारे
 सकल देह लूटिये पडूक तोमार ए संसारे ।
 घन श्रावण मेघेर मत रसेर भारे नम्र नत
 एकटि नमस्कारे प्रभु एकटि नमस्कारे
 समस्त मन पडिया थाक तव भवन-द्वारे ।
 नाना सुरेर आकुल धारा मिलिये दिये आत्मद्वारा
 एकटि नमस्कारे प्रभु एकटि नमस्कारे
 समस्त गान समाप्त होक् नीरव पारावारे ।
 हंस जेमन मानसयात्री, तेभनि सारा दिवस रात्री
 एकटि नमस्कारे प्रभु एकटि नमस्कारे
 समस्त प्रण उडे चलुक महामरणपारे

જાદ તામાર દેસા ના પાઈ પ્રભુ એવાર એ જીવને
 તબે તોમાય આમિ પાઈનિ જેનો સે કથા રય મને
 જેનો મુઠે ના જાઈ, બેદના પાઈ, શયને સ્વપને
 એ સસારેર દાટે આમાર જતઈ દિવસ કાટે
 આમાર જતઈ દુહાત મરે ઓઠે ધને
 તબે કિહુઈ આમિ પાઈનિ જેન સે કથા રય મને જેનો •
 જાદિ આલસ મરે, આમિ બસિ પયેર પરે
 જાદિ ધૂળાય આસન પાતિ સયતને
 જેનો સકલ પથઈ બાકો આછે સે કથા રય મને જેનો •
 જતઈ સટે હાસિ ઘરે જતઈ બાજે બાસિ
 આમરા જતઈ શૂદ્ર સાજાઈ આયોજને
 જેનો તોમાર ઘરે હોયનિ આના સે કથા રય મને જેનો •

English Hymns

I

Take my life. and let it be
Consecrated, Lord ! to Thee ;
Take my moments and my days,
Let them flow in ceaseless praise.

Take my hands, and let them move
 At the impulse of Thy love;
 Take my feet and let them be
 Swift and beautiful for thee.
 Take my voice, and let me sing
 Always, only for my King;
 Take my lips, and let them be
 Filled with messages from Thee.
 Take my silver and my gold,
 Not a mite would I withhold,
 Take my intellect, and use
 Every power as Thou shalt choose.
 Take my will, and make it Thine,
 It shall be no longer mine;
 Take my heart, it is Thine own,
 It shall be Thy Royal Throne.
 Take my love, my Lord! I pour
 At Thy feet its treasure-store;
 Take myself, and I will be
 Ever, only, all for Thee.

II

Lead, kindly Light, amid the encircling gloom,

Lead Thou me on:

The night is dark and I am far from home,

Lead Thou me on.

Keep Thou my feet, I do not ask to see

The distant scene; one step enough for me.

I was not ever thus, nor prayed that thou

Shouldst lead me on;

I loved to choose and see my path; but now

Lead Thou me on.

I loved the garish day, and spite of fears,

Pride ruled my will: remember not past years.

So long Thy power hath blest me, sure it still

Will lead me on,

O'er moor and fen, o'er crag and torrent till

The night is gone,

And with the morn, those argle faces smile,

Which I have loved long since, and lost awhile.

III

When the mists have rolled in splend out
 From the beauty of the hills,
 And the sunlight falls in gladness
 On the river and the mills,
 We recall our Father's promise,
 In the rainbow of the spray;
 We shall know each other better
 When the msts have rolled away

CHROUS:

We shall know as we are known,
 Never more to walk alone,
 In the dawni g of the morning
 Of that bright and happy day;
 We shall know each other better
 When the mists have rolled away

Oft we tread the path before us
 With a weary burdened heart ;
 Oft we toil amid the shadows :
 And our fields are far apart ;
 But the Saviour's "Come, ye b'lessed"
 All our labour will repay,
 When we gather in the morning
 Where the mists have rolled away,
 We shall come with joy and gladness
 We shall gather round the Throne ;
 Face to face with those that love us,
 We shall know as we are known.
 And the of our redemption
 Shall resound through endless day
 When the shadows have departed
 And the mists have rolled away

IV

Nearer, my God, to Thee, nearer to Thee !
 Even though it be a cross that raiseth me,
 Still all my song shall be—
 Nearer, my God, to Thee, nearer to Thee.

Though like the wanderer (the sun gone down.)
Darkless be over me—my rest a stone.

Yet in my dreams I'd be
Nearer, my God, to Thee, nearer to Thee.
Then let the way appear steps unto heaven,
All that Thou sendest me in mercy given;

Angels to beckon me
Nearer, my God, to Thee, nearer to Thee.
Then with my waking thoughts bright with
Thy praise,

Out of my stony griefs *Beth-el* I'll raise,

So by my woes to be
Nearer, my God, to Thee, nearer to Thee,
Or if on joyful wing cleaving the sky,
Sun, moon, and stars forgot, upwards I fly,
Still all my song shall be,
Nearer, my God, to Thee, nearer to Thee.

V

Rock of ages, cleft for me,
 Let met hide myself in Thee,
 Let the Water and the Blood
 From Thy riven Side which flowed,
 Be of sin the double cure,
 Cleanse me from its guilt and power.

Not the labour of my hands
 Can fulfil Thy law's demands;
 Could my zeal no respite know,
 Could my tears for ever flow,
 All for sin could not atone;
 Thou must save, and Thou alone.

Nothing in my hand I bring,
 Simply to Thy Cross I cling;
 Naked, come to Thee for dress,
 Helpless, look to Thee for grace;
 Foul, I to the Fountain fly;
 Was me, Saviour, or I die.

While I draw this fleeting breath,
 When my eyelids close in death,
 When I soar through tracts unknown,
 See Thee on Thy Judgment Throne;
 Rock of ages, cleft for me,
 Let me hide myself in Thee

VI

When I survey the wondrous Cross
On which the Prince of Glory died,
My richest gain I count but loss,
And poor contempt on all my pride,
Forbid it, Lord, that I should boast
Save in the Cross of Christ my God,
All the vain thing that charm me most,
I sacrifice them to His Blood

See from His Head, His hands, His Feet,
Sorrow and love flow mingling down;
Did e'er such love and sorrow meet,
Or thorns compose so rich a crown?
Were the whole realm of nature mine,
That were an offering far too small;
Love so amazing, so Divine,
Demands my soul, my life, my all.

To Christ, Who won for sinners grace
By bitter grief and anguish sore,
Be praise from all the ransomed race,
For ever and for evermore.

१८४ राग कौरस-ताल धुमाळी

जनगणमन-अधिनायक जय हे, भारत-भाग्य-विधाता ।

पंजाब सिन्ध गुजरात माला, द्राविड उत्कल बंग ।

विन्ध्य हिमाचल जमुना गंगा, उच्छल जलधितरंग ॥

तव शुभ नामे जागे ।

तव शुभ आशिष मागे ।

गाहे तव जयगाथा ।

जनगण-मंगलदायक जय हे, भारत-भाग्य-विधाता ।

जय हे ! जय हे ! जय हे !

जय जय जय जय हे !

अहरह तव आह्वान प्रचारित सुनि तव उदार वाणी ।
हिन्दु बौद्ध शीख जैन पारसिक मुसलमान ख्रिस्तानी ।

पूरव पश्चिम आये ।

तव सिंहासन पासे ।

प्रेमहार होय गांधा ।

जनगण-ऐक्यविधायक जय हे, भारत-भाग्य-विधाता ।

जय हे ! जय हे ! जय हे !

जय जय जय जय हे !

पतन-अभ्युदय-बंधुर पथा युग-युग-धावित यात्री ।
हे चिरसारथी ! तव रथचक्रे मुखरित पथ दिनरात्री ।

दारुण विप्लव माझे ।

तव शम्भुध्वनि बाजे ।

सकट-दुःख-त्राता ।

जनगण-पथपरिचायक जय हे, भारत-भाग्य-विधाता ।

जय हे ! जय हे ! जय हे !

जय जय जय जय हे ।

घोर तिमिरधन निविड निशीथे पीडित मूर्छित देशे ।
जाग्रत छिल तब अविचल मगल नतनयने अनिमेषे ।

हु स्वप्ने आतंके ।

रक्षा करिले अंके ।

स्नेहमयी तुमि माता ।

जनगण-दुःखप्रायक जय हे, भारत-भाग्य-विधाता ।

जय हे ! जय हे ! जय हे !

जय जय जय जय हे !

रात्रि प्रभातिल उदिल रविच्छवि पूर्वउदयगिरि भाले ।

गाढे विहंगम पुण्यसर्मरण नवजीवनरस छाले ।

तब करुणारुण रागे ।

निद्रित भारत जागे ।

तब चरगे नत माथा ।

जय जय जय हे जय राजेश्वर, भारत-भाग्य-विधाता ।

जय हे ! जय हे ! जय हे !

जय जय जय जय हे !

वन्दे मातरम्

सुजलाम् सुफलाम् मलयजशीतलाम्

शय्यश्यामलाम् मातरम्

शुभ्रज्योत्स्ना-पुलकित-यामिनीम्

कुल्ल-कुसुमित-द्रुमदल-शोभिनीम्

सुहासिनीम् सुमधुर्भाषिणीम्

सुखदाम् वरदाम् मातरम्

वन्दे०

त्रिंशकोटि-कठ-कलकल-निनाद-कराले

द्वित्रिंशकोटिभुजैर्धृत-खर-करवले

के बोले मा तुमि अबले

बहुबलधारिणीम्, नमामि तारिणीम्

रिपुदलवारिणीम् मातरम्

वन्दे०

तुमि विद्या, तुमि धर्म,
 तुमि हृदि, तुमि मर्म
 त्वं हि प्राणाः शरीरे
 बाहुते तुमि मा शक्ति
 हृदये तुमि मा भक्ति
 तोमारई प्रतिमा गडी

मन्दरे मन्दिरे मातरम् वन्दे०

त्व हि दुर्गा दशप्रहरणधारिणी
 कमला कमलदलविहारिणी
 वाणी विद्यादायिनी

नमामि त्वम्

नमामि कमलम् अमलाम् अतुलाम्
 सुजलाम् सुफलाम् मातरम् वन्दे०

व्यामलाम् सरलाम् सुस्मिताम् भूषिताम्
 धरणीम् भरणीम् मातरम्
 वन्दे मातरम्

वर्णानुक्रमणिका

१

नित्यपाठ	पृष्ठ
उपनिषत्स्मरणम्	१६
चर्पटपजरिकास्तोत्रभाग	५०
द्वादशपजरिकास्तोत्रभाग	५४
पांडवगीता भागः	५६
प्रातःस्मरणम्	६
भजन की धुन... ..	७०
सुकुन्दमालाभाग	६०
विद्यामंदिर की प्रार्थना	४८
आचार्य कृत षट्पदी	६६
सायकाल की प्रार्थना	३८

भजन

अकल कला खेलत नर ...	...	...	८२
अखियां हरि दरशन की...	...	...	२७
अखिल ब्रह्मांडमां एक तुं...	...	...	११६
अगर है शोक मिलने का	...	...	७१
अन्तर मम विकसित करो	...	...	२१५
अपूर्व अवसर एवो क्यारे	...	...	१६४
अब की टेक हमारी ...	...	...	२६
अब तुम कब सुमरोगे ...	...	...	१०१
अब तो प्रगट भई जग जानी	...	...	३२
अब मैं नाच्यो बहुत .	...	...	३०
अब हम अमर भये ...	...	...	८१
अब हों कासो वर करों...	...	...	७९
अवगुण मेरो कीजे हरि माफ	...	...	५६
अशाश्वत संग्रह कोण करी ?	...	...	१८४
आज मिल सब गीत गावो	...	...	७४

२४२

आणिक दूसरे मज नाही आतां ...	... १९६
आमार माथा नत करे दाओ ...	... २२०
आमुची विश्रांति तुमचे चरण ...	... १९७
आमि बहु वासनाय प्राणपणे चाई...	... २१९
इस तन धन की कौन बढाई ...	... ४३
ऊधो कर्मन की गति न्यारी ...	... २८
ऊधो सो मूर्त हम देखी ...	... ६०
एकटि नमस्कारे प्रभु ...	... २२३
ऐसी मूढता या मनकी ...	... ४
ऐसो को उदार जगमांही ...	... ९
कई लाखो निराशामां ...	... १५६
कत अजानारे जानाइले तुमि ...	... २१८
काचवां अने काचवा जळमां रहेतां ...	... १७०
काय बाणू आतां न पुरे हे वाणी...	... १९१
कुटुब तजो शाण राम ...	.. १८
कोई वन्दो कोई निन्दो ...	... ७७
कोई सहाय नथी ...	... १५१

कान जतन विनति करीए	...	...	१२
गाईये गणपति जगबन्दन	...	...	१
शुरुबिन कौन बतावे बाट	...	...	३८
गंगा गेली सिंधु व शौ	...	...	२१०
घूघट का पट खोल	...	...	३४
घेई घेई माझे वाचे	...	...	२११
चरण-कमल वदा हरि राई	...	...	२६
चित्त तुं शिदने चित। धरे	...	...	१३४
चित्त शुद्ध तरि शत्रू मित्र होती	...	...	१९४
चेतन अब मोही दरशन दीजे	...	...	८५
छांडि मन हरि विमुखन को संग	...	...	३१
जबभरतनी जातना	...	...	१४१
जदि तोमार देखा ना पाई प्रभु	...	...	२२४
जन गणपन अधिनायक जय हे	...	...	२३५
जननी जेवो रे गापीचदनी	...	...	१४३
जन्म सैरो बानों में बीन गयो	...	...	४२
जब लग उपगम नाही रति	...	...	८७

जेयें जातो तेथें तू भाक्षा सांगाती ...	... १८८
जय जगदीश हरे	... ७३
जय राम रमा-रमन समनं- ...	... १०६
जाऊं कहाँ तजि चरन तिहारे ...	... ५
जाके प्रिय न राम वैडेही ...	... १०
जागीने जोउं तो जगत दीसे नहि ...	... १२१
जागिये रघुनाथ कुंवर	... १५
जानकीनाथ सहाय करे जब ...	... १७
जानत प्रीत-रीत रघुराई... ..	... १४
जिन मुख से सीयागम न समर्यो ...	... १०२
जीमलढी रे तने हरिगुण गातां ...	... १६९
जूनूं थयूं रे देवळ	... १२९
जे कां रंजले गांजले	... १७७
जे कोई प्रेमअंश अवतरे... ..	... १३३
जे गमे जगतगुरु देव जगदीशने ...	... ११९
जेयें जातो तेथें तूं भाक्षा सांगाती...	... २४०
जेने राम राखे रे	... १४८

जैहि सुमिरत सिधि होय	...	...	९७
झ्यां लगी आतमातत्त्व चीन्यो नहि..	...	...	११७
झंगल वम्राव्यु रे जोगीए	..	...	१३९
झिनि झिनि झिनी झिनी बिनी चदरिया	...	...	४१
ठेक न मेले रे ते मरद...	...	...	१४५
ठेर सुनो ब्रजराज दुलारे...	...	...	५५
ठाकुर तब शरणाई आयो ...	...	...	४५
तरणा आंधे डुगर रे ...	...	...	१४९
तुं तारा बिरद सामु जोजे शामळा ...	...	...	१३७
तुमि बन्धु तुमि नाथ ...	...	...	२२१
तू तो राम सुमर जग लब्बा है ...	...	...	३६
तू दयालु दीन हौं ...	...	...	३
तू माझी माउली मीवो तुझा तान्हा	...	...	२०६
तैं मन निष्ठुर कां केलें ...	...	...	१७९
तोमारि नाम बोलबो ...	...	...	२१६
तुही एक मेरा मददगार है ...	...	...	८४

२४६

त्याग न टकै रे वैराग बिना ...	...	१४३
दरशन देना प्रान पियारे...	...	६१
दीन को दयालु दानि दूसरो न कोऊ ...	...	२
दीनन-दुख दरन देव ...	...	२१
दीनानाथ दयाळ नटवर...	...	१५३
दे पूनना विष रे अमृत पायो ..	...	१०४
देव जबळ अतरी मेठा नाही जन्मवेरी ...	...	१७८
देह जावा अधवा रहो ...	...	२०५
धर्ममणि मीन मर्यादमणि रामचद्र ...	...	५३
भाव भाव श्री रघुगया ...	...	२०३
भावरे रामगया ...	...	२०२
धीर धुरधर शूर सावा खरा ...	...	१४४
ध्यान धर हस्तिणुं अल्पमति आळसु ...	...	१२६
न कळती काय करावा उगय ...	...	१४८
न मिळो खादया न वाढो सतान ...	...	१९८
नहीं ऐसो जन्म बारंवार...	...	९१
नहीं छोडूं रे बाबा रामनाम ...	...	३९

नहि रे विमरु हरि अंतरमांथी ...	१३०
नाथ कैसे गज को बध छुड़ायो ...	६४
नाम को आधार तेरे नाम का आधार ...	५२
नाम जपन क्यों छेड़ दिया ? ...	४९
नाहीं सतपण मिलन ते हाटी ...	१९२
नियम पाळावे जरि ह्यगशिल योगो व्हांवे ...	१८७
नैया मेगी तनक सी बाँझा पथर भार ...	७५
नंद-भवन को भूषन मारि ...	८०
पढता जड भारी ...	२०९
पवित्र तैं कुल ...	२१३
पापाची बापना नको दाउ डोळां ...	१८०
पुण्य परउपकार ...	२०८
प्रभु मोरे अवगुण चित न धरो ...	२०
प्रेमरस पाने तु मोरना पिच्छवर ...	१२३
प्रेमल ज्योति तारो दाखवी ...	१५९
बापजी पाप में कवण कोधा हरी ...	१२४
बाल मायेविण क्षणभरि न राहे ...	२०१

१४८

बीत गये दिना भजन बिना रे	...	...	३५
बिन काज आज महाराज	...	...	९६
बिसर गई सब नात पराई	...	...	४७
बिसर न जाजो मेरे मीत	...	...	५७
बोल मां बोल मां बोल मां रे	...	.	१३१
बधन काट मुरागी	...	...	५१
भक्त ऐसे जाणा जे देहीं उद्दाम	...	...	१९३
भक्ती आकळिला	...	...	१८६
भक्ति बडे बश थाय	...	...	१५२
भज मन रामचरण सुखदाई	...	...	१९
भजो रे भैया राम गोविंद हरि	...	...	४४
भाव धरा रे अपुलापा देव करा रे	...	...	१८३
भूतल भक्ति पदारथ मोटुं	...	...	११४
मत कर मोह तू	...	...	३७
मन तोहे किस बिध कर समझाऊं	...	...	३३
मन पछितै है अवसर बीते	...	...	११
मन रे परसि हरि के चरन	..	...	९२

	२४२
महा कष्ट पाया बिना कृष्ण कोने मक्या ...	१३६
महारासी शिवे	१९९
माई मैने गोविंद लीनो मोल ...	९३
माधव मोहपाश क्यों टूटे ? ...	७
मारी नयन नी आळम रे ...	१६२
मारी नाड तमारे दूथे ...	१५४
मुक्तिपांग नाहीं विष्णू च्या दासा ...	१९०
मुखडानी माया लागी रे ..	१३२
मुने व्हालु व्हालु व्हालु दादा ...	१७३
मै केहि कहीं विपत्ति अति भारी ...	८
मैं तो बिरद भरोसे बहुनामी ...	५८
मेरे तो गिरिधर गोपाल ...	९४
मेरे राणाजी मैं गोविंद-गुण ...	९५
मोर संध्याय तुमि सुदर वैसे ...	२२२
मोरी लागी लटक ...	९६
मो सम कौन कुटिल ...	२५
मंगळ मंदिर खाली ...	१५८

यह विनयी रघुवीर गुमाई	...	...	३
रघुवर तुम को मेरी लाज	...	...	१३
रचा प्रभु तूने	...	...	६३
रात रहे ज्वलहे	...	...	१२५
राम कहाँ रहत कहाँ कोउ	...	.	९०
रामबाण वार्या होय	...	...	१५०
रे मन राख को कर प्रीत	...	...	४८
रे शिर सटे नटवरने वरीये	.	...	१४६
लजा लगी बाली दयान हव	...	...	१०५
बहे निरन्तर अमैत आनदबारा	..	..	२१७
बैष्णवजन तो बैस बहीए	.	...	११३
वेद अमल कोलिला	...	...	१९५
वा कहाँ प्रभु अगम अपारा	...	...	६७
वन्दे मानसू	...	...	२३८
शरण शरण नारायण	...	...	२११
शेषटिची विनवणा	...	...	२०८
सद्गुरु शरण विना	...	...	१५५

सब दिन होत न एक समान	...	...	२३
सब से ऊँची प्रेम सगाई...	...	...	२९
समझ बूझ दिल खोज पियारे	...	...	५४
समरने श्रीहरि मेल ममता परी	...	...	११५
साधो मन्का मान त्यागो	..	...	४६
सीतापत रामराय	...	...	१६
सुख दुःख म. मां न आणीए	...	...	१६८
सुनरी मेरे निर्वल के बल राम	...	...	२२
सुमन कर ले मेरे मत	...	...	५०
सत पदाची जोड़	...	...	१८२
सत परम हितकारी जगत मांही	...	...	७६
स्मरता नित्य हरि	...	...	१८१
हरिनो मार्ग छे शून्यो	...	...	१३८
हरि भजनावण कळ	...	...	१८५
हेचि दान देगा देवा	...	...	२००
हे जग-त्राता विश्व-विधाता	...	...	६३
है बहारे बाग दुनिया	...	...	६९
हो रसिया मैं तो शरण तिहारी	...	...	५९

English Hymns

Lead, kindly Light	...	...	...	235
Nearer, my God to thee	...	...	...	237
Rock of Ages	...	...	...	238
Take my Life and let it be	...	...	...	240
When I survey the wondrous Cross	...	...	...	272
When the mists have rolled	...	...	...	244

નવજીવન પ્રકાશન મંદિર

મંદિરની ચાલુ પ્રવૃત્તિ નીચેના ઉદ્દેશને નજર સામે રાખી ચલાવવામાં આવે છે:

૧. લોકવૃત્તિને સુગ્રોવ્ય અને શિષ્ટ વલણ આપનારું, ઉચી પંક્તિનું રાજદારી, તાર્કિક, વાર્ડ્સમયાત્મક તેમજ શિક્ષણાત્મક સાહિત્ય પ્રજા આમળ મૂકવું.

૨. પુસ્તકોની કિંમત ઉપર મૂડીનાં બ્યાજ, વેપારીઓના હમીશન, ભેટની નકલો, વ્યવસ્થાખરચ, ખર્ચાળ પૂઠાં બંધામણી ૪૦ ખરચો ન ચડાવવાં તેમજ લેખકોને મહેનતાણું આપવાનું તેમજ પુસ્તક સંશોધનનું ખરચ પણ ન ચઢવા દેવાનું ધોરણ ખનતા લખી કાયમ રાખી કેવળ કાગળ તથા હપ.મણીનાં જ ખરચો ગણી પડત કિંમતે પુસ્તકો વેચવાં.

આ દૃષ્ટિએ હિસાબ ગણતાર કાઢીને સોળ પેજ ૧૦૦ પૃષ્ઠનું પુસ્તક પ્રજાને દોઢથી બે આને મળી શકે. તેમ થવા મંદિરને આરથી પાંચ હજાર કાયમના ગ્રાહકોનો આશ્રય જોઈએ, હાલ માત્ર દોઢ હજાર છે.

બાહકોના નિયતો

અગાઉથી જ બે રૂપિયાની રકમ ડીપોઝીટ તરીકે લેવામાં આવે છે અને તેમાંથી દરેક પુસ્તક બહાર પડે ત્યાં સુધી પુસ્તકોથી પોસ્ટખાતા પાસેથી પોસ્ટ કર્યાની કામલો લઈને મોકલવામાં આવે છે.

પુસ્તકો મોટે ભાગે ૩૦૦ પૃષ્ઠની અંદરના હશે એટલે દરેક બે ચાર છ આના એવી કિંમતે મળે છે.

આ યોજના હેઠળ નીચેના પુસ્તકો બહાર પડી ચૂક્યાં છે જે યોજનાના ગ્રાહકોને જોડે લખેલી કિંમતે આપવામાં આવ્યાં છે. છેલ્લું તા. ૨૪-૧૨-૨૫ સે બહાર પડશે.

દ. આ ના સત્યાગ્રહનો ઇતિહાસ લે. ગાંધીજી પૃ. ૨૭૦	૦-૫-૦
ત્યાગમૂર્તિ	„ „ ૨૧૪ ૦-૪-૦
આપવીતી (ધર્માનંદ કોસમ્બી)	„ ૩૨૦ ૦-૬-૦
ઓતરાતી હીરાલો (કાલેશ્વર)	„ ૮૦ ૦-૨-૦
ચેરવડાના અનુમત (ગાંધીજી)	„ ૧૬૦ ૦-૪-૦
સત્યાગ્રહની મર્યાદા (મહાદેવ દેસાઈ)	„ ૩૩૨ ૦-૭-૦

ન. જી પ્રકાશન મહિ નાં બીજાં પુસ્તકો

* આશ્રમસંજ્ઞાવલિ ૦-૨-૦ (ખાલીતું પાકું પુસ્તક ૦-૧૦-૦)	
હંશુખિસ્ત (કે. મશરૂવાળા)	„ ૦-૬-૦

કશુનું બહિદાન	૦-૩-૦
* પ્રકાશિત કરના લેખો ભાગ ૧ થી	૩-૦-૦
* " " " ભાગ ૨ નો	૦-૧૨-૦
માધીજીની જીખાની	૦-૩-૦
મામડાંમાં જઈને શું કરીશું (કાલેલકર્ણ)	૦-૧-૦
માંવીજીનું નવજીવન પુસ્તક ૧ થી ૨૧	
(ભાગ ચારમાં પંકા પુઠાથી બાંધેલા)	૧૧-૦-૦
મળતે મનૂરી કરનારાઓને (ટૉલ્સ્ટૉય)	૦-૩-૦
બેલડાયરી (રાજગે પાલાચ્યાર્થ)	૦-૬-૦
મટૉલ્સ્ટૉય અને શિક્ષણ (અર્નેસ્ટ હૉસખી)	૦-૬-૦
મત્યારે કરાશું શું ? (ટૉલ્સ્ટૉય)	૦-૧૨-૦
મણુ વાર્તાઓ (મહાદેવ દેશાહ)	૦-૧૨-૦
સ્વદેશ	૦-૩-૦
મોણુપ્રતિષ્ઠા	૦-૬-૦
મોટી બહેન	૦-૮-૦
મલ્લોકસંગીત (ખરે)	૦-૧૨-૦
વિરાજ વણુ (મહાદેવ દેશાહ)	૦-૧૦-૦
લોકમાન્યને અર્પાંજલિ	૦-૫-૦
સર્વોદય (માંધીજી)	૦-૨-૦

૨૫૬

સહજનનંદ સ્વામી (કિ. મરાઠવાળા)	૦-૧૧
હિન્દ સ્વરાજ્ય (આપું ગાંધીજીના હસ્તાક્ષરમાં)	૧-૧૨-૦
„ (છાપેલું)	૦-૬-૬
હિન્દુ-મુસલમાન	૦-૧-૦
પ્રહિન્દુધર્મની કસોટી	૦-૬-૦

હિન્દી

*૪૨ક્ષિણ આફ્રિકા કા ઇતિહાસ	„ ૦-૧૨-૦
હિન્દુ-મુસલમાન કા તનાજા	„ ૦-૧-૦
લો. કો શ્રદ્ધાંજલિ	„ ૦-૮-૦

બધાં પુસ્તકોપર પોસ્ટેજ જુદું આઠ આનાથી ઓછી કિંમતની ચોપડીતું વી પી કરવામાં આવતું નથી.

૧ ચિત્રવાળાં સિવાયના પુસ્તકોમાંથી ગમે તે માથ જુદાંજુદાં પુસ્તકોનો સટ લેનારને ૧૦ ટકા કમીશન મળશે.

૨ કુદરીવાળા સિવાયનાં બધાં પુસ્તકો પર તથા પાચ પુસ્તકના સટ ઉપર નવજીવન પ્રકાશન મંદિરની ચોબનાના ગ્રાહકોને ૨૫ ટકા કમીશન આપવામાં આવશે. મંગાવનારે હમેશાં, પોતાનો ગ્રાહક નંબર દખલો.

મુંબઈ શાખા: } નવજીવન પ્રકાશન મંદિર
પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ-૨ } અમદાવાદ

